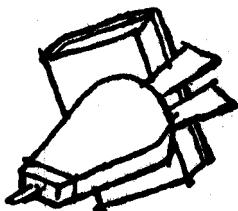

ANTONIO ZAVALA, S. I.

ERRENTERIA'KO

BERTSOLARI ZAARRAK

AUSPOA LIBURUTEGIA

**ERRETERIA'KO
BERTSOLARI ZAARRAK**

AUSPOA LIBURUTEGIA

74-75

COLECCION AUSPOA

**Administración: Plaza de Santa María, 2 - Tolosa
(Guipúzcoa-España) Tel. 661612**

**Dirección literaria: Eudo. P. Antonio Zavala, S.J.
Colegio de S. Ignacio. Ategorrieta.—San Sebastián**

Ordaindu bearak:

**Urte betekoa: 280 pezeta   Atzerrian: 380 pezeta
Ongilleak: 500   "   Ale bakarra: 35   "**

ANTONIO ZAVALA, S. I.

**ERRENTERIA'KO
BERTSOLARI ZAARRAK**

**AUSPOA LIBURUTEGIA
1968**

D. L. S.S. 157/68

IZARRA - Peña y Gofí, 13
San Sebastián - Marzo 1968

A-RKIBIDEA

Errenteria'ko bertsolari zaarrak	9
PANDERITARRAK	
Joakin Maria Jauregi Salaberria	13
Jose Migel Salaberria Iraola	24
(1880) Bertso Berrial Panderik jarriak: " Milla zortzireun da..."	27
Bertso Berriak Panderik jarriak: "Bertso bi paratzeko..."	35
Bertso Berriak Panderik jarriak: "Bertso bi jarritzeko..."	41
LEANDRO SALABERRIA	
Leandro Salaberria	49
Bertso Berriak orain dela 37 urte pasatu- tako kontuak bi anaiari	51
Komerianteak	58
JOSE MARIA ELIZEGI "Frailia"	
Jose Maria Elizegi Berasarte "Frailia" ...	67
Oiartzun'go Misiyoari	69
Aotik aora	71
(1919) Bertso Berriyak Errentei'ko Frai- liak jarriyak	73
JOSE INAZIO INARRA "TXINTXUA"	
"Txintxua"	83
Bertso Berriak "Lenguan zer pasa zan..."	86
Bertso Berriyak: "Ama Birjiña eguna..."	93
Mendiz-mendi	97
(1906) Bertso Berriak: "Milla bedera- tzireun..."	104
Ezkontza Galduba: "Abiyatu naiz asunto bati..."	109
Aotik aora	115
JOSE MARIA BERRA "TELLERI-TXIKI"	
Telleri-Txiki	121
Aotik aora	124
JOSE RAMON TABERNA	
Jose Ramon Taberna Mitxelena	131

Bertso Berriak On Jose R. T. jarriak: "Españia'ko katolikuai..."	132
Bertso Berriak I. R. T.'ek jarriyak: "Bertso berriyen erresposta..."	138
Gora Oiartzun!	143
Dijuakiyonarentzat	145
"Biyotz oneko gizon prestuai..."	147
Euskaldunak ernel	149
Euskaldun Berriyak	151
Bertso Berriyak: "Gerratian karlistak..."	153
Bertso Berriyak: "Au dakienik arkitzen bada..."	156
Bertso Berriyak: "Liberalak jarriyak..."	158

JOSE KRUZ URRUTIA

Jose Kruz Urrutia Olazabal	163
Bertso Berriak Urrutia'k jarriyak: "Inoren zat ofensil..."	166
Bertso Berriyak Urrutia'k jarriyak: "Guraso asko penatzen daude..."	172
(1931) Bertso Berriyak Urrutia'k jarriyak: "Malen-kalian jarriya dago..."	177
(1932) Kalez-kale	182
(1932) Arrantzale onari	187
(1932) Atsuan Penitentziak	191
(1932) Morroi Baten Errenkurak	-96
(1932) Basarritarren Lengo Oiturak	201
(1932) Ugaldiaren Oroipenak	206

JOXEPA ANTONI ARANBERRI PETRIRENA

Joxepa Antoni Aranberri Petrarena	213
Neskazarrak	232
(1917) <i>Guerra Europea</i> 'ri jarriyak	252
Errenteriyá'n Uztaren laubean milla ta berderatzereun ta ogei ta seigarren urten egin zan Prozesiyuari	260
Ama Jenerosari	265
Fabrikari Bertso-kantari	268
Mariaren alaba batek Jaungoikoaren eta bere Amari	271
Rikardo Arakiña	274
Markola'ko patatak	280
Madalena'ko Ermita	282

ERRETERIA'KO BERTSOLARI ZAARRAK

Erri gutxi erakus dezakete, Erreteria'k ainbateko bertsolari-izen-zerrenda.

Lenengo, Zabaleta bi anaiak aitatuko ditugu, auen bertsoak Auspoa Liburutegiak argitaratuak baititu bere 63-64'garren alean.

Urrena, Saiburu iru anaiak. Auen bertsoak ere Auspoa'k publikatuak ditu, bere 73'garren liburuan. Anai auek Ernani'n eta Donostia'n jaiok ziran, bañan txikitandikan Erreteri'ra etorriak, eta, Ameriketara joan zana izan ezik, bertan egin zuten beren denbora guzia.

Ta Txirrita bera, Ernani'n jaioa ta Alza'n illa bada ere, Erreteria'n egin zuan bere bizitzaren puskarik onena, gazte denbora alegia, ta Erreteria'ri zor dio bere bertsolari-izena, bizi zan baserritik artua.

Liburu ontan, berriz, bederatzi bertsolarien bertsoak bildu ditugu. Bat edo beste etziran Erreteria'n jaiok, bañan hai emen. Saiburutarrak bezela, beren denbora guzia

egiñak. Ona emen bertsolari oien izenak: Panderitarrak, Joakin Maria Elizegi ta Jose Migel Salaberria; Leandro Salaberria; Jose Migel Elizegi "Frailia"; Jose Inazio Iñarra "Txintxua"; Jose Maria Berra "Telleri-Txiki"; Jose Ramon Taberna; Jose Kruz Urrutia; ta Joxepa Antoni Aranberri Petriarena, Xenpelarren illoba, aren arreba baten alaba.

Ta, azkenik, Xenpelar aundia ere Errenteria'koa degu. Il zaneko eungarren urtea emendik urtebetera elduko zaigun ezkeror, beraren liburua ordurako egingo degu.

Gaiñontzean, liburu onetzaz zer esanik gutxi dago.

Bertsolari bakoitzari itzaurre bana jarri zaio, bizitzaren berri emanaz.

An ta emen zenbait doñu arkituko du irakurleak. Zeñi jaso degun, aldi bakoitzean adieraziko da. Beti bezela, magnetofonotik paperera pasatzeko lana, Ambrosio Zatarain jaunak egin du.

Bertsolari guzien erretratua ez, bañan zenbaitena, beintzat, eskuratu al izan degu. Oietatik arpegi-dibujua egiten, Ayalde, Antonio Valverde jauna alegia, saiatu da.

Ta besterik gabe, atsegin ar dezazula opa dizut, irakurle, Errenteria'ko bederatzi bertsolari zaar auen bertsoak irakurriaz.

PANDERITARRAK

JOAKIN MARIA JAUREGI
(1844-1921)

JOSE MIGEL SALABERRIA
(1838-1905)

Joakin Maria Jauregi Salaberria

JOAKIN MARIA JAUREGI SALABERRIA

Garai artan, Errenteria'n, gaur egunean Panderi pentsu-fabrika dagoan ortan, errota izan zan. Ta, oi danez, etxeari ez-ezik, bertan bizi ziranai ere Panderi edo Panderitarrak esaten zieten.

Fameliko guziak, edo geienak beintzat, bertotan zekitenak omen ziran. Kantu-lan orretan geientxoen jardun ziranetatik bat, Joakin Mari izan zan. Joakin Mari Panderi esaten zioten. Beraren anai Jose Manueli, berriz, Lairon deitzen zioten. Au ere bertso-laria zan.

Joakin Mari orrezaz argibiderik asko bildu degu, beraren alaba Rufinak eta illoba Antonio Ugarte'k emanda. Auei zor dizkiogu orain emen esango ditugun guziak, besterik gaztiazten ez bada.

Joakin Mari, 1844 urteko Martxuaren 27'an jaio zan, goizeko seiretan. Gurasoak "Manuel Francisco de Jauregui" ta "M.ª Vicenta de Salaverria", biak errenteriarrak. izan ziotuan. (1)

---

(1) Errenteria'ko 12'gn. bataio-agiri-liburua.

Joakin Marik oso bertso politak omen zituan, arrats batez etxera-bidean zerri batzuk topo egin ta aiekin zer gertatu zitzaion esanaz. Askotan kantatzen omen zituan. Bañan gaur egunean bertso oiek galduak dira, alabak eman dizkigun onako puntu auek izan ezik:

Nijuala Panderi-bidian,
amabi zerri jarri zitzaizkian aurrian;
nik egin nuen gurutze fede onian;
libre gelditu nitzan bidian;
leiotik beira jarri nitzan urrengo goizian
zerriyak artale jaten ai ote zian;
sorgiñak dirala ez degu sinistu,
bañan ni ibilli nitzan bastante estu;
Joakin Marik fedia badu,
orreatatik nitzan libratu.

Liberalen eta karlisten arteko bigarren gerra piztu zanean, Joakin Mari ta bere anai guziak karlistetara joan ziran, beren amak bialduta. Andre Bixenta esaten zioten. Onek, semeak ez-ezik, anaiak, illobak, adiskideak eta sui-gaia ere bialdu zituan; guzira, emezortzi mutil.

Emezortzigarrena nola bialdu zuan, kontu polita da. Lapurdi'koa zan. Juan Jose Larre zeritzan. 1870'gn. urtean, frantzesen eta prusiarren gerra sortu zanean, bera andik one-

ra gerratik itzuli, desertore alegia, etorri zan. Errenteria'n jarri zan bizitzen. Ta emen, oso neskatxa ederra baitzan, Joakin Mariren arreba batez, Sebastianaz, maite-mindu zan. Ta, emengo gerra asi zanean, andre Bixenta orrek, bere amagiarreba-gaiak alegia, onela esan zion:

—Nere alabarekin ezkontzeko asmotan al zera?

Ta Larre'k:

—Bai noski!

Ta andre Bixentak:

—Ba, nere alabarik artu nai badezu, zu ere, besteak bezela, mendira, gerrara!

Ta ala joan zan. Au ta beste guziak joan ziran bezpera-arratsean, apari ederra egin zuten Amulleta deritzaion etxean, goiko-kalean. Biaramon-goizean meza entzun, Jauna artu ta mendira...

Joakin Mariren anai bat, Leandro, gerran il zan. Joakin Marik, herriz, txira, zauria izan zuan ankan. Ta Larre, preso arrapatu ta Donostia'ko gazteluan euki zuten. Bañan, gerra bukatzean, ain maite zuan Sebastianarekin ezkondu ta Frantzia'n bizi izan zan. Errenteria'ra ere etortzen zan, noizean bein, bere emaztearekin. Egun batez, Donostia'n, gazteluari begira jarrita, onela esan omen zuan:

—Nik egin nuen marka! Frantzia'tik onera gerratik itzuli desertore etorri, ta emen gerrara boluntariyo joan!

Joakin Mari, Santa Cruz apaizarekin ibillizan. Onek, emendik alde egin zuanean, onela esan omen zion:

—I, Panderi: gerra galdu diagu! Ni baniak emendik, bañan bertan gelditzen zeraztenak, kanpokoan mendean bizi bearko dezute! Bertan sortu zaizkiguk kontrariyoric gogorrenak!

Bertsoak ere ba omen zituan Joakin Marik Santa Cruz apaizari jarriak. Bere alaba Rufinak askotan entzun zizkion, bañan orain puska au besterik ezin gogoratu izan du:

atian guardiyak,
aspertuta gelditu
ziran erdiyak,
tximinitik eskapo...

Onako auek ere, gerrate artan jarri zituan bertso batzuen puntuak omen dira:

Gizon fiñak ill eta
faltsuakin bizi,
ni ere banua
emendik igesi.

Gerra bukatzean, Sebastiana Larrarte Men-

dizabal'ekin ezkondu zan. Bertsoak ere ba omen zituan bere emazte oni jarriak. Bañan auek ere galduak dira, alabak emandako puntu auek izan ezik:

Nere lendabiziko andria
Astabizkar'ko arrosa,
usai onekua ta
oso hermosa...

Etzuten aurrik izan. Ta noiz ta nola ezta-kigula il zitzaion emaztea.

Orduan Ameriketa'ra joan zan. Argenti-na'ra. Panpetan ganadu-zai ibilli zan. Azien-da besterik ikusten etzutela, denbora-aldi lu-zeak pasatzen omen zituzten. Ta gero, noiz-bait ere errira etortzean, diru guziak gasta-tu ta atzera mendira... Ola bizi omen ziran. Bere ango bizi-moduari jarriak, bertso polit askoak omen zituan. Ona emen alabari jaso dizkiogun puntuak:

Hotel de Buena Sopa'n
azkeneko jana.
bota biar genula
biña edo bana.

Ostatu ori Tandil errian zan. Ain zuzen, Pello Errota, Ameriketara joan zanean, erri-ontan bertan eta ostatu berean izaten omen

zan. Eskutitzak beintzat ostatu orretara bialtzen zizkioten etxetik (2). Bañan Pello ara joan zanean, 1895'ngo. urtean, Joakin Mari Euskalerrian zan ostera ere, aspaldian etorrita.

Aurrean Joakin Mariren arpegi-dibujua jarri degu. Valverde Jaunak egiña da aren erretrato batetik. Erretrato ori, berriz, Tandil'en aterea da, onako toki onetan: *Fotografía del Progreso / con sistema premiado / de Pedro Momini / Tandil.*

Ameriketako bertsoen puntuak dira aukeratuak:

Menditikan giñan jetxi,
berriz igotzeko algo gutxi;
atiaren onduan zalduyak irrintzi;
obia degu danak utzita
Euskalerrira igesi.

Bein batez, zaldi gañean zijoala, bi lapur atara zitzaizkan. Bañan Joakin Marik zaldia zutik bi oñean jarri zuan eta aien gañera salto eragin zion. Ta alde egin zien. Gertaera oni ere bertsoak jarri omen zizkion. Oraingo ontan puntu bakarrak kontatu behar ditugu:

---

(2) "Pello Errotaren Bizitza", Auspoa 32, 124'gn. orrialdea.

zaldiya nedukan nik
erakutsiya...

Esne partitzen ere jardun omen zan. Egun batez emakume batek onela esan zion:

—*Panchito, ven p'acá!*

Ta Joakin Marik onela erantzun zion:

—Nere mandoak esnea bâka,
baña ez iretzako! Arre!

Amerikatik onera bueltatu zanean, ezagun batek onela galdetu zion:

—Diru asko ekarri al duk, Joakin Mari?

Oni etzizaion galdeera ori gustatu, ondo igertzen baitzion burla antzean esana ziola. Ta onela erantzun zion:

—Ik asko aurreratu al duk, ni an nintzan bitartean?

Ta onela jarraitu zuan:

—Aizak: ekarri dizkit, bañan paperak zelaian jarri dizkit legortzen, eta aizeak eraman zizkiak!

Ta gero segiran:

—Onek daukan andria Kuxkuliña deritza;
kontua jakiten zertako zabilta?
Musua daukazu oso zikiña;
ondo garbitzen intzazu alegiña!

Amerikatik etorri ondoren, bigarrenkoz ezkondu zan, 1885'gn. urteko Apirillaren 25'an. Andregaia, Maria Ursula Isasa Ortiz zeritzan; 26 urte zituan; Oiartzun'en jaio ta Errenteria'n bizi zan. Joakin Marik 40 urte zituan. Errenteria'ko Larrepitxi baserrian jarri ziran bizitzez. Bañan gero kalera aldatu ziran.

Izan zituzten seme alabak, batzuk aur txikitán il ziran: Tomax, Anselma...; beste bi, gizon egin da gero: Jose Manuel ta Inazio; gaurko egunean bat bakarrik bizi da: bere alaba Rufina, itzaurre ontarako ainbeste argibide eman diguna.

Errenteria'n ba omen zan, garai artan, izengoitia Xoxua ta izen-deiturak Jose Antonio Loinaz zituan gizon bat. Liberal jauntxo bat omen zan. Egun batez, Joakin Marirengana etorri zan, eskuan berrogei duro zituala, botoa erosi nairik. Joakin Mari pobrea zan; duro aiek, garai artako berrogei duro-zillar aundi-eder aiek, kalterik egingo etziotela, zer esanik ez dago. Andrea arren ta arren artzeko asi omen zitzaion. Bañan Joakin Marik etzuan bere burua saldu; etzuan sosik artu.

Biamamonean alkar topo egin zuten sagar-

---

(3) Errenteria'ko 10'gn. ezkontz-agiri-liburua, 106'garren orria.

dotegian. Ta bertsoan asi omen ziran.
Onako erdia eman digu Joakin Mariren alabak.
Xoxuak kantatua dala ematen du.
Onela dio:

Botoa emateko ez dezu
izandu borondaterik,
sagardua artu gabe
etzera juango emendik.

Ona emen Joakin Mariren beste bertso-
puska:

Erronda Mikaelita,
erronda Mikelez,
ori kantatzen nuen gabez.

Santa Ageda'ra joan zan batean, bertso au
kantatu zuan:

Gure fraile gaxuak
eztitut mendratzen,
goizian jaiki eta
beti errezatzen;
askotan egoten naiz
oietaz pentsatzen
oiek ere ez dirala
askorik gizentzen;
naiko lana badute
eroak zuzentzen.

Txistoso amorratua omen zan, ta parran-dero xamarra ere bai. Bere parranda-laguna, Antero karterua zuan, Manuel Urtxalle pelotariaren semea. Biak etxe berean bizi ziran: Antero atzeko aldean, eta Joakin Mari aurrekoan. Gauaz eskaratzeko atea itxi egiten zuten, tranka emanda.

Bein batean Antero ori gau beranduan zettorren. Eskaratzeko atea trankarekin itxita arkitu zuan. Orduan Joakin Mariri deitu zion, mesedez atea idikitzeke, bera etxea sar zedin.

Joakin Mari jeiki zan, jantzi ere bai, bannan gelatik irten eziñik gelditu zan, alabak, aita atera etzedin, kanpotik atea itxita zeukalako. Anterok, ordea, berantetsirik, onela esaten zion:

—Joakin Mari, idiki zak ba atea! Zer egiten dek or?

Ta Joakin Marik:

—Nola irikiko'it, ba? Neroni ere preso niok eta! (4)

Gerratik ekarri zuan txira, zauria alegia, etzitzaion sekula sendatu. Bera bere gisa, belarrakin-da, sendaketak egiten aritzen zitzaion. Etzion ez medikuri ez beste iñori uzten.

---

(4) Pasadizo au, Errenteria'ko Jose Goñi'k kontatua.

Egun batez, gazte-kuadrilla bat mezetara zijoan agustiñetara, mojetara. Bide-bazterrean, muntto batean exerita, Joakin Mari ikusi zuten. Bere txira sendatzen ari zan. Guziak ezagunak ziran, da norbaitek onela galdetu zion:

—Zer da, Joakin Mari: kojo?

Ta onek:

—Bai; anketik niok flojo;
i ere jarriko aiz nere edaderako.

Ta txira artatik il omen zan. 1921'gn. urtea zan. Orduan ere gaitz pegakorren bat bazan. Joakin Mari ere derrigorrean txertatzerara eraman zuten. Etzion onik egin Txirarik izan ez balu, denbora geiago iraungo zuala ta sendatu ere egingo zala esan zuan medikuak; bañan, dana dala, txertu artatik gaizkituta il zan, 1921'gn. urteko Ilbeltzaren 19'an, 77 urterekin, *miocarditis* gaitzarekin, elizako eriotz-agiriak dionez.

* * *

JOSE MIGEL SALABERRIA IRAOLA

Errenteria'n jaio zan, 1838'garren urteko Garagarrillaren 3'an. Gurasoak, "M i g u e l Agustin de Salaverría" ta "Josefa Micaela de Iraola", biak errenteriarrak, izan zituan. (5)

Oni ere Panderi esaten zioten, ta bertso-laria zan.

Joakin Mari Panderiren osaba zan. Onen ama ta Jose Migel, anai-arrebak.

Ondarrabia'ko alaba zan Joakina Lekuona'rekin ezkondu zan. Etzuten aurrik izan.

Jose Migelen bertso gutxi jaso degu; jarri-aldi baten herri ta bi bertso erdizka; besterik ez.

Orra jarri-aldi ori nola sortu zan: Gerra-denboran, Errenteria liberalen mende gertatu zan. Orregatik, erria kanpoko soldaduz beterik egon zan. Auek majokeritan asi ziran erriko neskatxekin, baita auetako zenbaitek aurrerabidea eman ere. Jose Migelek bertsoak jarri zizkien.

Esan bezela erdizka jaso ditugun oiek onela zioten:

---

(5) Errenteria'ko 12'garren bataio-agiri-liburua.

Neskatxetan ezikan
andrietan ere
badira gaizki xamar
dabiltzanak oaindik ere.

Castilla'ra juatian
majuak akabo,
ez dute ikusiko
sekulan geiago. (6)

Jose Migel au, 1905'garren urteko Urriaren 14'an il zan, Errenteria'ko Goiko-kaleko 10'garren etxean, 67 urterekin, *bronchitis crónica* gaitzarekin.

* * *

Xenpelarren bertso bat onela asten da:

Panderiyako onek
memoriya erne...

Bertsolari-kuadrilla ederra juntatua zan, bertso orrek berak dionez: Panderi, Lexoti, Ibarre, Xorrola, Bordondo, Ardotx, Arotxa, Larraburu ta Xenpelar.

Panderi, beraz, orduko bertsolaririk onekin bildurtzen etzana zan. Bañan zein da

---

(6) Jose Migelen ondorengoa dan Errenteria'ko Inazio Odriozola'ri jasoa.

Panderi ori: Joakin Mari ala Jose Migel? Xenpelar il zanean, 1869'garren urtean, arek 25 urte zituan, eta onek 31. Oni begiratuta, Jose Migel izango dala itxura geiago du. Bata ta bestearen ondorengoai galdetu diegu, bañan ez digute auzia erabaki; ez dakite.

* * *

Gure artxiboan baditugu iru bertso-paper izenburu onekin: *Bertso Berriak Panderik jarriak*. Emen ere auzia, beraz, zeñenak diran: Joakin Marirenak ala Jose Migelenak.

Auzi au erabakitzen ere, ez dute beren ondorengoak jakin. Bertso-paper oiek bazirarnik ere etzekiten.

Dana dala, jarri-aldi oiek emen urrengo orri-aldeetan arkituko ditu irakurleak.

(1880)

**BERTSO BERRIAK
PANDERIK JARRIAK**

- 1/ Milla zortzireun da
ta larogei urte,
Kristo etorri zanetik
onera bitarte;
bertso bi paratzeko
enkargatu naute,
nere iritzirako
ez dirade kalte,
alegiña egingo det
kapaz naizen arte.

- 2/ Bertso berriak para
biar ditut oraiñ,
komeni diralako
misiyuan onran;
ezagutu ditugu
jaun oriyek obran,
mundu ontan ez dakit
oberika nor dan,
erakutsi digute
gauza ona zer dan.

- 3/ Jaun oiek presentatu
zaizkigu erriyan,
Azaruko illaren
ogei ta zortziyan;
itz bi egin zituzten
meza nagusiyan,
asko jende erori
giñaden graziyan,
ongi portatu dute
nere iritziyan.
- 4/ Gauzak diran bezela
nua esatera,
asko gustatu zaigu
oien etorrera;
amar t'erdiyak ziran
gutxi gora bera,
Justiziya ta apaizak
juan ziran bidera,
relijioso oiek
errezibitzera.
- 5/ Alegiña egin dute
oiek gugatikan,
asko nekatu dira,
ez dago dudikan;
galtzera ez dute utzi nai
pekatarrirkan,
ondo konfesatzeko
tokatzen dan gisan,
barkatuko dirala
naiz aundiyak izan.

6/ Zer egiñ biar degun
digute erakutsi,
orrelako askorik
ez degu ekusi;
pekaturikan lotsaz
ez dezagula utzi,
danak konfesatzeko
txiki ta aundi guzti,
Jaungoikoan graziyan
nai badegu bizi.

7/ Enkargatu gaituzte
juateko elizara,
deboziyo aundiyan
guztiyok al bada;
nere kristau maitiak,
konseju ona da,
zerurako birian
nai gaituzte para,
prokura genezake
geok nor bagara.

8/ Egiñ dezagula arren
konfesiyo on bana,
ondo esamiñatu
lenbiziko lana;
egiyaz akusatu
gogoratzen dana,
damutasuna arturik
Jaungoikuagana,
garbi geldituko da
ala dijuana.

9/ Egindako pekatuz
artu doloria,
proposito firme bat,
zer gauza obia?
ondo pensatu zer dan
eternidadia,
beñere aituko ez dena,
kaburik gabia,
obeto guarda zagun
Jaunaren legia.

10/ Kristau gaiztuarentzat
dagon eriotza,
dala esan digute
bastante zorrotza;
iñon sosegurik ez
ta triste biotza,
sentitutzen duela
deabruan otsa,
mundu triste ontatik
zer despeida motza!

11/ Gaiztua infernura
juango da abian,
beti an egon biar
denbora guztiyan,
oñaze ta tormentu
kolera biziyan;
Jaunari erregutu
umildade aundiyan,
gurekiñ orlakorik
gerta ez deriyan.

12/ Gurasuak daukagun
obligaziyua,
umiari emateko
edukaziyua;
erakusten saiatu
ondo leziyua,
asko enpeñatu da
ortan misiyua,
Jaungoikoak emanik
inspiraziyua.

13/ Nola dan esango det
seme-alabana:
ondo errespetatu
aita eta ama,
jantzi ta alimentua
emanaz al dana,
umildadian egiñ
beraren esana...
au da relijiyuak
agintzen duana.

14/ Errespetua ondo
dezagun guardatu,
gauza biarra dala
dute predikatu;
erakutsi digute
zer nola giyatu,
gurasuen esanak
ez errebokatu,
alegiña egitera
gaitezen saiatu.

- 15/ Errenteriyen izandu
dira misiyon bi,
konbertitu gaituzte
zenbait pekatari;
Jaunak bigaldu digu
erregaliya ori,
eman biar dizkagu
graziyak berari,
ia zer mesedia
egiñ digun guri.
- 16/ Funtziyo oietara
degu akuditu,
gauza oberik danik
etzait iduritu;
miserikordia aundiya
Jaungoikoak baitu,
guztiyak amoriyoz
konbidatu gaitu,
zer egiñ biar genduben
ez balitz oroitu?
- 17/ Misiyuak zaizkigu
errira etorri,
zer itz egiñ diguten
esango det garbi:
injuriya gaiztuak
barkatzeko elkarri,
danak jua biagula
mundutikan sarri...
zerurako birian
nai gaituzte jarri.

18/ Aita Oiartzun eta
Aita Etxeberria,
gauzak predikatzeko
orlako gutxi da;
asko gustatu zaigu
oien egokira,
gogoz egondu gera
guztiyok begira,
gure onagatikan
trabajatu dira.

19/ Erakutsi digute
zenbait ejemplo on,
juan dan aspaldiyan
premiya bazegon;
pekatuan luzaro
ez gaitezela egon,
ez daukala alakuak
sosegurik iñon,
oien faltan ez gera
kondenatuko iñor.

20/ Oraiñ alegre gaude
lenago txoll triste,
alabantza aundiyak
merezi dituzte;
maizago etortzia
guk obe genduke,
nola portatu duten
esan biar nuke,
makiña bat persona
konbertitu dute.

21/ Orra ogei ta bat bertso
onradamentian,
zabaldu nai nituzke
jendien artian;
obra onak egiñez
gabiltzan pakian,
eriotza gurekiñ
degu instantian,
guztiyok zerurako
prebeni gaitian. (1)

---

(1) Bertso-papera, "Donostiyan: Juan Osés-en moldizteguien", Paris'ko Bibliotheque Nationale'tik, Ant. D'Abbadie zanaren bertso-bildumatik.

BERTSO BERRIAK PANDERIK JARRIAK

- 1/ Bertso bi paratzera
saiatu nerriyan,
txit komeni zaizkigu
oraingo aldiyan;
Zarauz'ko fraile bat
daukagu erriyan,
predikatutzen digu
alegiñ guztiyan;
mesede franko egiñ
du Errenterriyan.

- 2/ Don Krispin Beobide
gizon ona da agitz,
lenbiziko sermoia
egin du austerriz;
konbertitu nai gaitu
guziyak, al balitz;
jaun orren itz gozuak
ez dira alferrik,
limurtu geradela
asko uste det nik.

3/ Garbi itz egin digu
zer egin biar den:
konfesiyo on bana
egiteko arren,
esaminatutzeko
premiya nola den,
ordu segururikan
ez daukagula emen,
prebenitzeko diyo
guziyak lenbailen.

4/ Frailia etorri zaigu
Errenteriya'ra,
asko enpeñatu da,
ori egiya da;
orren konsejuakiñ
alegratzen gara,
zerurako birian
nai ginduzke para,
galtzera ez ginduzke
utzi nai, al bada.

5/ Egin dezagula arren
esamiña ongi
zertan faltatu degun
esateko garbi,
injuriya gaiztuak
barkatzeko elkarri;
danak zuzen-birian
nai ginduzke jarri
anparatzalle txarra
etzaigu etorri.

6/ Ongi predikatu du
zer arrixku dagon,
geroko esperantzan
ez gaitzela egon;
erakutsi dizkigu
makiña bat gauz on,
juan dan aspaldiyan
premiya bazegon,
bedorrek ez luke nai
kondenatzia iñor.

7/ Bere partetikanen
alegiña egin du,
gaiztuak ondutzia
desiatutzen du;
gure animan mantxak
nai dizkigu kendu,
nola remediatu
garbiro esan du,
obe genduke ori
egingo bagendu.

8/ Frailliak egin digu
guri egiñala,
nork bere pekatuak
aitortu ditzala;
umildade aundiyan,
biar dan bezala,
ori egiñ ezkerro,
ez litzake txarra;
Jaungoikoak orretan
allega gaitzala.

- 9/ Nere kristau maitiak,
gaitezen bildurtu,
sententziya kruela
ez dezagun artu;
infernura juateko
gogorikan nork du?
Jaungoikuen legia
dezagun guardatu,
gurekiñ okerrikan
ez dedin gertatu.
- 10/ Pekatu mortalakiñ
juaten bagerade,
alferrik izango da
negar eginta're;
munduko egun aliak
zertan jua dirade?
obra onetan asko
enpeñatu gabe...
Luzifer egingo da
orlakuen jabe.
- 11/ Munduan egun bi ta
bat segururik ez,
alere eziñ ase
iñor interesez;
besteri ostu eta
egiñak zenbaitek, (sic)
orrelakua franko
bada nere ustez;
nori beria eman ta
konbertitu bitez.

12/ Pekatu gaitza dala
ostutzia iñori,
frailiak esan digu
pulpitotik guri;
begiratzeko arren
konzienziyari,
lenguak bueltatzeko
bere jabiari,
prezisua degula
salbatzeko ori.

13/ Asko enpeñatu da
predikadoria,
okerrak zuzentzia
degula obia;
guri egin naian
dabill faboria,
erakutsi nai digu
zerura biria,
gloriyan pasa zangun
eternidadia.

14/ Usterik gutxienian
gerade akabo,
seguranziyarikan
batere ez dago;
asko juanak ditugu
aurretik lenago,
ezkerreko aldera
sobra, *mal pecado!*
zer ikusi biagun
bildurtua nago!

15/ Iñork eskaporik ez,
ortan daude lanak!
barrena lasai dauka
kulpik ez daukanak;
utsa serbitzen dute
munduko afanak,
egiñ obe ditugu
frailien esanak;
azertatuko dizu
prokuratzen danak.

16/ Orra amasei berso
onradamentian,
ez al da ofendituko
iñor gure artian!
beti ibilli gabe
animen kaltian,
garizuma santuan
konberti gaitian;
biyar baño gaur obe
bitatik batian. (1)

---

(1) *Bertso-papera*, "Donostiyan: Juan Oses-en moldizteguian", Aita Arana zanaren bertso-bilduma, Loiola'n.

BERSO BERRIAK PANDERIK JARRIAK

1/ Berso bi jarritzeko
badaukat biria:
nola portatu zaigun
esain det frailia.
Gizon aditua da
eta gustablia,
konbertitu nai luke
emengo jendia.

2/ Frailia etorri zaigu
Zarauz aldetikan,
eztigu erakutsi
ejenplo txarrikan.
Konfesatzeko diyo
tokatzen dan gisan,
bestela ez daukagula
salbazyorikan.

3/ Gauza nola biar dan
digu irakurri,
zerurako birian
nai ginduzke jarri.
Kondiziyo guziyak
esan ditu garbi;
nork egin biar diyo
kontrarikan orri?

4/ Zenbait itz egin digu
konfesiyo ortan,
nola faltatzen degun
jendiak askotan.
Prokuratzeko diyo
ongi mundu ontan,
zerurako biria
alkantzatzekotan.

5/ Pekatu mortalian
iñor bagerade,
salbatuko ez gerala
konfesatu gabe.
Milla penitenziya
egiñ arren ere,
serbituko ez digute
oriyek batere.

6/ Frailiak itz egin du
guztiz animoso:
konfesa ditzagula
pekatuak oso,
norbait egongo dala
lotsetan akaso,
ez izutzeko diyo
izan arren asko.

7/ Askok aditu degu,
beorrek esanta,
garbitu dezagula
pekatuen mantxa,
konfesatzeko danak
oietara juanta
umildade aundiyan
zeñek bere falta.

8/ Izanagatikanen
pekatu grabia,
barkatzeko badute
oek potestadia.
Artu damutasuna
eta doloria,
au egingo bagendu
danontzat obia.

9/ Usterik gutxienian
akabo gerade,
segururik ez dago
minuto bat ere.
Frailiak itz egin du
gauz ortan dotore,
pronto egoteko diyo
deskuidatu gabe.

10/ Gauza txarretatikan
ibiltzeko aparte,
au egingo bagendu
ez genduke kalte.
Ez generala emenguak
bildurtzeko fuerte,
aprobetxatzeko diyo
denbora dan arte.

11/ Juiziyoko eguna
ikaragarriya,
frailia bera dago
bildurrak jarriya.
Mundu guziyan bistan
sentenzi garbiya,
ekusi biar degu
gauz izugarriya.

12/ Onak alde batera,
gaiztuak bestera,
presentatu biagu
danak ikustera.
Azken despeida ura
zer izango ote da?
Oek adituta ere
izutzen ez gera!

13/ Nere kristau maitiak,
gaitezen bildurtu,
guziyok biar degu
sentenziya artu.
Galduak esango du:
"Ai ez banintz sortu!";
betiko infernuan
biarko du sartu.

14/ Jaunari eska zaiogun
miserikordiya,
zergatik egin degun
milla pikardiya.
Bitarteko ipintzen det
Birjiña Mariya,
alkantza dezaigula
zeruko gloriya.

15/ Frailia etorri zaigu
aurtengo urtian,
lenbiziko sermoia
austerri-goizian.
Ongi predikatu du
onradamentian,
pekatari guziyak
konberti gaitian.

16/ Amasei bertsoarekin
nai det despeditu,
atenziyuarekin
au ongi aditu:
Jaungoikoen legia
dezagun serbitu,
iltzian faltako ezta
nork errezibitu. (1)

---

(1) *Bertso-papera*, "Donostiyan: Juan Osés-en moldizteguian", Antonio D'Abbadie zanaren bertso-bilduman, Paris'en.

Onako itz auek eskuz erantsita daude: *reçu Janvier 1879*. (Arana).

LEANDRO SALABERRIA

(1845-1909)

“Leandro Vicente de Salaverria Astivia” Errenteria'n jaio zan, 1845'gn. urteko Urriaren lenengo egunean.

Gurasoak Rafael Eusebio ta Maria Bizenta izan zituan; biak errenteriarrak ziran. Aitaren aldeko aiton-amonak: Migel Agustin ta “Josefa Micaela de Iraola”, biak errenteriarrak; amaren aldekoak: Martin Jose, irundarra, ta “M.ª Fermina de Echeverria”, lezoarra. (1)

Leandro au, Joakin Maria Panderiren lengusua zan. Leandroren aita ta Joakin Mariaren ama, anai-arrebak.

Leandro 25 urterekin ezkondu zan, Errenteria'n bertan, 1870'gn. urteko Uztaillaren 19'an. Andregaiia, Josefa Antonia Mitxelena zeritzan; 24 urte zituan; Errenteria'n bizizan, bañan Arano'ko alaba zan. (2)

Leandro, ofizioz eulea zan.

Leandroren bi bertso-paper eskuratu di-

---

(1) Errenteria'ko 13'gn. bataio-agiri-liburua.

(2) Errenteria'ko 10'gn. ezkontza-agiri-liburua.

tugu. Paperak ez dute Leandroren izenik aitortzen. Bañan Erretereria'ko zaarrak berarenak dirala esan digute; baita jarrialdi bakoitzaren pasadizua kontatu ere.

Leandro 1909'gn. urteko Martxuaren 9'an il zan, arratseko zortziretan, Viteri kaleko 13'gn. zenbakian, bigarren bizitzan, buruko atake batekin, *embolia cerebral*'ekin, elizako agiriak dionez, 63 urterekin. (3)

---

(3) Erretereria'ko 11'gn. eriotz-agiri-liburua, 322'garren orria.

BERTSO BERRIAK

ORAIN DELA 37 URTE PASATUTAKO KONTUAK BI ANAIARI

“Amaiketan arrapatu niñuen Alkate Jau-nak tabernatik aterata munta ematiatik, ta nik, nola eldu baizen kastigu aundiya guretzat, eniyon esan zein tabernatik atera nitzan; esan ziran etxera joateko arren begiyan bistatik.”

Au dana bertso-paperak dio. Urrena, bertsoetan, ori dana berriro kontatzen da. Baita urrengo gauean zer gertatu zan ere.

Bertso-paperak ez du egillearen izenik jartzzen. Bañan Errenteria'ko Pello Zabaleta bertsolariak, Leandrorenak dirala esan zigun.

Pellok berak adierazi zigun, ta idatziz adierazi ere, Leandroren bigarren gaueko ibillerak zer izan ziran. Bertsoetan obeto kontatzen dira, bañan Pellok idatzi duanak ere merezi du emen jartzea:

“Garai aietan, sagardotegietatik ondo serbituak ateratzen ziranean, nola errikoak ala

kanpokoak, bulla eta eskanbillan ibiltzen ziran, sesiyo eta abar. Eziñ burutu zalako, alkateak bandua jo zuan, amaiketarik aurrera arrapatzen zana kartzelan sartzeko. Alkatea bera ibiltzen zan serenuakin kaleak ekusten.

Egun batez, Leandro deskuidatu zan. Alkateak ekusi zuen. Baita Leandrok alkatea ere. Etxean sartu zan, eta anaiari onela esan zion:

—Iñor etortzen bada galdeka, zein sartu dan etxe ontan azkena, esaiok i sartu aizela.

Anaiak, erdi lotan:

—Bai, bai, esango ziot!

Alkatiak *dan-dan* atea.

Atera da Bizente, anaia. Galdetzen dio:

—Zein sartu da etxe onetan azkena?

—Ni, jauna.

—Goazemak nerekin!

—Nora?

—Etorriko aiz bereala!

Beko sotoan ekusi zuan serenua, eta orduan konturatu zan nora zijoan.”

Bertso-papera, Errenteria'ko Jertrudis Arrieta zanarengandik degu. Moldiztegiaren izenik ez du.

Ona emen bertsoak:

1/ Igande-gau batian,
amaikak aldian,
pentsatu dut tabernatik
etxera joatia;
birian topo egin
nuen alkatia,
“Nun zabilta?” esan ziran
lenbizi galdia.

2/ Errespuesta eman niyon
merezi bezela:
“Ez al nazu ikusten
geldik naguela?
“Bai al duk korajia
mintzatzeko orrela?
Uari emendikan
etxera beriala!”

3/ Oiek orrela pasata
urrengo jai-gabian,
bederatziyetatik
amarrak artian,
alkatia ikusi dut
kolera batian,
sartzeko esan ziran
agudo etxian.

4/ Errespuesta eman
niyon berielá:
“Ez al nazu ikusten
etxera nuala?”
“Nik arrapatzen baiat
lenago bezela,
bisitatuko dirak
agudo kartzela!”

5/ Koleran sartu nitzan
gaba artan etxera,
oraindik goiza zan ta
kanpora atera;
alkatia beriala
ni arrapatzera,
agudo jua nitzan
anaian oiera.

6/ Oiera jua eta
anaia esnatu:
“Arren faboretxo bat
egin biar nazu:
etxi ontan azkena
sartu zerala zu,
iñork galdetzen badu
esan biar duzu.”

7/ "Gizonan arpegirik
azaldutzen bada,
mutill, ez ikaratu
emain ziot kara!"
Atia jo ta joan zan
eskalleretara,
zarpatik artu eta
gero kartzelara.

8/ "Arren, alkate jauna,
erruki zaitia,
kartzelara dâmazu
kulparik gabia."
"Urrena eskusa zak
gezurra esatia,
orain preso pasa zak
anaian partia!"

9/ Ustez seguratua
zuten paketa,
kontrabanduen billa
pozez alkatia;
serenuak lagunduta
jo zuan atia,
anaiak artu zuen
nere gonbitia.

10/ Geroztikan anaia
dut estimatua,
guardatu zuelako
nere pekatua;
libre espero zuen
beraren burua,
bañon etziyon eman
asolbiziya.

11/ Eman etziyonian
asolbiziya,
gero biyamonian
neri sesiyua:
“Maiz egiten badirak
orlako aziyua,
auzuan izango dek
estimaziya!”

12/ Igande-gaba pasa,
astelen-goizian
aserre plantatu zan
anaia etxian:
“Ni kulpa gabe preso,
i berriz oyian,
eztirak peatuko
urrengo batian!”

13/ Igarri niyonian
nitzala lazuan,
estu nitzan ta zerbait
egin biar nuan;
anaia sartu zuten
preso konzejuan,
kulpa zuena oyian
gero deskantsuan.

14/ Mintzatu izan banitz
biar dan bezela,
etzen engañatuko
jauna ori orrela;
kulpa zuena oyian,
anaia kartzelâ,
inozementian
ai ura pastela!

15/ Amabost bertsoekin
nai det akabatu,
gure pasadizua
orra deklaratu;
alkatiak kartzelan
nai niñuen sartu,
nere zorrak anaiak
zituen pagatu.

KOMERIANTEAK

Egun batez, orain urte asko dala, kome-riante batzuek Errenteria'ra etorri ziran. Asi ziran beren abildadeak erakusten, ta aietako bati bere alabak jo egiten zion, bañan arek etzuan, itxuraz beintzat, miñik artzen. Gero, lurrean luze-luze etzan, da bere alaba ori besoetan artu ta jaso egiten zuan.

Urrena, berriz, lurretik altxa ta, alaba karga ariña zuala-ta, publikotik bateonbat etortzeko eskatu zuan.

Jende artean Leandro zegoan. Au mutil aundi bat zan, kalekoa, erderaz tutik ere etzekiana, ta bertsolaria gañera.

Lagunak ura atera-arazi zuten. “Ua, motell, ua!” esan zioten.

Komeriantea, berriro ere lurrean luze-luze etzanda jarri zan, ta Leandrori esaten asi zitzaion bere besoetan jartzeko, jaso zezan.

Leandrok, ordea, etzion tutik konprenditzen, ta lagunai onela galdetu zien:

—Zer dio onek?

Ta lagunak:

—Muturrean jotzeko! Ez duala miñik artzen!

Leandrok etzuan ori lendabizikoan sinistu:

—Bai? Ori esaten al du?

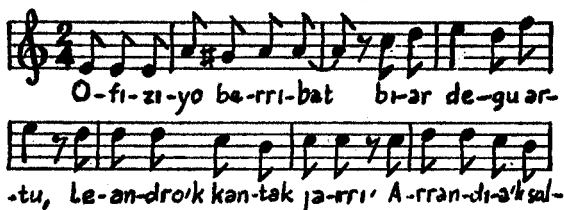
Ta lagunak:

—Baietz, motell, baietz! Muturrean jotzeko! Ez duala miñik artzen!

Leandrok, orduan, ostikoz muturrean jo zuan komeriantea. Batzuek diotenez, eskalaproiak omen zan gañera. Garai artan jendea asko ibiltzen zan oñetako oiekin. Altxa zan au segituan, tximistak zerizkiola, ta anasi ziran biak alkarri mutur-joka, izugarrizko egiñalean. Bitartean, jende guzia purrez lertzen.

Gero, Leandro gizagajoa istillutan ibillizuten, alkatearengana-ta eramana.

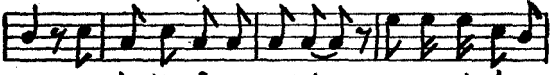
Bañan bertsolaria izaki, ta pasadizo guzia bertsotan jarri zuan:

O-fi-zi-yo be-rr-i-bat bi-ar de-guar-
-tu, Le-an-dro'k kan-tak ja-rr-i. A-rran-di-a'k sal-

-du; as-ko-tan pa-tri-ka-ran so-sik ez-tau-ka-

-gu; zer-bait o-fi-zi-yo-tan sa-ya-tu bi-a-

-gu

1/ Ofiziyo berri bat
 bear degu artu,
 Leandrok kantik jarri,
 Arandiak saldu;
 askotan patrikaran
 sosik ez daukagu,
 zerbait ofiziotan
 saiatu beagu.

2/ Gure Errenterian
 komediantiak
 igande-gau batian
 txit balientiak;
 alabak eman arren
 dale fuertiak,
 etzuben miñik artzen
 nik jo bitartian.

3/ Gau arretan pailasok
ura pantasiya!
astuak bezela egiten
zuen irrintziya;
alabari jotzeko
nai zuen guziya,
nik deklaratu nuen
aien maleziya.

4/ Ortzaz gora jarri zan
ondradamentian,
etzuen uste bañon
beretzat kaltian;
pailasok esan arren
jartzeko gañian,
publikua ejuka:
“Jo zak muturrian!”

5/ Pailasoren esanik
nik ez konprenitzen,
orduan asi nitzan
jendiai galdetzen;
berriz ere lengua
zuten esplikatzen:
“Jo eta ez omen dik
miñikan artutzen!”

- 6/ Aitak alaba zuen
besuakin jaso,
beste bat ere egingo
lukela airoso;
ni nonbratu niñuten
koadrillan pailaso,
egiñalakin joka
nioken eraso.
- 7/ Asi giñadenian
dili eta dale,
intentziyo fiñakin
tranpa aundirik gabe;
orain komeri ederrak
egiten dirade,
bañan ez guriakin
konparatzeko're.
- 8/ Alkatia etorri
zaidan beriala,
esan ziran merezi
nuela kartzela:
“Ik zer motiboz jo dek
pailaso orrela?”
“Berak esan du miñik
artzen ez dubela!” (1)

---

(1) Bertsoak, Pello Zabaleta'k eman bezela jarri

ditugu. Bañan *Bertsolariya*'n ere arkitu ditugu (15'garren zenb., 1931/XII/27), bañan aldaketa auekin:

1/1: Bizimodu berri bat; 3/1: gabaetan pailasok; 3/8: arren maleziya; 5/1: Pailasoren esana; 5/3-4: gero publikuari — asi naiz galdetzen; 6/1-2: Alabak grizuakin — aita zuen jaso; 6/7-8: egiñalakiñ jota — niñuen eraso; 7/4: tranpa aundi gabe; 8/2: zaian beriola.

Ta bertsoak tokiz aldatuta daude, beste orden on-tan jarrita: 1, 2, 6, 4, 5, 7, 3, 8.

JOSE MARIA ELIZEGI «FRAILIA»

(1859-1925)

Jose Maria Elizegi Berasarte, Errenteria'n jaio zan, 1859 urteko Otsaillaren 7'an. Gurasoak, Kaitano, Oiartzun'en jaio ta Errenteria'n bizi zana, ta Inazia, Ernani'ko alaba, izan zituan. (1)

Jose Mariari ez-ezik, familiko guziaz ere Frailia edo Frailetarra esaten zieten. Izengoiti ori lengo zaarretatik zetorkien. Oietako bat, baserritarra bera ere, inguruko baserritako aurrei dotriña erakusten ari-zen zan. Orregatik erantsi zioten Frailia izengoitia.

Elizegi, Errenteria'ko pelotari famatua, famili orretakoa zan. Ta Alzo'ko Aundia ere oiekin pariente xamar egiten omen zan.

Jose Mari, Errenteria'ko alaba zan Antonia Aramburu'rekin ezkondu zan. Errenteria'ko Iturralde baserrian bizitu ziran. Iturralde'k bi bizitza zituan. Batean berak, nausiak, bizi ziran, ta bestean maizterrak. Jose Mari ondasunetan ondo xamar zegoana zan.

Aldi batez, maizterrak andik bota bear izan zituan, aiengandik xoxik ere artu ezin

---

(1) Errenteria'ko 14'garren bataio-agiri-liburua.

zualako. Maizter oiek, man doekin egur-
-ikatzta ta iruria saltzen ibiltzen ziran. Iru-
ria, ikatzaren kondarra da. *Auntxa* esaten
zioten izengoitiz famili orri. Maizter auek.
Iturralde'tik ateratzean, Errenteria'ko Etxe-
-txiki'ra etorri ziran bizi izatera.

Etorri berrian, famili artako mutiko bati
onela galdetu zioten kalean:

—Orain arte nun bizi ziñazten?

Ta mutikoak onela erantzun zuan:

—Nun bizi giñan? Iturralde!

Bederatzi illabetean egon gaituk debalde!

Izorra adi, Fraile!

Bere gurasoengandik-edo ikasia izango
zuan ori, bañan mutikotan olako piper-miña
zana, gozoa izango zan zartuta gero!

Jose Mariren bertso gutxi jaso al izan degu.

Errenteria'n il zan, Iturralde'n, 1925 ur-
teko Maiatzaren 23'an, 66 urterekin, *cirrosis*
hepática deritzaion gaitzak jota. (2)

---

(2) Errenteria'ko 14'garren eriotz-agiri-liburua,
18'gn. orria.

OIARTZUN'GO MISIYOARI

Jose Mari onek bertsoak jarri zizkion Oiar-
tzun'go misio bati. Ezd akigu zein urtetakoa
izango zan. Bañan Jose Mari 1925'gn. ur-
tean il baitzan, aurreagokoa bearko du nos-
ki. Jarri-aldi osoa ez degu iñon ere jaso al
izan. Onako bi bertso ta erdi auek, Errente-
ria'ko Jose Goñi'ren aotik ditut:

Mixiyuan ikasiya
naiz esplikatzen asiya
esan diguten guziya;
bat beñepiñian ezta
aspertu eta jetxiya,
... ..
gure Jaungoiko biziya,
eman oieri graziya.

Erderaz maldiziyua,
Judasen oraziyua,
euskaldunen leziyua;
blasfemiyakin aienatzen du
Jesusen bendiziyua,
triste dago misiyua,
utzitzeko biziya,
nai badu salbaziyua.

... ..

Bonifazio Baraibar'i (1)
ta **Bikariyo** jaunari,
ez juaten utzi oieri.

---

(1) Bonifazio Baraibar, alkatea omen zan.

AOTIK AORA

Leen ere esan degunez, *Frailia*'ren emaztea, Errenteria'ko Antonia Aranburu izan zan. Beltz xamarra omen zan. Orregatik, egun batez, onako bertso au kantatu omen zion Jose Mariri beste bertsolari batek:

Frailek ereiñ omen du
gaitziru bat baba,
baliatuko zaio
urtabia bada; (1)
zozuak eta beliak
joango zaizka ara,
obe luke andria
izugarri para.

Andrea txori-izugarri jartzeko alegia. Ta onela erantzun zion Jose Marik:

---

(1) Urtabia = urte ona.

Adituak aditu
ekusiak ekusi,
Praile bere andre beltzakin
kontentu da bizi;
ederrak esatia
(y) ukek ik merezi:
i zertara juan intzan
Prantzira igesi?

Beste ura, gerratean ixpiya izaki-ta, Fran-
tzia'ra igesi joana baitzan. (2)

---

(2) Errenteria'ko Pello Zabaleta zana.

(1919)

BERTSO BERRIYAK

ERRENTEI'KO FRAILIAK JARRIYAK

Onako au da osorik jaso al izan degun Jose Mariren jarri-aldi bakarra. "Errenitei'ko Frailiak jarriyak" esaten du paperak, eta famili orretan bera baitzan bertsolaria, berarena izango da. Irun'go "Tip. Pio Garmendia" moldiztegia inprentatua dago. Oiarzun'go Jose Angel Sarasola'ri (Olalde, Alzibar) jaso genion. Erljio-gaia du paperak.

- 1/ Bertso berri batzuek
nai nituzke jarri,
pekatariyentzako
oso penagarri;
neronek orain arte
eztiyot igerri;
juan tenplo santura
garbitu ta jarri
nai eztuanak ikasi
infernuko berri.

- 2/ Egin oraziyua
artzagun indarra,
bestela gurekin da
sua edo garra;
utzi alde batera
demoniño zarra,
mundu guzian dago
lege bat bakarra,
Jesukristok jarriya,
ezta oso txarra.
- 3/ Esplikatu digute
misiyo santuak,
erabat utzitzeko
munduko kontuak;
gu bezela len emen
izandutakuak,
inpernuko zolera
badira sartuak;
orra zeñen mantxa gaiztua
duen pekatuak.
- 4/ Anima kulpa gabe
ikusiko da galtzen,
propositu firmerik
ezpadegu artzen;
gure anai Lutero
inpernura joan zen,
aren anima nola
daguén ondatzen,
batzuetan eztegu
askorik pensatzen.

5/ **Daukazkit kunplituak**
irurogei urte, (1)
len banaka ta orain biñaka
martxa deramate;
Jesukristoren ordenak
nai nituzke bete,
iltzeko señak ere
asi zaizkit fuerte,
fraile zarrak zerura
gonbidatzen naute.

6/ **Jesus etorko zaigu**
aingeru batekiñ,
Luzifer diabrua
arsanuarekin;
gure miseriyak klaro
biarko tuzte jakiñ,
konejatu gaitezen
sazerdotiakin,
okerrikan etorri
ezteiyen gurekin.

---

(1) Kanta auek jarri zituanean 60 urte baldin bazituan, bera 1859'garrenean jaioa zan ezkerro, bertso auek 1919'garren urtekoak izango dira, ta izenburuan ala jarri degu.

7/ Jesusek gorde nai gaitu
bere biyotzian,
ala itz egin zigun
Ark eriyotzian;
diadarka egondu zan
denbora luzian,
zerbait erregutzeko
Beraz oroitzian,
pagatuko giñula
Artan biartzian.

8/ Munduan izan dian
gauzarik onenak
dana guziyak dira
Jaungoikuarenak;
pazientziyan pasa
mundu ontan penak,
relijio santutik
diraden ordenak,
zintzo gorde lezake
munduan txit denak.

9/ Irtentzen geranian
mundu onetatik,
izango ote degu
geiago bueltik?
mandatari joanak
badira aurretik,
alerikan bialtzen
eztute orretik;
au bera esango dute
oraindik gugatik.

- 10/ Misiyua kulpitotik
mintzatu da garbi,
ederrak esan dizkate
emakumiari;
endemas dendero
jostuna oieri,
gonak luzatutzeko
neska gazteari,
gurasuen kulpa
egin dute ori.
- 11/ Korsian bolantiak,
petxua ageri,
kamisa jantzi nai ezik,
gezurra diruri;
gonak betik moztuak
sobra ta geiegi,
sorgiñaren figura
nai luteke jarri;
dontzellarentzat planta
ederra da ori.
- 12/ Soñu edo batzarra,
dantza edo bailia,
orrekin kejatu da
misiyo-jendia;
neskatx arrosko samar
dantza orren zalia,
inpernura ikasi
zenduen biria;
eztakazu pasaturik
eternidadia.

13/ Juiziyoko eguna
eldu zaigunian,
a zer beldur-ikara
geren barrenian!
erdiyak pekatuan,
lotan onenian,
eren etsai gaiztuak
arturik mendian;
a zer diadar tristiak
iltzen geranian!

14/ Jesusen llaga tristiak
ai gera berritzen,
nola sendatuko diran
beti añaditzen;
pekatu egiteaz
eztira arritzen,
iya konfesatu gabe
geraden gelditzen;
ondo konsideratu
zer nola gabiltzen.

15/ Ostiral santu egun
iru ta erdiyetan,
odola jatxitzen da (2)
Jesusen oñetan;
deusen kulpa gabia
gaxua ezertan:
"Ama, etsai gaiztoak
ilko naute bertan,
munduan pekataririk
salbatutzekotan".

---

(2) Paperak *jantzitzen* dio; *jatxitzen* jarri degu,
onela bear dualakoan.

16/ Pekatua da gauza bat
oso itxusiya,
Jesus gurutze batez
or dago josiya;
misiyuak esan du:
"Au da desgraziya!
odolez zikindua
zeukaten guziya,
egur iar batian
nerauk ikusiya."

17/ Belen'dik jua zanian Jesus
Sinain'go basuan,
pekatariyagatik beti
errezua egin zuan;
beste penarik etzuen
..... (3)
animak sartu ziran
inpernuko suan,
an esplikatu zan zeren
egarriya zuan.

18/ Bataiatu giñanian
emandako itza
esaten erraz zan, baño
kunplitutzen gaitz da;
projimua maitatu,
guardatu Eliza,
Zerura joan ziran
santu aien gisa;
guretzat ezta faltako
zuzen bagabiltza.

---

(3) Moldiztegiaren utsegiñez-edo, paperean pun-
tu au falta da.

19/ Amar gauza dirade
animako lanak,
misiyuak penitentzi orde
geroni emanak,
batere utzi gabe
egin biar danak;
erregutu dezala
Jaungoikuan Amak;
ai zer diar tristiak
deskuidatzen danak!

20/ Eskela bat egin du
zeruko Maisuak,
pronto irukitzeko
anima gaxuak;
deskuidatzen geranak
bagera batzuak,
egin penitentziyak
edo errezuak,
abrasatu ez gaitzan
infernuko suak.

21/ Au da atzenik eta
errematia emen
gure fiñaren atzena
orra bada zer den;
deia eldu deneko
prestaturik gauden,
zerura joateko
emendik lenbailen;
denari deseatzten diyot
ala gerta dedilla, amen.

JOSE INAZIO IÑARRA «TXINTXUA»

(1874-1912)

Errenteriarrak bertakotzat daukate bertsolari au ere, bañan Oiartzun'en jaioa zan, 1874'gn. urteko Urriaren 14'an, goizeko sei-retan. Bañan bere denborik geiena Errenteria'n egin baitzuan, erri ontako bertsolarien liburuan jarri degu.

Gurasoak, Jose Luis Iñarra ta Joakina Etxeberria zituan. Biak Oiartzun'en jaioak ziran. Aitaren aldeko aiton-amonak: Jose Luis eta Josefa Antonia Portugal. Amaren aldekoak: Sebastian eta Anastasia Sein. Laurak oiartzuarrak ziran. (1)

Errenteria'n esan didatenez, Tobar base-rrian bizi izan ziran Txintxua ta bere familia. Baserri au, Txirrita ta Telleri-Txiki baserrietatik alde-aldean eta Saiburu base-rritik urruti gabean dago. Bertsolari-baratza emankorra izana degu, beraz, benetan Errenteria'ko erreka-zulo au.

Txintxua izengoitia bere aiton batetik-edo zetorkion. Lanean ari zala, lagunak amarretakoa egiten asten ziranean, berak txintxo-

---

(1) Oiartzun'go 17'gn. bataio-agiri-liburua, 135'gn. orria.

txintxo segi egiten zion lanari. Ta *Txintxua* jarri zioten.

Egun batez, Txintxua ta bere lagun bat broman ari ziran. Bañan, alako batean, bere lagun orrek onela esan zion asarretuta:

—Esango dît, gero, esango dît aditu nai eztukena!

Ta Txintxuak erantzun zion:

—Esan zak, ba, esan zak!

Ta lagun arek orduan:

—Nola esaten ditek? Ez az!!!

Alegia, txintxua etzala. (2)

Isabel Narzisa Salaberria'rekin ezkondu zan, Erretereria'n bertan, 1901'gn. urteko Urriaren 29'an. Txintxuak 27 urte zituan; andregaiak berdin. Au ere, senargaia bezela, Oiartzun'en jaioa zan, bañan Erretereria'n bizi zana. (3).

Bi alaba izan zituzten: Jenobeba ta Pepita.

Txintxua arotza zan, eta Papeleran egiten zuan lana.

Beste bertsolari askorengatik esan izan deguna, emen berriro esan bearke degu Txintxuagatik: onek, alegia, beste bertso asko

---

(2) Erretereria'ko Pello Zabaleta bertsolaria zana.

(3) Erretereria'ko 10'garren ezkontz-agiri-liburua,, 203'gn. orria.

kantatu zuala noski, bañan jaso al izan ditugun pizarrakin konten bearko duala irakurleak, zer moduzko bertsolaria zan juzgatzeko.

Txintxua gazterik il zan, Errenteria'n bertan, Goiko-kaleko I m a z'enea deritzaion etxean, 1912'gn. urteko Ilbeltzaren 25'an, 37 urte zituala.

Txintxuaren bertso bat, emen ez dagona, Txirritari botia, onen liburuan arkituko du irakurleak. (4)

---

(4) "Txirritaren Bizitza", Auspoa 18-19, 122'gn. orri-alde.

BERTSO BERRIAK

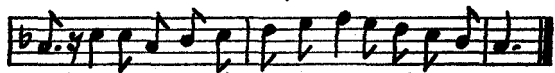
“Oiek ziran Papelerako neskatxa langi-
lleak. Oiek zelebrazten zuten Maiatzaren sei-
garrena. Urtero egiten zuten bazkaria, eta
bazkari ori egiteko pentsatu zuten, urte ba-
tean, asteen erriala bota eta egingo zutela
Lezo’ko Zubitxo’n. Eta an bazkaldu zuten,
eta nonbait ere oso alegre etorri ziran, eta
asi ziran ttuntunean dantza, eta etzuten ibi-
lli nai izan lengo beren oitura zuten mutille-
kin; nunbait ere nai zuten txamarra-dutena-
kin; eta egin zituzten bruxa-dutenak despre-
ziatu. Ta bruxa-duena despreziatu zuteneko
bat, zen Txintxua, eta orrek jarri zizkaten
bertsoak.” (1)

Len-gu-an zer pa-sa zan nai det de-klara-
-tu, lenez-ta-ki-zu-te-nak o-raiñ en-te-ra-

(1) Juan Zabaleta bertsolaria zanaren alarguna dan Errenteria’ko Monika Galarraga’ri magnetofono-
noz artua.

-tu: ku-a-dri-lla po-li-pat nai nu-ke on-rra-

-tu, ar-ga-ti-kan ber-tsu-ak di-ra-de pa-ra-tu.

1/ Lengan zer pasa zan
nai det deklaratu,
len ez dakizutenak
orain enteratu;
kuadrilla polit bat
nai nuke onratu,
argatikan bertsuak
dirade paratu.

2/ Ogei ta amar neskatxa
fabrika batian
junta egiñak dira
elkarren artian;
errial bana bota
bakoitzak astian,
bazkalduko zutela
Lezo'ko partian.

- 3/ Ogei ta amarretatik
bat bolsera jarri,
kintzena artu orduko
dirua eman arri;
nabaitu nituben
esanaz alkarri,
etzitzaiala eguna
nai orduko etorri.
- 4/ Illaren seyian zan
oien komeriya,
batzuek txoratu're
egia ziran iya,
esanez nola zuten
Lezo'n bazkariya,
pasa biar zutela
zelebrekeriya.
- 5/ Kontramaestran etxera
ziraden juntatu,
esantako ordurako
etzuten faltatu;
lendabiziko lana
guziyak kontatu,
abiyarako orla
ziraden plantatu.

6/ Soldadu-tropan gisan
Lezo'ra juañ zian,
birian oso triste
ibilli etzian;
bazkaldu biar zuten
ostatu eo etxian
irrintzi eta bulla
sartu omen zian.

7/ Mixeririk etzuten
jenerorik gabez,
zernai klasetatikan
aspertubak janez;
kafia artu dute
kopatik eranez,
tripak betiak dira
aditu dedanez.

8/ Bazkaldu eta gero
oien erretira,
batzuek Pasaiara
bestiak errira;
jende asko giñaden
oieri begira,
gustatzeko moduban
ibilliyak dira.

9/ Beriala dantzâko
ziran prebenitu,
iñola ere plazan
eziñ errenditu;
badira etziranak
ezertan metitu,
kulparik eztubenak
ez beretzat aditu.

10/ Mutill batzuak juan
giñan elkarrekiñ,
dantzatzeko ustian
neskatx oriyekiñ;
beriala aitzakiya
bazuten gurekiñ,
etzirala ibilliko
blusa-dunarekiñ.

11/ Traje-dunakiñ dantzan
nai dute igandian,
blusa-duena berriz
utzi bazterrian;
gu aña pobre ziran
juan dan astian,
ez dakit noiz ezker
aberastu dian.

- 12/ Guk genduben okerra:
bulla eta kanta,
pixka bat toriatu
bazterrera juanta;
traje eta relojo,
gañera korbata,
oriyen desiyua
orrelakon bat'a. (1)
- 13/ Au da pazientziyan
artu biar dana,
asko gustatzen zaigu
neskatx oien lana;
gezurra eta saltsa,
arrunka eta afana,
burla egiñ geniyela
alkatiangana.
- 14/ Alkatian ordena
izan astelenian,
Konzejura juateko
urrengo egunian;
desterratuak giñan
neskan mingañian,
bañan emen gabiltza
oriyek añian.

---

(1) bat'a = bat da.

15/ Biba neskatxa gazte
dantzari nobliak,
juiziyorik gabeko
enreadoriak!
Asko poztutzen gaitu
oien faboriak,
erakutsi dituzte
abillidariak.

16/ Despeditu nai ditut
ongi esanian,
gero're dibertitu
umore onian;
bertsuak ez badaude
bire zuzenian,
berriz ere parte eman
nai dezutenian. (2)

---

(2) Bertso-papera, "Impr. Baroja. San Sebastian", bertako D. Serafin Muñoz-Baroja jaunak emana.

"Bertsolariya" bertso-errebista, 41'gn. zenb., Errenteria, 1932/VI/26.

Bertsoetan ez da ageri zeñek jarriak diran. "Bertsolariak" esaten du Txintxuarenak dirala. Ta ori bera esan zigun bertako Pello Zabaleta bertsolariak, baita onen anaiaren alarguna dan Monika Galarragak ere.

BERTSO BERRIYAK

Txintxua ta bere lagun batzuek, karta-jokuan ari ziran egun batez tabernan, Errenterian. Alako batean, erriko alkate-aguazillak sartu ziran. Karta ta diruak artu ta Donostia'ra bialdu zituzten. Baita, andik gero-ra, Txintxua ta onen lagunak Antigua'ko garai bateko kartzelara eramán ere. Ta Txintxuak, kartzelan zala, bertso auek jarri zituán.

Bertso-paperak, egillearen izenik ez du. Errenteria'ko Pello Zabaleta'k esan zigun zeñenak diran.

1/ Ama Birjiña eguna
siñaladamente,
kontu ori pasarik
badira bi urte;
kausa txiki bat izan
dala mediante,
ez dira deskantsatu
preso sartu arte.

2/ Egun ori oraindik
daukagu goguan,
aztuko etzaiguna
berialakuan;
zazpi lagun aritu
giñaden jokuan,
tranpa aundirik gabe (1)
libre zalakuan.

3/ Atia irikita
ai giñan kartakiñ,
siñale etzeguela
tranparik gurekiñ;
gizon bat sartu zaigu
bere lagunakiñ,
aixa agindu zuen
an zeuden gauzakiñ.

4/ Gizon abek aldegiñ
ziguten onela,
kartak eta diruak
berekiñ zituztela;
Donosti'ra bialdu
zituzten beriala,
len an orrelakorik
ez balitz bezela. (2)

---

(1) Paperean *aundirikan*.

(2) Izendatu gabe, Donostia'ko Kasinoa edo jokoe-
-etxe aundi-famatua aitutzen da bertso ontan; alegia,
leen ere bazala Donostia'n orrelakorik asko.

Bertso-paperak *len lan orrelakorik* esaten du; ba-
ñan *an* bear du, dudarik gabe.

- 5/ Ongi ateratzeko
leku berritikan
laguntzaille gaiztuak
ez daude erritikan;
kastigatu naita're
kausa orregatikan,
zertan ez abisatu
aldez aurretikan?
- 6/ Lenago're gizonak
baziran munduan,
ikusten zituztenak
libre etzan jokuan;
arrapatuagatik
iñoiz pekatuan,
bazekiten barkatzen
lendabizikuan.
- 7/ Bestek kulpa aundiyak,
berak berriz gutxi,
onela ikusten da
gaur zenbait nagusi;
txikiyak kastigatu,
aundiyari utzi, (3)
orrela eziñ liteke
zerua irabazi.

---

(3) Alegia, taberna-txoko batean egiten zan joko txikia, kastigatu, ta Donostia'ko joko-etxe dotorean egiten zan joko aundiari, utzi.

- 8/ Auek onela pasatzia
gezurrak diruri,
guregana etortzen da
amaika komeri;
Kristok barkatu ziyen
bera ill zutenari,
oiek berriz kastigua
iñozentiari.
- 9/ Orra zer diran esan
gure pikardiyak,
ezer gutxigatikan
abek komeriyak!
kastigatzekoz orla
ai diran guziyak,
berriz ere ein litezke
kartzela berriyak.
- 10/ Orra ba amar bertso
pasadizuenak,
kartzela aundi batian
jarri diradenak;
utzi litezke kartak
eta joku denak,
Antigua'ko ostatura
juan nai ez duenak. (4)

---

(4) Bertso-papera, "Imprenta Macazaga. — Rentería", Jose Ramon Errazkin Lujanbio, Txirritaren illoba, Gazteluene, Alza.

"Bertsolariya", 7^{gn.} zenb., 1931/XI/1.

MENDIZ-MENDI

1902'gn. urteko Garagarrillaren 15'an edo 22'an, Errenteria'ko gazte-kuadrilla batek ibillaldi ederra egin zuan mendiz-mendi. Gazte aietako bat Txintxua zan; beste bat, Enrike Elizetxea, *Ibaizabal* errebistan ia astero idazten zuana. Aldi artan (*Ibaizabal* 1902/VI/29), mendi-ibillaldi orren berri eman zuan, ondoren Txintxuaren bertso batzuek agertuaz. Ona emen aren kontraera eta onen bertsoak:

“Erri ontako gazte batzuek, umore on eta anka azkarrekoak, pensatu genuen mendiz-mendi egun bat pasatzea, eta ortarako bereiztu zan joan dan igandea.

Goizeko iruretan irten giñan kaletik zortzi lagun, opa litekien denborik onenakin, au da, zeru urdiña, odei bakar bat gabe, izar ederrez estalia, da illargi iya betiak argi egi-ten zuela.

Eguzkiaren irteerako allegatu giñan denbora bateko ol-etxe Añarbe izena duenera.

Ezin nizake esan zer edertasunak ikusi ge-

nituen bidean. Aize goxo batek preskatzen zituen gure arpegi beroak, eta bide-txidoretako iratzeak zeukaten intzak preskatzen giñuen belaunetatik beera.

Errenteri'ko baso ederretan, aritz, gaztañ, lizar, pagu, urritz, ostazuri, arte, zumar, urki eta beste mota askotako arbol galanta eta ederrez beteak daudenetan... ura poza nabaitzen nuen nere barrenean! Ango aize garbi eta osasungarria ez liteke ezerekin ere pagatu! Zer gogoz asnas egiten zan! Ura ango atsegiña! Ziñetan, arrazoi zuen nere lagun batek, esatean leku artako *oxijenuakin* berdintzeko gauzik ez dala munduan. Ura ango musika ederra! Bean, errekatxoan dijuan urak egiten duen soñua; basoan, zoragarritzko aizeak, arbol tantai aien ostoak mugitzean, eztiro sortzen duen armonia; arbol-adarretan, milla txori polit beren kantu ederrakin agur egiten diotela agertzen asten dan egunari, alaiturik denbora berian paraje oiek; mendi-egal batean, ardiak beee egiten dutela...

Igotzen gera mendizka batera, eta... aiek baso eta mendiyak agertzen dira gure begien aurrean! Zer isiltasuna! Bakar-bakarrik entzuten degu *eup* luze-luze bat. Begiratzen degu alde guztietara, eta an... txit urrutian, ikusten degu, kea dariola, txondor bat; du-

darik gabe, bera zaitzen zeguen ikazkillen batek ematen zizkigun egun onak *eup* arkin.

Utzi ditzagun geldi-geldi, gure esku traketak eziñ erakutsi-azi dituen edertasun eta aunditasun oriek bear dan bezela, eta guazen aurrera.

Allegatu giñan Goizueta'ko errira, gutxi gora bera zazpi ta laurdenetako, eta meza entzun ondorean, gosaldu genuen ostatu batean. Jan eta edan lasai egin, eta nekea zer-bait aztu zanean, abiatu giñan Arano'ko errira, eta... bide onetan bai ez giñala len bezin azkar ibilli! Aldapa gora joan bear genuen ordu t'erdiyan, eguzki beroakin, ez bordik eta ez arbolik ikusi gabe. Aiek bai zirala mendi sollak! Alako batean, oso leer egiñik, an eseritzen da danboliñ-jotzalle bat iratze-leku batean zerraldo, segituan *Ibaizabal*'en korresponsala, eta... gero —pozik ale!— gañerako guztiak.

Itxedon-aldi bat eginta, joan giñan Arano'ra, eta, au begi aurrean ikusi zuenian, dio batek: "Arrazoi zuen Jaungoikoak, esan zuenian munduan ibilli zanean: *Ara, no*. Ez ni ere, jakin izan banuen orlako nekiak pasa bear nituela."

Amaiketakoa egin ondorian, jatxi giñan

Arranbide'ra saltoka, gain-bera zalako eta jateko zaletu gainalako.

Ogei ta amazazpi urteko intxaur-arbol aundi eta eder baten azpian, ibai zabal baten ertzian, maia prest segon, eta antxen bakoi-tzak bere tokia topatu zuen. Jaten asi gainan, eta... jaunak, ura ango eramana!

Serbitzariak maiera janari onak maiz eta ugari ekartzen bazituen ere, etzuen bildurrik maietik sukaldera bitartean eskutik platera eroriko zitzaiola lurrera, jaso eziñik kargaren merioz. Ai zer zortzi tripazai sartu ziran Arranbide'ra, ol-etxe zar eta guzti garbitzeko! Inguru abetan beste zortzi baldin badira, datoztela, egiña dago apostua.

Jan eta edan bapo egiñ eta abiatu gainan etxe aldera, eta, bi edo iru billeretan dantzatu arren batzuek, jo genuen Pikoaga, gero Epeleko-etxeberri, eta andik mendiz-mendi sartu gainan errira bederatzi t'erdietan —ez errazki nik dakizkiten bi—.

Etzait iduritzen gau artako arkakusu-ozkak miñ aundirik emango ziotela. Eta ori esanta bukatuko nuen karta au, ez balizkira eman, an zan lagun Jose Iñazio Iñarra'k —Txintxua—, bertso abek:

Gauza bat pensaturik
dira amar egun,
Goizueta'n izandu
gera zortzi lagun;
egualdia zeguen
eder eta legun,
etzala eudirikan
aisa zan ezagun,
adierazi nai det
zer lan egin degun.

Errenteri'tik dago
biaje fuertia,
lau legua pasiak,
naiko apartia;
gogoratu zitzaigun
araño joatia,
irabazirik ez ta
gorputzak nekia,
egin degula nago
aurtengo pakia.

Allegaturik giñan,
aulkiyan eseri,
txerri bat besterikan
etzan ageri;
arriya ta lokatza
zeguen ugari,
lagun bat trabaturik
zitzaigun erori,
oraiñ eun urteko
aitona diruri.

Andik Arano'raño
bide egokiya,
iru kana altuan
badago sasiya;
damutu zan aguro
lan ortan asiya,
iya galdu genuen
osasan guziya.

Pozez ipintzen gaitu
zerbait ikustiak,
ibiltzeko gogua
badegu gaztiak;
urrutiko intxaurrak
urtero betiak,
bertara joatean
askotan tristiak;
ni ez nijua berriz,
or konpon bestiak!

Gizona ibiltzeko
jaio zan mundura,
bañan ez luke joan nai
alako elkura;
oñez igo bearra
paraje altura,
eziñ duenak berriz
beti errenkura,
danboliña jotzeko
toki txarra da ura.

* * *

Oiek dira Txintxuaren bertsoak. Ondoren, Elizetxeak, berak asmatuak, beste lau bertso jarri zituan. Txintxuak etzuan bertsoak geiago atera gai oni buruz; bai ordea Elizetxeak eta Jauregi tanbolinteruak, kua-drillan zan beste lagun batek alegia. Geiegi ez luzatzeagatik, ez ditugu emen jarriko, tanbolintero orren bertso bat izan ezik, Txintxuari buruz dalako:

Orañ nik emen nai nuke esan
gauz bat Txintxuagatikan:
bertsuetako etzeneukala
goizetikan gogorikan;
etzan milagro, bada zeguen
baraurikan oraindikan,
tripatik bapo jarri zanian
nork ixildu ordutikan? (1)

---

(1) *Ibatzabal*, 1902/VII/13.

(1906)

BERTSO BERRIAK

Bertso auetan, 1906 urtean Donostia'ko euskal jaietan egin zan bertso-saioaren berri ematen digu Txintxuak. Juradukoak eta bertsolariak zein ziran ere esaten du.

1/ Milla bederatzireun
da seigarrenguan,
Donosti'ra deituak
gerade juan,
bertsuak kantatzera
plaza publikuan;
ala itzegiñgo zan
Ayuntamentuan;
asirik kantuan
koraje altuan,
guztiyok kontuan
nor bere puntuan;
giyatzalle Zapiraiñ (1)
izan genduan.

---

(1) Jose Zapirain jauna zana, urte askoan bertso-saio guzietan bertsolari-giyatzalle bezela jarduten zana, ta bera ere bertsotan bazekiana.

2/ Donostiya'n gerade
kantuan izanak,
ez daukagu damurik
ara juanak;
leialtade guztiyan
propinak emanak,
ondo pagatu dira
egiñdako lanak;
berak jarri planak,
ez oso baldanak,
alkarren esanak
broman artu danak;
esplikatu nai ditut
pasa diranak.

3/ Aurten fiesta euskerak
ziran Donostiya'n,
famatu dituztenak
leku guztiyan,
gure Gopuzkoa'ko
kapital aundiyan,
gustora geldituak
gera probintziyan;
gauza asko graziyan
beren dezentziyan,
aiñ modu garbiyan,
zuzen justiziyan;
gustu ori badute
Euskalerrriyan.

4/ Juraduko jaun oiez
nai nuke itz egiñ:
Satrustegi ta Vega
Elosegi'kiñ;
Seoane ta Alzaga
Salaberria'kiñ,
Lizarriturri zuten
seigarren berekiñ;
oiek dute jakiñ
lana nola eragiñ,
begiratubak fiñ,
arrazoiarekiñ;
bestela etzeguan
ezer gurekiñ.

5/ Don Jose Zapiraiñ'ek
maite du euskera,
len dagona utzi nai
eztu galtzera;
askori eman izan
diyo aditzera,
arren, enpeñatzeko
zerbait altxatzera;
orrek du bandera,
onenaz aurrera,
berak asiera
eta bukaera;
au gabe plazarako
kapaz ez gera.

6/ Pello Errota ori
asko dakiyena,
Gaztelu bertsua aisa
sortzen duena;
zer esanik ez dago
Oloki orrena,
ni're oien artian
pasa nintekena;
gauzik ederrena
egiti genduena:
kuadrilla dena
unitu elkarrena;
au da arbolan aurrian
ots egiti zana.

7/ Nola aldatu baitzan
arbola maitia,
au zan gizon oriyen
borondatia;
bedeinkaziyora're
nai zuten joatia,
bestela alperrik zan
gure izatia;
daukagun ustia
ondo ikustia,
liraiñ ta gaztia,
etzaude tristia;
arren urte askuan
bizi zaitia!

8/ Gipuzkoa'n kontu au
zanik pasatuko,
lenago ez genduan
sinistatuko;
akaso Donostiya'n
etzan igartuko,
bestela apenas zan
berririk sartuko;
ez dala sortuko
ez naiz bildurtuko,
aldatu orduko
bota du publiko
puja berde eder bat
Euskalerriko.

9/ Orra Errenteri'tik
ipiñi bertsuak,
onak badira, baña
txarrak batzuak;
nobedaderik badu
ezertan kasuak,
al bait barkaziyua
naiko du Txintxuak;
askoren gustuak
aiñ dira nastuak;
gure arrastuak
ez daude aztuak;
agur Gipuzkoa'ko
jende prestuak! (2)

---

(2) Bertso-papera: "Renteria: Tip. Vda. Valverda" Errenteria'ko Jertrudis Arrieta zanak emana.

EZKONTZA GALDUBA (1)

1/ Abiyatu naiz asunto bati
bertsuak jarri bearrez,
gure kontuak aditutzian
egongo zerazte farrez;
itzak aundiyak lendabizian,
azkenerako ezer ez,
oraingo zenbait neskatxarekin
ez dago fiyatzen errez.

2/ Orañ ogei ta sei illabete
ziñaden nere nobiya,
pasatakua kontatuko det
gezurrik gabe egiya;
geroztik beti lagundu dizut
nere alegiñ guziya,
baña jendiak jakiñ bear du
egin dirazun tranpiya.

---

(1) Bertso auk ez dute inun esaten zeñenak di-
ran; bañan ontan ere, "Bertsolariya" errebistak
Txintxuarenak dirala dio.

3/ Ezkontzeko itza eman nayian
zedorri ziñaden asi,
lengo majuak zer egiñ zizun
galdetu nizun lenbizi;
esan zeniran nola erana
zenduen gaizki ikusi,
ni konformatu ezkerotikan
naiago zendula utzi.

4/ “Len nobiyua daukazularik
oraiñ nerekiñ astia,
gauza orrekiñ etorriko da
okerra edo nastia;
ezkontzeko itzak edozeiñ moduz
urratzekuak ezta,
motibu ori bakarra bada
gaizki deritzat uztia.”

5/ Errespuesta eman zeniran
itz batetikan bestera:
“Gaur zuri eman dizudan itza
ni ez nijua austerera;
gusto aundiyan obligatzen naiz
lengo majua uztera,
bigar despeida emango diyot
zu konformatzen bazera.”

6/ Ainbesteraño saiatu ziñan,
agindu nizun pozika,
ez nuen uste izango zanik
modu ontako gauzika;
mutill askoren berri jakiñ nai,
ez dezu beste trazika,
maliziyaren faltan ez zaude
lengo atsuak ezika.

7/ Illaren ogei ta amarrian zen
San Marzialen eguna,
fiesta aundiyak nola baiziran
biyok juañ giñan Irun'a;
begiya alegre jarri zeniran,
mingaña berriz leguna,
gastu asko ta probetxurik ez
nik izan dedan fortuna.

8/ Egun artako pasadizua
esango luke egoki,
nerekiñ an zan polts urdiñ batek,
izketan baldiñ baleki;
erregaliyak eman nizkitzun,
jana ta erana galanki,
gure orduko jolas gozuak
mindu dirade ederki.

- 9/ Bi pañuelo sedazko eman
eta gañera sonbrilla,
pentsa dezazu engañatu ta
nola zeneukan mutilla;
oraiñ bezela baldiñ bazabiltz
nastuko dituzu milla,
zuk desiua ala badezu
gustua kunpli dedilla.
- 10/ Andik urrengo erromeriya
Guadalupe'ko mendiyán,
ez nik pentsatzen nuen bezela
oso kariño aundiyan;
engañatua ez naiz egondu
oso denbora gutxiyan,
esposatzeko asmorik ez ta
zertan ibilli falsiyan?
- 11/ Esan zeniran: "Gauza txarra da
gure ezkontza galtzia,
oraiñ zurekiñ uts egiñ baño
naiago nuke iltzia;
komeniko zait zu bezelako
gizon polit bat artzia,
ni pronto nago, nai dezunian
billa ezazu etxia."

12/ Nik etxe ori billatu eta
andik urrengo jayian,
asi ziñaden zerbait pretesto
manifestatu nayian;
miñ-paperian pasa zenduen
egun guziya oyian,
zu ikustera etorri nintzan
iru legua birian.

13/ Iru legua pasa ta gero
sartu nitzaden etxera,
joan baño askoz tristiagua
buel tatu nintzan atzera;
motibo gabe utzi dezu zuk
gure ezkontza galtzera,
Españiyan dan saltserarikan
naturalena zu zera.

14/ Nere nobiya izandu ori
Pasaia'kua da berez,
ogei ta zortzi urte daukazki,
gaztia dago edadez;
oien ordañak jarri itzatzu
al den lenena faborez,
jendiak azkar ikasiko du
fiña zeraden edo ez. (2)

---

(2) Bertso-papera: "Imprenta de "La Voz de Guipúzcoa", Errenteria'ko Jertrudis Arrieta zanak

emana. Naiko paper zarra da, ortografiatik ageri denez.

“Bertsolariya” bertso-errebista, 49'gn. zenb., Errenteria, 1932/VIII/21. Aldaketak: 7/5: Begiyak alegre; 9/4: pentsa dezazun; 10/1: Andik urrena; 12/3: zenbait pretesto.

Bertso-papera, moldiztegiaren izenik gabea, Jose Ramon Errazquin Txirritaren illobak emana. Onek 6 ta 10'garren bertsoak falta ditu. Gañerako aldaketak: 1/5: lendabiziko; 5/5: gusto aundiyan gertatutzen naiz; 8/8: mindu ziraden ederki; 9/4: nola zeukazun; 11/8: billatu zazu etxia; 12/3: zenbait pretesto; 13/8: aunditxuena zu zera; 14/3: urte badauzka; 14/7: ikusiko du.

AOTIK AORA

Onako bertso au, Txintxuak zerbaiten arrapaketan ari zan bati botia da.

En el barrio de Txuitxo (1)
arrobando pelux, (2)
ezagun da etxian
ez dutela erruz;
okollua betia
daukate ganaduz,
ostu gabe ezin pasa
iñolako moduz.

* * *

Beste au, berriz, Txintxuak, Pontika zeri-
tzaion baserri ta sagardotegian botia da:

-
- (1) Txuitxo = Lezo'ko ballara bat.
(2) pelux = paotxa.

En casa de Pontika
sagardotegiyan
han roto siete jarras
fanfarroikeriyan;
porque ibilli erando
beti aurkeriyan,
Pepetxo Morrok jo du
Fermin arpegiyan.

* * *

Beste egun batez, Txintxuak bere lagunekin Oiartzun'en meriendatu zuan. Kontua, ordea, geiegikeri bat iduritu zitzaion. Orre-gatik, bertso au bota zuan:

Diabruakin parte
artutako Posta, (3)
aiekin ez liteke
inozenteik josta;
gizona zorria zala,
andria langosta,
gaur gure merienda
ez da gutxi kosta!

* * *

---

(3) Posta, merienda egin zuten sagardotegia zan.

Bazkariren batean-edo, bertso au bota zuan
Txintxuak Juan Kruz Elizegi Pello Errota-
ren anaiarengatik:

Juan Kruzi esaiozu
kararikan kara,
eztuela gurekin
ustu patrikara;
aditu nai baditu
zazpi errenkara,
aprendiz datorrela
gure erredera.

Arramendi'ko erredera alegia, Txintxua ta
Telleri-txiki, Saiburu ta Txirrita bizitzen
ziran tokira. (4)

---

(4) Lau bertso auek, Errenteria'ko Pello Zaba-
leta bertsolariak emanak ditugu.

JOSE MARIA BERRA «TELLERI-TXIKI»

(1875-1944)

Errenteria'n jaio zan, 1875'gn. urteko Martxuaren 14'an, goizeko amaiketean.

Gurasoak, biak errenteriarrek, Jose Agustín eta Maria Katalina izan zituan. Aitaren aldeko aiton-amonak, Jose Antonio, Alza'koa, ta "Maria Jesus de Goñi", Astigarraga'koa. Amaren aldekoak, Jose Antonio, Errenteria'koa, ta "M.ª Fermina de Irazu", Alza'koa. (1)

Telleri-txiki esan zioten beti. Izengoiti ori jaiotetxearen izenetik zetorkion. Baserri ori Arramendi'ko erreka ondoan eta kamioaren bazterrean zegoan. *Zegoan* esan det, orain urte bete bota egin baitzuten, fabrika berri bat egiteko.

"Manuela Josefa de Apalategui"-rekin ezkondu zan, 1899'gn. urteko Garagarrillaren 8'an. Berak 24 urte zituan; andregaiak, 26. Lazkao'ko alaba zan, bañan Errenteria'n bi-zi zan. (2) Etzuten familirik izan.

Guk dakigularik beinzat, Telleri-Txikik

---

(1) Errenteria'ko 14'gn. bataio-agiri-liburua, 335'-garren orrian.

(2) Errenteria'ko 10'garren ezkontz-agiri liburua, 190'gn. orria.

etzuan bertsorik paperetan jarri. Aotik aorra kantatu, berriz, bai, ta erruz kantatu ere, bai lagun-artean, ta bai plaza ta sagardotegietan ere.

Saiburu'ra, Saiburu bertsolariaren base-rrira alegia, askotan joaten zan, Saiburuk sagardoa ateratzen zion, etorri bezin laister. Gero onela galdetzen zion:

—Zer moduzkoa da?

Ta Telleri-Txikik erantzuna:

—Ederra zio, prezio ontan izateko!

Zenbait bertsolarik, bertsotan asita lenengo botatzen ziotena, familirik etzuala izaten zan. Ta berak, oso gizon prestua ta piña baitzan, pena aundia artzen zuan.

Txirritaren liburuan (3) Telleri-Txikiren bertso bat dago. Emen jarri ditugunak, bartzuek osorik eta beste bartzuek erdizka daude. Benetan pena artzekoa da, beraz, ain bertsolari ugariagandik geiago ez jaso izana.

69 urterekin il zan, Errenteria'n, Maria de Lezo kalean, 8'gn. zenbakian, 1944'gn. urteko Abenduaren 21'an, San Tomas egunean beraz. (4)

---

(3) Auspoa, 18-19, 146'gn. orri-aldean.

(4) Errenteria'ko 15'garren eriotz-agiri-liburua, 143'gn. orrian

Emaztea, berriz, andik amabost urtera, 1959 urte inguruan il zan. Eriotz-berri au jakitean, lau bertso jarri zizkion Pello Zabaleta zanak. (5)

---

(5) Auspoa, 63-64, 271'gn. orri-aldean.

AOTIK AORA

Bein batez, Telleri-Txiki bertsolariak San Markos mendiko atzean zegoan sagardotegi batean, Arkiegi baserrian, pasa zuan igande-arratsaldea, ta illundu ondoan erretiratu zan, bete-bete eginda. Auringoia'ko aitonak, Joxe Labaka'k, lagundu omen zion etxera. Urrena alkarrekin bertsoan egokitu ziranean, Saiburu bertsolariak kantatu zion jornara ederrarekin nola etxeratua zan jakiñaren gañean zala. Ta Telleri-Txikik onela erantzun zion:

Jotzen nituan egurrak eta
jotzen nituan sasiyak,
lurrian ere marka gogorrak
nitun egiten asiyak;
neri begira parrez or zauden
ikusten zuten guziyak;
Joxe Labaka'k lagundu ziran,
eman biaizkat graziyak. (1)

* * *

---

(1) Jose Maria Lujanbio, Pasaia, Saiburu bertsolariaren semea.

Zepai bertsolaria gaztetan, bolara batean,
Errenteria'n jardun zan lanean. Makiña bat
aldiz kantatu zuan ango bertsolariekin. Ber-
tsoak ere jarri zizkion, andik denbora-puska
batera, oietako batek, Juanito Zabaleta za-
nak. (2)

Egun batez, Madalenetan, sagardotegian,
onela kantatu zion Telleri-Txikik Zepairi:

Goizeko izotzak galdutzen ditu
eldu gabeko pikuak,
oaiñdik gaztia zerade bañan
esan dituzu naikuak;
osasunakiñ laguntzen badit
neri gure Jaungoikuak,
batere enaute ni bildurtutzen
Usurbil'dikan goikuak. (3)

* * *

1914'ngo. gerratea sortu berria zan. Ba-
tzuek aleman-zaleak ziran, besteak ingles-
zaleak. Batzuek alako egunetarako alema-
nak Paris'en sartu baietz, besteak ezetz, tra-
besak ere egiten zituzten, estropadak balira
bezela. Baziran España'k ere gerran sartu
bear zukeala esaten zutenak. Telleri-Txiki,
ordea, pake-zalea zan oso. Oju aundi egi-

---

(2) Auspoa, 63-64, 76'gn. orri-aldean.

(3) Pello Zabaleta zana, Errenteria.

ñez, onela bukatu zuan, bein batez, bertsoa, Kantaleko sakardotegian:

guk segitu dezagun
neutralidadian! (4)

* * *

Errenteria'ko baserri batean aita- seme bi asarre zebiltzan. Ta bakoitza bere aldetik, bestearen kontra keja ematera, Madrid'era, etxeko nagusiagana alegia, joan ziran. Ta onek, biai entzun ondoren, biak bota zituan etxetik. Ori zala-ta, Telleri-Txikik onela bukatzen zuan bertsoa kantatu zuan:

Bat korriuan eta
bestia expresian,
obe zuten batere
juan ezpazian! (5)

* * *

Bi atso sesioan asiak zirala-ta, onako bertso au bota zuan Telleri-Txikik:

---

(4) Jose Goñi, Errenteria.

(5) Jose Goñi, Errenteria.

Gure auzoko baserri batek
izena daduka Masti,
okasiyua eta disputa
ezta izaten garesti;
atso sorgiñ au barrendik zerbait
egiten danian busti,
amona iltzera abiatzen da
altxarrastalu ta guzti. (6)

* * *

Beste egun batez, bertso au bota zuan Te-
lleri-Txikik Errenteria'ko Albisu'nean:

Erodesek Jesusi
zion gorrotua,
mundu ontan zebillen
pranko arrotua;
inpernuko ondarran
an dago sartua,
sugur-mizpiretatik (7)
argollaz lotua. (8)

* * *

---

(6) Altxarrastalua, sarde-mota bat da.

Bertsoa, beste norbaitek idatzi ta nik Monika Galarraga'gandik jaso.

(7) Sudur-mintzetatik, sudur-zuloetatik alegia, aziendak bezela.

(8) Bertso au ere, beste norbaitek idatzi ta Monika Galarraga, Juan Zabaleta zanaren alargunak, neri emana.

Bein batez, sagardotegian bertsoan ari zira-
rala, Juanito Zabaleta'k kantatu zion Telle-
ri-Txikiri berarentzat testamentu egiteko, ta
onek bertso onekin erantzun zion:

Emen gauza bat det nik
adieraziko:
eztakit nik noiz arte
geraden biziko;
oraindik sano gaude,
ez noski tisiko;
testamentu egiten
banitzake asiko,
zuretzat sosik ere
ez nuke utziko. (9)

---

(9) Juan Maria Lujanbio, Saiburu bertsolariaren
semea, Errenteria.

JOSE RAMON TABERNA

(1886-1942)

Jose Ramon Taberna Mitxelena, Oiartzun'en jaio zan, 1886'gn. urteko Uztaren 31'an, arratsaldeko zazpiretan.

Gurasoak, Luis ta Manuela Antonia zituan. Aitaren aldeko aiton-amonak, Inazio ta Luisa Albistur izan ziran; ta amaren aldekoak, Bizente ta Manuela Franziska Olaizola. (1)

Lezo'ko alaba zan Kristina Garmendia'rekin ezkondu zan. Gutxienez, lau seme-alaba izan zituzten: Anastasio, Petra, Balentin ta fraile joan zan beste bat.

Errenteria'ra Lezo'ko Kaxerna baserritik aldatu omen ziran. Pasai Antxo'ko *Campsa*'n egiten zuan lana. Errenteria'ko Goiko-kalean bizi zan. Jende guziak Thaberna esaten zion.

Etzan ibiltzen jendearen aurrean bertso botatzen; bere doaia bertsoak paperean jartzeko zuan. Jaso ditugunak urrengo orrietan arkituko ditu irakurleak.

1942'gn. urteko Azaroaren 25'an il zan, gaueko amaiketan, Aldunzin kalean, 6'garren zenbakian, *a consecuencia de hemorragia cerebral*, elizako agiriak dionez. (2)

---

(1) Oiartzun'go 16'gn. bataio-agiri-liburua, 340'gn. orria.

(2) Errenteria'ko 15'gn. eriotz-agiri-liburua.

(1907)

BERTSO BERRIAK

ON JOSE R. T. JARRIAK

Bertso auek, Tabernak bateonbati egindako erantzuna dira. Beste ori ere bertsoan itzegiña zan. Nor ote zan, ez dakigu batere.

13'gn. bertsoa, "zori onian Donostia'ra egin dan bisitaz" mintzatzen da. Bisita ori, 1906'garren urteko Abenduaren 30'an egin zan. Gipuzkoa'ko bazter guzietatik etorrita, ogei bat milla kristau bildu zan. Erlijioaren kontrako lege berri batzuen kontra protesta egin nai zuten. Ordukoak dira bertso auek.

- 1/ España'ko katolikuai
bertsuak jartzen asi da,
estranjerua izanagatik
bera ere emen bizi da;
eztu baliyo gizon batekiñ
itz egiteko biz-bira,
iñoiz edo beñ asten danian
sartutzen dute azpira;
baldiñ nagusi izan nai badu
baliyoake Frantzira.

2/ Au kontsejatu duana zein dan
ondo enteratu naute,
len pobria zan aberats ori
erriyan askok du maite;
bere jatorrak kanpora laja,
besterenakin amante,
Euskalerrriyan ekusten degu
amaika orlako tunante,
nori beriak eman ezkeru
ezer ez luke sobrante.

3/ Erne oneri errespuesta
nua bertsuak jartzera,
au zer alaja agertu zaigun
eman nai det aditzera:
ezkabia edo lepra gaixtua
sortu zan gure etxera,
lendabiziko fueroak kendu
eta gero islak galtzera,
pariente eta anaiez orain
akordatutzen al zera?

4/ Milla ta bederatzi eun da
zazpigarrengo urtian
katolikuan anaitasuna
sartu nai dute lur-pian;
frailiak eta monjak fetxatu
nai lituzteke golpian,
gure aitonen lege zarrari
laja zaizute pakian,
orduan ez da gerrik izango
españolaren artian.

5/ Begiyen bistan jarriya dago
nai duanak enteratu,
aberatsak beren guardirako
orrenbeste enpleatu;
bastoia artu eta paseatuaz
oiek berena tiratu,
eta bi jornal irabaziya
ainbeste erretiratu,
frailiai fetxik kargatu gabe
badago non erreperatu.

6/ Frailiak fetxak pagatutzeko
atera dute idia,
langilleantzat bentaja dala
esaten or ari dia;
orrekiñ asko alegratzen naiz,
aizazu, adiskidia,
pobriarentzat orrenbesteraño
urrikaldutzen badia,
oik berenetik laja bezate,
egiña dago guria.

7/ Garai batian Españi ontan
baziran frutu gozuak,
oraiñ pusketan arkitzen dira
len ziradenak osuak;
fetxaz kargatu nai lituzteke
berriz relijiosuak,
lenago ere oiei kenduak
badira milloi batzuak,
asko-biarrak izaki nonbait
gilbur aundiko otsuak.

- 8/ Oraiñ kapitala nonbratzen dute,
lenago zan Irutxulueta,
nik arrazoia au eman artian
artu ezazute beta:
miserablian bizkarretikan
bizi da zenbait maleta,
oiek daukaten salariyuaz
iñor keжатutzen ezta,
gizon bakarrak gaur kobratzen du
len bostek añako errenta.
- 9/ Gerra biziya guk darkadegula
ari danak gezurretan,
merezi luke makill batekiñ
ematia ezurretan;
beretakuak dituzte faltak,
ez da dudarik orretan,
pakian laja izan bazuten
len zeuden lege zarretan,
gure Españi maitagarriya
gaur etzeguen zorretan.
- 10/ Bai al dakizu jesuita,
fraile eta monjañ legia?
zuk esan dezun erremate eta
obretan sartzen al dia?
kontzientziko gizon bateri
egin zaiozu galdia,
edo bestela ixillik zaude,
pikaro ajol-gabia,
gaur ere oien gaiñ balegoke
ondo litzake pobria!

11/ Ama Birjiña Pillarekua
arturik nere anparo,
arrazoia orren errespuesta
emango dizutet klaro:
uste zenuten izango zala
gezurra esan da akabo,
elizik itxi ezpada ere
saiatu faltik ez dago,
relijiyua jarri nai dute
libertadian esklabo!

12/ Gezurrarekiñ besteren bizkar
kargak botatzen ez asi,
botuak fuerzan bildutakuak
zerok ziñaten lenbizi;
Españiya'ko relijiosuak
kanpora bialdu-azi,
oju egiñaz ilbertadia
bear zenutela nagusi,
gure zarraren erentziyak
etzuen ori merezi.

13/ Zori onian egiñ genduben
Donostiara bisita,
ejenplu onak ikasi ere bai
maisua erakutsita;
relijiyorik ez da galduko,
egon zaitezte etsita,
banderarekiñ zuek jua arren
boina gorriyak jantzita,
guria goitik gelditua da
ez eramanakgatika.

14/ Nere barrena deskantsatu da
errespuestak jarrita,
gu Donosti'ra juanagatik
ez da etorri gerrika;
nere lagunak, letu zazute
papera auxen korrika,
usteko zuten an zeguela
anarkistaren fabrika,
urrengorako badakizute,
etzan orrelakorika. (1)

---

(1) Bertso-papera, "Imp. Correo Guipuzcoa", Joa-
kin Ganborena Zabala, Errenteria.

BERTSO BERRIYAK

I. R. T'ek JARRIYAK

Bertso auek, *Guerra Europea* deritzaionari jarriak dira. Lenengo, Txirritak jarri zituan, frantzesen alde ordea. Ori etzitzaion Jose Ramon Taberna'ri gustatu. Ta onako auek aterra zituan, Txirritari erantzunaz eta alemanen alde:

- 1/ Bertso berriyen errespuestak bertatik nai ditut kanta,
jendia ondo entera dediñ
egiyak garbi esanta,
oiek aditu nituenian
oso arritu nintzan-ta;
auzuetatik zertan eraman
etxian indarra izanta?

2/ Diyozutenez Belgika ori
izanik orren txikiya,
aundiyaguari onez onian
zertan ez utzi tokiya?
gañera berak tiroka ekiñ,
erantzuera propiya,
istoriyetan azalduko da
galtza oien aroakiya. (1)

3/ Ogei ta amar milla milloiko
omen zituzten eskatu,
frantzesak esan omen ziyoten
etzutela nai prestatu;
jeneral Foch'ek ezpatarekiñ
Kaiser omen du sustatu...
jartzen dituzten gezurrarekiñ
batek biar du nazkatu!

4/ Neronek ere aditu diyot
esaten asko gizoni:
lau urti ontan biziya kendu
zaiola zenbat personi;
jeneral Foch'ek Kaiser bantzutu,
bibaka ari Wilson'i,
egiya garbi ateratzeko
erreparatu itz oni.

---

(1) aroakiya: arabakiya.

5/ *Ronpecabezas* jarko dizutet
nai dezutenak pentsatu,
zeñek soñua jo duen eta
zein nola diran dantzatu;
prusianuan ejerzitua
ez dute armaz bentzutu, (2)
Alemani'ko sozialistak
diruz dituzte gaintzutu.

6/ Lendabiziko langillietan
sortua zuten naspilla,
Amerika'ko diruarekiñ
egiñ ziyoten koskilla;
muniziyorik egiñ nai ezik
kargatutzeko fusilla,
orrela gerra irabazitzen
ez da izango fazilla.

7/ Balientien itxura egiten
oraiñ zertako dabilta?
ez al dakite non artu zuten
lendabiziko paliza?
ruso belga ta franko inglesak
baizik izan ez balitza,
oiengatikan bi urti ontan
sartuak ziran Paris'a.

---

(2) Paperak *arman* cio; *armaz* jarri degu, onela
bear dualakoan.

- 8/ Ogei naziyok gutxiyenian
laun kontra artu partia,
Wilson'ek gerran sartu baño len
egiñ nai zuen pakia;
bañan natural etzan ibilli,
itxurak ala baitia,
nonbait mudatzen erraza izan
orren barrenge trajia.
- 9/ Frantzes oriek pentsatu zuten
Berlin'araño joatia,
Alemani'ko fronteran laster
jarri ziyoten topia;
nei gizon batek esan diranez
larri ibilliyak-tia,
Burdeos'era Paris'tik azkar
eraman zuten kortia.
- 10/ Inposible da, frantzes a ezta
burutik oso sanua,
yankia bere alde artua
etorko zaio damua;
legorrian ta itxasuetan
botia dauka amua,
Burdeos'tikan Hendaya'ra arte
laister amerikanua.

11/ Gauzak natural esan nai ditut,
ez naiz ariko atzetik,
diferentziya egonagatik
irabazira galtzetik;
amerikanua ateratzeko
frantzesak beren etxetik
malko ederrik bota biar du
bostek begiyan ertzetik.

12/ Nondika nora sortu ote da
gerra orren arrastua?
orregatikan gaur arkitzen da
mundu guztiya nastua;
baldiñ luzatzen asitzen bada
Jaungoikuaren eskua,
kulpa duenak ikusiko du
oraindik ordu estua.

13/ Bertsu onekiñ bukatzen ditut
desiatua nago-ta,
franko inglesak Alemaniya
lur-pera nai dute bota;
berak eziñ ta yankiak diruz
egiñ diyote burruka,
oiek amerikauen mendian
jarri digute Europa. (3)

---

(3) Bertso-papera, "Tip. DIARIO VASCO", Jose Antonio Berrondo, Erdiko-etxe, Errenteria.

GORA OIARTZUN!!

Taberna karlista zan, eta etzituan gordezeko bere irizbide ta sentimentuak. Garbi asko agertzen ditu onako bertso auetan, ta are garbiago oraindik urrengo orrietakoetan. Politika-bertsoak dira, beraz. Edo, obeto esateko, garai artako jendearentzat politika, ta guretzat kondaira-agergarri diran bertsoak.

Juanito Zabaleta bertsolaria zanaren eskuz idatzitako paperetatik eta *La Constancia* periodikutik jasoak ditugu.

Zabaleta'ren alargunak esan digunez, sekretariotza bere senarrak egiten zion Tabernari; onek asmatutakoak arek kopiatzen omen zituan. Orra nola gorde izan diran bataren bertsoak bestearen etxean.

Jarri-aldi auek guziak, *Aiton batek* izengoitiarekin firmatu zituan Tabernak Izengoiti onen atzean nor izkutatzen zan ere Zabaleta'ren eskuz-idatzietatik jakin degu. Oieta-ko batean, eskutitz-*borradore* dan idatzi batean, onela esaten da: "...ara emen bertso berriyak, aiton batek jarriyak (Jose Ramon Taberna'k) euskal orrirako."

1/ Oirtzun'en izan da
karlista mordoska,
zenbait asiagatik
ill gerala oska;
askok egiten dute
azpitikan kozka,
orrenbeste gezurrek
ematen dit nazka...
Oiartzunek oraindik
karlistak badauzka.

2/ Eun da bat urtekua
aurretik jarrita,
gañera badirade
zenbait *margarita*;
mai-buruan bazkaltzen
sillan exerita,
musu gorriyarekin
gazte bat diruri-ta,
Doña Estanislada
señora polita. (1)

Aiton batek
(9/10/32) (2)

---

(1) Andre au, Estanislada Etxabe Baroja zeri-tzan. 1932/V/22'an omenaldia egin zitzaion, egun orretan eun urte kunplitu baitzitan. Juanito Zabaleta bertsolariak bertsoak jarri zizkion. (Auspoa, 63-64, 96'gn. orri-alde.) Amonatxo au, Pio Baroja'ren lengusu txikia zan. (Pío Baroja: Obras Completas, VII, 508'gn. orri-alde.) Andik bi urtera il omen zan.

(2) Bertsoak, firma ta eguna, Juanito Zabaleta zanaren eskuz idatzietako paperetatik.

DIJUAKIYONARENTAT

1/ Errenteritik asita
Oiartzun'go muan,
bizi dan gizok batek
zer itz egin duan;
nik ez dakit jaun orrek
zer daukan goguan,
aitari esatera
omen zaio juan:
karlistak beltzarekin
dijuaz orainguan.

2/ Len ere izan dira
zeinbat botaziyo,
oiek guri egiñak
ainbat despreziyo;
gauzak ekusi arte
artu despaziyo,
ez ibilli oinbeste
gezur ta pasiyo,
karlistak ez dijuaz
beltzakiñ soziyo.

3/ Beti karlisten kontra
ari da lanian,
grña txarra badauka
bere barrenian;
amabost egun edo
illabete-urrienian
berriz konfesatzera
joaten danian,
zer esan bear diyo
zortzigarrenian?

4/ Testimoniyo faltsua
iñori jasua,
anima salbatzeko
da peligrasua;
ori ezagutzeko
ez izan lausua,
orrela gezurretan
ematen pausua,
ez al dago begira
Jaun amorosua?

Aiton batek
(16/4/33) (1)

---

(1) Bertsoak, firma ta eguna, Juanito Zabaleta zanaren eskuz-idatzietatik.

La Constancia'n argitaratu ziran bertso auek, 1933/IV/23'an. Aldaketak: 2/4: asko despreziyo; 3/1: Beti karlisten aurka; 3/6: illa-urrienian; 4/1: Agerbide faltsua; 4/4: dago gaiztua; 4/10: Jaun maitarosua. Dudarik ez da, ontan eskuren bat ibilli dala bertsoak ustez garbitzen.

“BIYOTZ ONEKO GIZON PRESTUAI...”

- 1/ Biyotz oneko gizon prestuai
nai diyet adierazi,
katolikuak alkarrengandik
ez gaitzatela berexi;
iñoiz ardirik juaten bada
artaldetikan igesi,
Jesusek ala agintzen du-ta,
ostera bildu-erazi.

- 2/ Garai batian etzan izaten
oraiñ dan ainbat alkarte,
paketsuetan gerra jartzia
oriyek berak dakarte;
guztiyakgatik Jesus ill baizan
ori ez al da bastante?
katolikuak zergatik gabiltz
alkarrengandik aparte?

- 3/ Antziñakuak kruzadako gerran
Españiya'tik izanak,
euskaldun eta erdaldun naste
biyotz oneko gizonak;
oraiñ aparte bizi izateko
askok dauzkate afanak,
dotriña ori etzuan jarri
zeru ta lurraren Jaunak.

4/ Jaunaren lenengo aginduakiñ
pentsatzen ari naizela,
ortan utsa egin gabeko asko
nago munduan eztela;
lagun urkua maitatuzera
geren burua bezela
alegiñian saia gaitezen,
galduak gera bestela.

5/ Katolikuak alkarren kontra
basarriyan ta kalian,
lenago anai giñanak oraiñ
jartzen gaituzte pelian;
or dabilltzanak oker ô zuzen
agindutzeko zalian,
zer kontu eman izango dute
Jaunaren tribunalian.

Aiton batek
(7/5/33) (1)

---

(1) Bertsoak, firma, eguna ta guzi, Juanito Zabaleta zanaren eskuz idatzitako paperetatik.

EUSKALDUNAK, ERNE!

- 1/ Euskera daukatenak
emengo Jaungoiko,
lege zarraren alde
ez dira ibilliko;
konforme dira artzeko
Estatuto laiko,
gure aurreko zarrak
au etzuten naiko.

- 2/ Lenguan gizon batek
egin ziran galde,
zein diran dabiltzanak
lege zarren alde;
eta erantzun niyon:
"Gu're ala gaude,
baño ez asko bezela
Jaungoikorik gabe."

- 3/ Jaungoikorik gabeko
euzkotar buruak
neri ez deritzaizkit
oso seguruak;
Estatuto laikokin
nai dituzte Fueruak...
orlakuak ez dira
euskaldun beruak!

4/ Euzkotar askok dauka
kantatzeko moda:
"Bera Alfonso Karlos!
Republika gora!"
Frailiak eta monjak
bialdu kanpora...
ala ere agurtzen
Alcalá Zamora!

5/ Bada denbora franko
esaten dutela
Estatuto laikua
eman nai dutela;
ori zertarako dezu,
euskaldun epela?
zillarrezko bandejan
patata ustela!

Errenderi — Aitona batek
(1/9/33) (1)

---

(1) Bertsoak, firma ta eguna, Juanito Zabaleta
zanaren eskuz idatzitako paperetatik.

EUSKALDUN BERRIYAK

1/ Ondo oroitutzen naiz,
gaztetxo nitzala
zuriyak eta beltzak
besterik etzala,
gaur eziñ konta-ala
naste dabiltzala,
fameliyetan gerra,
auzuan itzala...
okerra oiek Jainkuak
zuzendu ditzala.

2/ Zuritarrak ziraden
gure gurasuak,
erakutsiyak berak
aita-ama gaxuak;
relikitan bezela
zeuzkaten jasuak,
puskatu nai dituzte
oain Fuero doatsuak,
Gernikako arbola-
ren frutu gozuak.

3/ Estatutoan billa
daukaten larriya,
aldatu nai luteke
landare berriya,

emango omen digu
fruta ugariya;
baturik zuri ta beltz,
more ta gorriya,
zuzendu biarra da
gure Euskalerriya.

4/ Gure Fuero ederrak
ematen diye miñ,
katalan ezkerakiñ
nai luteke berdiñ;
Estatuto único
emen jarri dediñ,
Kongresuan jaun batek
ala du itzegiñ,
ekarko badu ere
Rusia'ko Leniñ.

5/ Madrid'en española,
emen euzkotarra,
bi oponiyorekiñ
gizon bat bakarra;
okerrak zuzentzeko
itxura kaskarra,
fabrikantia izan-
gantikan azkarra,
oiekiñ egingo du
txokolate txarra. (1)

Aiton batek

---

(1) Juanito Zabaleta zanaren eskuz idatzitako bertso-paperetatik.

"La Constancia", 25/III/1934.

BERTSO BERRIYAK

1/ Gerratian karlistak
omen ziran falsuak,
karlistak etziranak bai
tartian batzuak;
orduko bei esne-dunak
gaur daude antzuak,
ondata zituztelako
liberal mantsuak,
ardi-larruz jantziyan
sortutako otsuak.

2/ Zenbat karlista il zan
fediaren alde,
bestiak beste, egiñ
Oiartzun'en galde;
ori dakitenak an
izango dirade,
lenago ziradenak
interes an jabe,
orduan geldituak
etxe ta lur gabe.

- 3/ Ez naiz gezurretan ari
baizik egiyetan,
argiya jarri nai nuke
itsuen begiyetan;
zenbat karlista il zan
mendi oriyetan?
interesak galduta
egonduak diyetan
asko izandu dira
euskal erriyetan.
- 4/ Españi'tik bialdu
monjak ta frailiak,
au eziñ eraman zuen
karlisten fediak;
argatik izandu ziran
emengo peliak;
liberalak kenduak
gure zarren legiak,
gaur aien seme asko
lege zar zaliak.
- 5/ Famili on asko da
gizon ta emakume,
ori aitortutzeko
nago ni konforme;
bañan, nere lagunak,
beti egon erne,
errepñ zarrak entzun
izan ditut len'e:
subearen umia
beti subekume.

6/ Liberalak karlistai
diyoten tirriya,
daukate gurasuen-
gandik etorriya;
agortzen txit zalla da
oien iturriya,
ez det seinalatu nai
etxia ta erriya,
berak osatu zuten
Batzoki berriya. (1)

Aiton batek

---

(1) "La Constancia", 6/V/1934.

BERTSO BERRIYAK

1/ Au dakienik arkitzen bada
egiten diot galdera:
zenbat modutâ serbitutzen dan
Jesukristoren bandera?
elizan sartzen geran guztiak
katolikuak bagera,
andik kanpora zergatik gabiltz
bakoitza bere aldera?

2/ Mundu guztiko Elizan Buru
Aita Santua Erroma'n,
emen alkarri baterik (1)
ezin diogu eraman;
Jesusek gure anaia zala
zuen aditzera eman,
orduan emen katolikuak
zertâko gabiltza teman?

---

(1) Nabarmen dago emen, inprentaren kulpaz noski, zerbait falta dala.

- 3/ Ama Birjiña gure Ama da-ta
Jesus da gure Anaia,
au adituta gure biotza
egon liteke alaia;
guztiak alkar maitatutzeko
berak jarri zuan gaia,
orduan emen zertarako da
berex bizitzeko naia?
- 4/ Dudarik gabe zenbaitek dauka
kapritxoren bat artua
berena ez dala Valladolid'ko
Jesusen Biotz Santua;
berriz denbora datorrenian
edukiko det kontua
ia nai ezik lagatzen duten
erdaldunaren botua.
- 5/ Sermolai bati aditu nion,
ta bera etzan eskasa,
arren esana kontatuko det
nik orain denbora pasa;
au zenbaiteri ezta izango
buruan sartzen erreza:
emen besterik ez dago, baizik
Adan ta Ebaren arraza. (2)

Aiton batek

---

(2) "La Constancia", 27/V/1934.

BERTSO BERRIYAK

1/ Liberalak jarriyak
dira emengo kintak,
nai badituzte atera
zinerako zintak;
Manolokin konforme (1)
diraden lebitak
Eliza indartzeko
a zer erremintak!

2/ Manoliton-ta griña
biar det azaldu:
Elizako legiak
nai dituzte galdu,
frailiak eta monjak
emendik bialdu...
oiekin alkartzeko
barrena biar du!

---

(1) Manuel Azaña, alegia.

3/ **Kondenatua dala
liberalkeriya,
Elizako gizonak
dago erabakiya;
lagun artuta Judas
eta konpañiya,
Eliza indartzeko
ai zer alderdiya!**

4/ **Au aditu zaidazu,
katoliko fiña,
ez al dakizu zer dan
Manolon-ta griña?
baliatzen bazaie
promesa egiña,
Elizarentzat jarko
dute gillotiña.**

**Anton batek
(28/10/34) (2)**

---

(2) Bertsokak, firma ta eguna, Juanito Zabaleta bertsolaria zanaren eskuz idatzitako paperetatik, eta "La Constancia", 9/VI/1935. Onek aldaketa bat dauka: 4/7: Elizantzat jarriko.

JOSE KRUZ URRUTIA

(1885-1962)

Jose Kruz Urrutia Olazabal Ondarrabia'n jaio zan, 1885'gn. urteko Uztaren 16'an, goizeko lau t'erdietan.

Gurasoak, Juan Luis, oiartzuarra, ta Meltxora, ondarrabitarra, izan zituan. Aitaren aldeko aiton-amonak, Paskual eta Manuel Landa; amaren aldekoak, berriz, Martin eta Rosa Zabala. (1)

Bataio-agirian, Urrutia'ren aita okiña zala esaten da. Bañan bere famili guziarekin Ondarrabia'tik Erretereria'ra aldatu zan, eta emen, beintzat, xextogintzan jardun omen zan. Ala esan digute erreteriar zaarrak ao batez.

Urrutia'ren aitari Xanbuio esaten zioten izengoitiz. Xextogintzan ari zala, zerbait oker antzean egiten zuanean, onela esaten omen zuan:

—Au ere komeria da gero: Ari gerala, ari gerala, zer ari geran aztu!

Ta esaera au Erretereri guzira zabaldu zan. Gaur egunean ere erreteriar zaarrak onela esaten dute bein baño geiagotan:

---

(1) Ondarrabia'ko 13'garren bataio-agiri-liburua, 252'garren orria.

—Ez degu Xanbuiorena egin bear: Ari gerala, ari gerala, zer ari geran aztu!

Bere seme Jose Kruz, gure bertsolaria alegia, bi aldiz ezkondu zan: lenengoz, 24 urterekin, Lezo'n, 1909'gn. urteko Abuztuaren 21'an, Ondarrabia'ko alaba zan eta Lezo'n bizi zan Katalina Goenaga Iraola'rekin. Onek 21 urte zituan. (2)

Bañan Urrutia, denbora asko gabe, alargundu egin zan. Ta bigarrenegoz ezkondu zan 1912'gn. urteko Apirillaren 27'an, Nafarroa'ko Azagra'ko alaba zan eta Errenteria'n bizi zan Dolores Viciano Sánchez'ekin. Andregaiak 23 urte zituan. (3)

Urrutia'k *Alcoholera Española*'n egiten zuan lana.

Bertso-lanean, aotik aora kantatzen baño geiago, paperean jartzen saiatu zan bere denbora guzian. Bertso-sail batzuek *Bertsolariya* bertso-errebistan argitaratu zituan; beste zenbait, berriz, bertso-paperetan. Batetik edo bestetik eskuratu al izan ditugunak, urrengo orri-aldeetan arkituko ditu irakurleak.

---

(2) Lezo'ko 3'gn. ezkontz-arigi-liburua, 165'gn. orria.

(3) Errenteria'ko 11'gn. ezkontz-agiri-liburua, 51'garren orria.

Gerra-denboran Errenteria'tik alde egin zuan, bañan laister etorri zan ostera.

1962'gn. urteko Otsaillaren 27'an il zan, 76 urterekin, erderaz *trombosis cerebral* esaten zaion gaitzarekin, goizeko ordu bi t'erdietan, Lezo-kalean, bostgarren zenbakian, bigarren bizitzan, eskubi-aldean. (4)

---

(4) Errenteria'ko 17'gn. eriotz-agiri-liburua, 479'garren orria.

BERTSO BERRIAK

URRUTIA'K JARRIAK

1/ Inõorentzat ofensik
ez nuke nai jarri,
nere gustua da
animaliyari;
ez det sartuko jaun bat
ontan pekatari;
libertadia badet
asteko kantari;
lizentziya ori
eman naute neri;
asiko naiz sarri
saltzen erriz erri,
... ..
... .. (1)

---

(1) Daukagun paperak, emen puntutan daudenak eta 2 ta 3 ta 4'garren bertsoak falta ditu, puskatuta dago-ta.

5/ Penagarriya da
astua orren planta,
aspaldiyan ez du
biar aña janta;
bentajikan ez daukat
gezurra esanta,
nai duenak ikusi
ondora juanta:
lurrian etzanta,
burua galanta,
arrantza egiñ an ta
eztarri marranta
legundu bear zaio
arrautzak emanta!

6/ Lengo arrats batean
iya gauerdiyan,
etzanta zegoan
birian erdiyan;
zutikan nekatua
deskantsu-premiyan,
indarrak juanta dago
ori auleriyan;
nai duen erriyan
sal zala ferriyan,
plazaren erdiyan,
zerbait uskeriyan...
larruak baliyo du
zapateriyan.

7/ Orrekin ibilli da
asko karretero,
pioya, arotza, argiña
eta errero;
deskantsurikan gabe
oinbeste enredo,
pensuaren partez
garrotia gero;
astua kargero
or dabil kalero,
ikatz ta mortero,
denan maletero...
mantenduko lituzke
lau barkillero.

8/ Askotan ikusten det
kanpoan euritan,
bizkarra prestatuta
egunian bitan;
isatsa gastatua
beti euliketan,
belarriyak zintzilik
or dabill diyetan,
paraje txarretan,
bire-bazterretan,
belar igarretan,
gabez amarretan...
sorgiña ematen du
orrek illargitan.

9/ Bire-ertzeko belarrak,
gañera lastua,
ezta nolanaikua
orren gastua;
lana asko egiteko
mantenu bastua,
ala ere badago
naiko pretestua;
orren arrastua
txit alrebestua,
zutikan aztua,
burutik nastua...
premiyua merezi
luken astua.

10/ Animaliya orrek
badu edadia,
zartu ta juan zaio
abillidadia;
ankik ezin mugitu
enfermedadia,
zeñek indartuko du
orren auldadia?
jaten du berdian,
txarrak igual dia,
dena debaldia,
ez da kobardia...
kontentu egon liteke
orren jabia.

11/ Gortutzen asiya da,
laburtua bixta,
gutxinez bear ditu
iru okulixta;
denak ezin kontatu,
zeñek artu lixta?
gustu duenak pasa
emen errebista;
kolorez txuriz ta
erdi anarkista,
alper komunista,
arraio tximixta...
rusua ematen duen
kapitalista.

12/ Astua ori non dagon
galdetzen badute,
erritikan ez dago
guztiz aparte;
Oiartzun'dik asi ta
Ernani bitarte,
bire-bazter batian
ikusko dezute;
sokaz lotzen dute
estututa fuerte,
mingaña atera arte,
sufritzen daukate...
purgatoriyu au era-
kusten diyote.

13/ Indarra gutxi dauka
aul xamar dago-ta,
balantz egiten du
erozein aldetâ;
etzait asko gustatzen
orren ibilketa,
ikara sartu zaio
atzeko anketâ;
maiz xamar diyeta,
lana egiñ jota,
pentso gutxi bota,
garesti dago ta...
erakutsi biar zaio
nun dan errota.

14/ Amalau bertso dira
biña sos saltzeko,
aukera badago nai
duenentzako;
naikuak badirade
asto batentzako,
ez det uste dirala
iñoren kalteko;
falta du jateko,
ondo izateko;
egiya esateko
nik ez det aseko...
nai duenak artu
Olentzarotako. (2)

---

(2) Bertso-papera: "Gráficas Urezbea—Rentería",
Inozenzio Urkia'k emana (Portuene, Alzibar, Oiar-
tzun).

BERTSO BERRIYAK

URRUTIA 'K JARRIYAK

1/ Guraso asko penatzen daude
seme-alabak azitzen,
anparorik ez, ogia falta,
aurrak tristeak sufritzen
negar malkoa begi bitatik,
alare ez dira kupitzen...
Jesukristoren dotriñik ez du
munduan iñork kunplitzen.

2/ Orgullua ta banidadeak,
poderatuan grandeza,
lur jotzeraño ekarri dute
langillearen pobreza;
posible ezta sufritutzia
beti olako bajeza,
probatzen degu nolakua dan
dezakenaren nobleza.

3/ Igualdaderik mundu onetan
ezin liteke logratu,
oraindañoako buruzariak
ez al ditugu probatu?
itzak ederrak aurretik egin,
denak igual obratu,
au konprenditzen erraza degu,
zertan iñor izentatu?

4/ Gaiztoa ta ona munduan zein dan
ez naiz asiko juzgatzan,
ikusten ditut bakar batzuak
umil daudenak tentatzen,
inuzentea engañatzeko
argumentuak pensatzen;
projimorikan iñork ez degu
bear bezela maitatzen.

5/ Lengo denboran ere gaiztoak
ikusten ziraden nun-nai,
besteren ona ezin sufritu
eta norberak ala nai,
mendekua jo panparroikeriz
libre zalakuan zernai;
Kain ta Abel ziraden gisan
badirade zenbait anai.

6/ Guraso zarrak gau eta egun
ejenplo onak ematen,
alaz guztiaz kontu atera
umil dagona zenbat'en; (1)
blasphemiz gabe arrazoi on bat
zuzen ez degu esaten,
lanikan asko izango degu
aurrera obeak izaten.

7/ Umildadean dagon persona
juzgatzen dute tontotzat,
blasphemiz itzak galaz dauzkanak
bere burua listotzat;
aitortuko det danon aurrean:
ez naiz egiten justutzat;
pake ederrean bizi gaitezen
au komeni da denontzat.

8/ Elkar ikusi nai ez degula
ola zertako gabilta?
modu onetan izango degu
eternidadeko gaitza;
bire askotan nastu gerade,
non-nai badago arkaitza,
ia gaur zeñek egingo duen
denan gustoko artzaitza?

---

(1) zenbat'en = zenbat den.

9/ Opiniuan elkarren kontra
emen gabilta gau ta egun,
gerrik ez dela komeni, bañon
ai zer pakea daukagun!
Jaio berela illtzia berdin
ez dakigula noiz degun,
au pentsatuta bizi gaitezen
denok elkarrekin lagun.

10/ Guraso baten seme guztiak
ez dira igualak izaten,
nork berak daki barrenan daukan
sentimentua zenbat'en;
biotzetikan emen ari naiz
dauzkaten penak esaten,
suspiriak alferrik dira,
ez du balio izaten.

11/ Errespetua erakustera
saiatzen naiz on-bearrez,
graziyan partez despreziua,
urtutzen nago negarrez;
kostata aziyak ama tristeak
bere petxuko bularrez,
itz guztietan agur da amen,
bizi gerade bildurrez.

12/ Guraso zarrak erakutsia
etorritzen zait gogora,
jaio giñaden birean dator
gure illtzeko denbora;
kontzientzia garbi eduki
erregutuaz an gora,
mundu ontatik jun nai badegu
Aita Eternuan ondora. (2)

---

(2) Bertso-papera, "Imp. Macazaga — Rentería",
Ioseba Gurutz Arrieta, Errenteria.

(1931)

BERTSO BERRIYAK
URRUTIA'K JARRIYAK

1931 urtean, omenaldia egin zitzaion Xenpelar bertsolariari Erretereria'n. Baita ere oroitarri bat jarri, bera il zan etxean, Malen-kalean. Festa ori zala-ta, bertso auek jarri zituan Urrutia'k:

- 1/ Malen-kalian jarriya dago
Xenpelar jaunana izena,
oroipenak aztuko ziran
ez bazan izan zuzena;
leiala eta iztun garbiya,
denak maitatzen zutena,
euskaldun bakar bat ezta erriyan
gogoratutzen ez dana,
bertsolaritan Erretereriya'n
izandu danik onena.

2/ Irurogei ta bi urte dira
Xenpelar jauna il zala, (1)
aren anima mundutik juan zan
emen utzita itzala;
sustrai ederrak bistan dauzkigu
zeruko izarrak bezela,
erriyan dauden buruzariyak
artaz oroitzen dirala,
euskera ederra maite dutenak
aren denboran bezela.

3/ Gauza txarrikan etzuen egiñ
munduan zegon garaian,
bertso ederrak zabaldu ziran
Gipuzkoa'n ta Bizkaia'n;
pakian alde prestatzen zana
danentzako ondo naian,
errespetua erakutsiyaz,
itza egiñ arrazoian,
naiago nuke ikusiko banu
Josapetako zelaian.

4/ Aita neriak esan diranez,
ura gaztia zanian
kale berian bizitu zala
auzuan aldamenian,
aren etxera juaten zala
beti edo geienian,
anaia ainbat maite zuala
beregana zuzenian;
negar malkua ixurtzen zaio
gogoratutzen danian.

---

(1) Xenpelar 1869 urtean il baitzan, bertso auek
1931 urtekoak dira.

5/ Publiko aurrera ez naiz etorri
gezur aundiya esatera,
opiniyua batian degu
eta fedia bestera;
mundu au nola egiña dagon
eziñ kontuak atera,
bi bire daude jarriyak emen,
ori da gure aukera,
azkeneko ordura etorri arte
apuratutzen ez gera.

6/ Berriz pixtuta etorko balitz
Madalenaren kalera,
esango luke: "Etsai guziyak
juntatu dira onera!";
urte gutxitan nola nastu dan
Errenteri'ko euskera,
begiratu bat egingo balu
bizi izan zan etxera,
aren balkoian ikusiko luke
errepublikano bandera.

7/ Xenpelar jauna, gizon leiala,
iztun ederra izan zan,
egi garbiyak franko esanda
mundu ontatik juan zan;
ondoren beti emen gabiltza
iya urtero mudantzan,
eskui-biretik apartatuta (2)
ezker aldera balantzan,
etsaiak pozez egon leitezke
gure animan zalantzan.

---

(2) Paperak *apartatu* dio; nabarmen dago *apartatuta* bear duala.

- 8/ Iñorentzako ofensik gabe,
arkitzen naizen kasuan,
itza emana kunplitu biar det
nik borondate osuan;
gaizki dabillen enemigua
eroritzen da lazuan,
naiago det zuzen ibilli
lengo zarraren pausuan,
korrika astia etzait komeni,
sartu nitezke putzuan.
- 9/ Garai batian festik onenak
izaten ziran erriyan
bertsolariyak juntatutzian
plaza zabalan erdiyan;
itz eder franko aritutzen zan,
danak euskera garbiyan,
aspaldi ontan bizi gerade
erdaldunakin nasiyan;
pake-pakian bizi gaitezen
Jaungoikuaren graziyan.
- 10/ Xenpelar il zan, aren ordeko
beste bat bada ordaña:
Joxe Manuel Txirrita'kua
bertsolariya bikaña;
memoriz ondo jantziya dago,
errespetuko mingaña,
ejemplo onak erakutsita
egin du zenbait azaña;
sekulan ezta galduko emen
euskera ederraren zaña.

11/ Lengo euskal festetan
Txirritak aurren-aurrena
errespetu erakutsiyaz
arrazoi-bire zuzena:
purgatoriyuan bazan
Xenpelar il zana,
zerura altxa dezala
Jaungoikuak beregana;
au zan erriko balkoitik
ujuka esan zuena. (3)

12/ Oitura txarrak gauz onikanen
eztu guretzat ekarri,
umildadian errespetua
izan dezagun alkarri;
kontseju txarrik gaztientzako
nere ustez ez det jarri,
Errenteri'tik bertso berriyak
atera ditut ongarri;
gusto duenak sos bikuakiñ
paperan billa etorri. (4)

---

(3) Nabarmen dago bertso au zenbait puntutan oso aldrebes dagoala, inprentak-edo utseginda. Urrutia'k etzuan, guk uste, olakorik paperean jarriko.

(4) Bertso-papera, "Imprenta Macazaga", Juan Zabaleta bertsolaria zanaren paperetan arkitua.

(1932)

**KALEZ-KALE
URRUTIA'K JARRIYAK**

- 1/ Nun bizi naizen neregatikan
iñoiz galdetzen badute:
Ibargurenen etxean nago,
ez da erritik aparte;
egun bat metro inguro daude
kaletik araño arte,
estranjeritik etorrira ere
aixa billatuko naute.
- 2/ Geienez amar egun dirade,
bi zorrozkillen ataian,
txistua joka ixildu gabe,
labanak zorroztu naian;
ubalak jarri bueltak emanaz
amarretako garaian,
martxa artan aixa eguardirako
sartuko ziran Bizkaian.

3/ Aik jun da ondoren beste bat berriz
guardasol-konpontzallea,
koltxoi batentzat ainbeste bazan
aren buruko illea;
brusa aundi bat txuri-urdiña
eta pipa artzallea,
Ungri aldetik etorri bazan
ai zer arpa-jotzallea!

4/ Eskalari bat izandu zaigu
mutu-paperan kojua,
"Jainkuak lagun" esan niyon da
aren orduko ujua!
maldeziyoka juduan gisa
luzatu zuan lepua,
nere partetik balijuake
Luzifer dagon lekuâ.

5/ Lengo igandean biajante bat
bizar-laban da ixpillu,
nere denboran ez det ekusi
aurten ainbeste ixtillu;
errepublikan libertadean
badago naiku naspillu,
neronek ere sumatuko det
sos batzuek nola bildu.

- 6/ Donostiya'tik etorri eta
asten dira ate-joka,
galdetzen dute ezer nai degun
pagatutzeko pixkaka;
errenta berriz obligatuak
illabetean osoka,
egun urtean emanda ere
bukatutzen ez dan soka.
- 7/ Erriya onetan aukera dago,
badegu komerziyua,
gaztain da intxaur, tipul da piper,
dana negoziyua;
kalean berriz aritzen degu
itzero maldeziyua,
deabrun batek ekarri digu
olako bendiziyua.
- 8/ Jaun bat bakarrik ez det markatzen,
badira gizon prestuak,
iztun ederrak eta formalak,
ondo estudiatuak;
goizetan azkar billatzen dira
basarritarran xestuak,
langillearen kontura tripa
berdintzen dute lixtuak.

9/ Aberats da pobre jarri gerade
lujuakin berdintxuak,
tabernan berriz langille ederrak,
geienak daude zintzuak,
fama kontari asten dirade
nere moduko batzuak,
ia gaur zeñek jartzen dituan
danon gustoko bertsuak.

10/ Urte gutxitan mudatu dira
emakumean oiturak,
lenago nona luzearekiñ
tapatzen ziran junturak;
ille ederra buruban eta
bular gañean petxerak;
gaur gona motxak, aztalak bixtan,
gerrako pronto trintxerak.

11/ Ondo jantzita apañ-apañak
astean eta jayian,
disimuluan ibiltzen dira
zerbait billatu nayian;
edadeak ez du barkatzen
segi dezuten gayian,
gu're geienak igualak giñan
gazte giñan garayian.

12/ Amabigarren bertsu onekin
bukatu biar det nik au,
ziento erdi bat jarriko ditut
iñork enkargatzen banau;
aspertu gabe emen ari naiz
ixildu gabe egun da gau,
txanpon batzuak artzen dira ta
orretzek ni poztutzen nau. (1)

---

(1) "Bertsolariya" bertso-errebista, 33'gn, zenb.,
Erreterria, 1932/V/1.

(1932)

**ARRANTZALE ONARI
URRUTIA'K JARRIAK**

1/ Pazku bigarren siñalamente
arkitu nitzan kasuan,
itxaso bistan egondu nitzan
iturri baten onduan;
aitona zar bat buru-zuriya,
aurtxo poli-pat besuan,
kontu egiten ziyon ziñetan
nola asko maite zuan;
zapela eskuan, ziñatu eta
ekin ziyon errezuan.

2/ Atrebituaz galdetu nion:
“Arrantzalia al zera?
itxurak badu siñale ederra,
gizon ona izan zera;
oraziyua egiten dezu
apostoluan antzera,
lengo oiturak maite dituzu,
ez dituzu utzi galtzera,
naiago nuke ni ere iguala
izango banitz zartzera.”

- 3/ Arrazoi on bat eman ziraden,
 ura bai zela zuzena:
 "Nerea laister juango da ta
 etorriko da zuena."
 Illoba zuen besoko aurra,
 asko maitatzen zuena,
 sentimentuzko itz eder aikin
 bueltatu ziran barrena,
 esan ziran ta ez det goguan
 nola dan aren izena.
- 4/ Itz oik egiñaz an geuden biyok
 zigarro bana pixtuta,
 altxa zan eta esan ziraden:
 "Orain nago ni poztuta;
 ara nun diran nere semeak
 itxasotik bueltatuta."
 Besuan zaukan illoba ura
 nola zegon lo artuta,
 "Ara aita, ara aita!" esaten ziyon
 gaxuari esnatuta.
- 5/ Andikan laister inguratu zan
 len bistatu zan ontziya,
 aitona orduan bueltatu zan,
 bere zapela jantziya;
 illobatxua "Aita!" ujuka,
 aik zâmaten alegriya!
 amaika pobre mantentzen duen
 itxaso zabal aundiya,
 ola dabillen arrantzaleak
 merezi dute ogiya.

- 6/ Pazku bigarren egun ura
 beti daukat nik goguan,
 desio diyot bizi dedilla
 urte askoko munduan;
 iñoiz edo bein pasatzen banaiz
 iturri aren onduan,
 zapela eskuan artuko det nik
 aitonak zuen moduan,
 Jaun Zerukuak artu dezala
 betiko bere onduan.
- 7/ Negar-malkua sortu zitzaidan
 orduan begiyetan,
 aitona aren itz eder aiek
 epintzeko egietan;
 nik gaur bezela jakin dezaten
 beste leku guztietan,
Bertsolariya'n zabaltzen ditut
 euskal erri garbietan,
 ejemplo on bat izan dedilla
 ondoreko gaztietan.
- 8/ Egun ero bider aurtxua ori (1)
 izaten bada guraso,
 aitona ta aita dan bezin ona
 izan liteke akaso;
 guraso oitatik ezin lezake
 ejemplo txarrikan jaso,
 gogoratuko da nola ibilli zan
 maitatuaz besoz-beso,
 dudatutzen naiz egingo ote dun
 aitonak ainbat errezo.

---

(1) Egun ero bider = egun edo bigar.

9/ Geroztikanen gogoratuta
makifia bat aldietan,
sinist'azute sentimentua
artu nuela egietan;
aren itxura ispiritua
beti daukat begietan,
egiz bezela ikusten det nik
nuan leku guzietan,
jakin zatela zer arrantzale
dagon euskal errietan. (2)

---

(2) "Bertsolariya" bertso-errebista, 40'gn. zenb.,
1932/VI/19.

(1932)

**ATSUAN PENITENTZIAK
URRUTIA'K JARRIAK**

Doñua: "Frantzesaren idea..."

1/ Enkargu bat artu det
atso batena;
auxen da lan-birea
eman nautena!
Esan ziran fiyatzeko,
al nuana saiatzeko,
kantak jarri al banitza
aren suiantzako.

2/ Atsuak esan ziran:
"Jotzen nau suiak;
aritu bear dituzu
nere arrazoiak;
dili-dale bizkarrean,
oso paraje txarrean;
posible ezta bizitzea
aren bazterrean."

3/ Esan nion atsuari:
"Zer da motibo?
Mereziko zenduan
zerbait kastigo."
"Nik ez nion ezer egin,
jo niñuen ezkerakin;
iru egun pasa ditut
oñaze ederrakin.

4/ Lengo larunbatean
asko erana,
zutik ezin egon zan,
bazuen lana;
ala ere marmarrean,
beti jenio txarrean,
obe luke batek bizi
mendi-tontorrean.

5/ Orra aspaldi ontan
nola geraden;
gure etxean beintzat
sua da gaien;
falta degu uniyua,
au da gure pasiyua!
fameliya ondatzeko
gizon tximiyua.

6/ Goizean jaiki orduko
desafiyoka,
ikaratzen gaitu danak
maldeziyoka;
zato-artua zintzillik,
ezta egoten ixillik,
beste batek eztu jartzen
olako naspillik.

7/ Eguardiyan jakiña da
aurrena sopa;
beretzat onenak beti,
neri ez opa;
eltzekoa jakiakin,
ardoa ta ogiakin,
kafia ere beti nai du
patar gorriakin.

8/ Gauero etortzen da
beti berandu,
tabernan egoteko
denbora artzen du;
ez du pakerik egunez,
gustorikanen iñun ez,
ez det uste dabilela
gurekin fiñ onez.

9/ Zortzi peztako jornala
irabazten du,
beti ondo jan nai du ta
zeñek mantendu?
gañera berriz jantziya,
errenta ere garestiya;
danak ezin, naita ere;
au penitentziya!

10/ Auxen da bizi-modua:
beti tristuran;
laister ill bearko det nik
naizen posturan;
erritan ta eskanbillan
etxe guziya naspillan;
noiz-nai sartu giñazkegu
ijito-kuadrillan.

11/ Ezkondu bañon lenago
itzak goxuak,
gaur danak samiñak ditu
oker osuak; (1)
beti dago paternako,
dirua nai tabernako,
gauz onik ez datorkit
berdiñ azkeneko.

---

(1) Paperak okerresuak dio.

12/ Lenago're ez nitzan ni
ez oso fiyo,
bañon nere esanak
eztu baliyo;
orain beti sesiyuan,
deabruen soziyuan,
obe luke batek egon
purgatoriyuan." (2)

---

(2) "Bertsolariya" bertso-errebista, 41'gn. zenb.,
Errenteria, 1932/VI/26.

(1932)

**MORROI BATEN ERRENKURAK
URRUTIA'K JARRIYAK**

Doña: "Maritxu, nora zuaz..."

1/ Gizon bat etorri zait
aitz apartetik (1)
bertsuak jarritzeko
nik aren partetik,
promesa egin zuala
bi mendi tartetik,
ontan etzait arkitzen
borondate-faltik.

2/ Lengo igande batez,
egun-sentiyan zen,
atea jo zuen ta
oitik jaiki nitzen;
egun onak eman ez
ondo mintzatu zen:
ia por si acaso
Urrutia nitzen.

---

(1) aitz apartetik = agitz apartetik, oso apartetik.

- 3/ Barrenara pasa ta
sukaldera zuzen,
silla eman niyon ta
antxen exeri zen;
galdera egin nion
nundik etorri zen,
serbituko nuala
nere faltan bazen.
- 4/ "Iru urte daramazkit
Frantziya'n morrontzan,
bestek esan ziraten
etxia ura nun zan;
nik naiago det bizi
emengo izkuntzan,
noiz-nai etorriko naiz
mantenu utsan trukan.
- 5/ Zakur ere bat bada
kateaz lotua,
ondo zaitzen du beti
etxeko sotua;
sukaldean zintzillik
atetik zatua;
izaten du eskua
zeñek luzatua.

6/ Zerri koskor bat bada
eskallera-pean,
ixildutzen ez dana
beti kurrunkean;
astua arrantzaz berriz
noiznai koapean...
musikan faltik ez da
gure tella-pean.

7/ Tabernara maiz jun da
aziendak larrean,
ijara berdintzeko
alka belarrean;
pensu onaren partez
dale bizkarrean,
eroziñ egoten da
aien baztarrean.

8/ Aguantea badute
gose-egarriyan,
pensorikan ez dute
sartzen eztarriyan;
iru buelta eman da
lotu uztarriyan,
ala ere gurdi utsa
eziñ ekarriyan.

9/ Agurea ujuka
zelai burutikan:
“Ezpadute etorri nai
jo itzik gogotikan!”
Laguntzikan ezpalitz
jungo auzotikan,
ez lirake aterako
beko zulozik.

10/ Agurea trebea
dago akulluan,
bildurraz sartzen dira
beiak ikulluan,
atsua sukaldean
beti murmulluan...
aspertuta bizi naiz
ango barulluan.

11/ Lengo Pazku-egunaz
Lezo'n giñaden gu,
joale bat erosita
etxera eman degu;
astoak lepotikan
zintzillikan an du,
arekin goserikan
ez diyote kendu.

12/ Amar buru mantentzen
ditu ontasunak,
ala ere badirade
danen erostunak;
zakurrak jaten ditu
ango arto lizunak,
geiena baliyo du
aren osasunak.

13/ Atzo irten nitzaden
goizean etxetik,
agurea ujuka
sotuko atetik;
gosariya artu nuan
Larrun'go bentatik,
oñez etorriya naiz
San Anton biretik.

14/ Amalau bertso berri
jarri ditut emen,
Frantziya'ko morrontza
ikasi nola den;
pobrezan etorri naiz,
ala jun nitzan len;
duda gabe neretzat
au komeniko zen. (1)

---

(1) "Bertsolariya", bertso-errebista, 42'gn. zenb.,
Errenteria, 1932/VII/3.

(1932)

**BASARRITARREN LENGU OITURAK
URRUTIA'K JARRIAK**

- 1/ Basarritarrak lengu oiturak
ari dirade atzentzen,
len ainbat arto-soruatatik
gaur eztute inun biltzen;
babarrun-alez kutxak beteak,
saltzeko ere izaten zuten,
gaur berriz geienak kaletikan
erosita eramaten.
- 2/ Len zuen ditxa basarritarrak
gauza etxe barrenian,
txurikin ta ostu, lasto ta belar,
negua zetorrenian,
artua aletu, zakua bete,
errotak beti lanian,
pitarra eranaz, gaztañak janda,
egualdi txarra zanian.

3/ Aiton-amonak kontu kontari,
illobatxuak onduan,
pozaz zoratzen musu emanta
txikina artu besuan;
oiek etxean ikusten ziran,
igual berean auzuan,
alkar serbitu zutenatikan
txit borondate osuan.

4/ Iñoiz edo bein auzokorikan
ikusten bazan pasaran,
esaten zuten: "Etorri zaite;
nai al dezu pitarra eran?"
Gaur askok alkar ikusi nai ez,
ez gaude oitura beran,
ez al da ikus urte gutxitan
nola mudatuak geran?

5/ Arto-jorrara juten ziraden
ateak zabal utzita,
lau bat orduan etzan egiten
etxe aldera bixita;
gaur danak itxi, zakurra atean,
bat guardiyan jarrita,
arrazoiaren faltik ez dute
gaiztoa bada nun-nai-ta.

6/ Gaur bezelako estutasunik
etzan denbora batean,
urte gutxitan lotu dirade
lau aldetatik katean;
kontribuziyo edo patenta
eskekua maiz atean,
etxe-errenta pagatu bear
len alako lau urtean.

7/ Uda-azkena inguratzeko
kanpo guztia moztua,
beti tiraka ari dirala
etxe barrena ustua;
urria ainbeste pagatu eta
kaletik eman lastua,
lenago etxean izaten zuten,
pensua berriz artua.

8/ Etxeko lanak sukaldekuak
amonak bere karguan,
ezeren faltik izaten bazan
guk kaleko enkarguan;
arraultzak eman, sardiña bueltan,
merke bazagon orduan,
talua jan da esnez aseak
egunero otorduan.

- 9/ Otorduetan orazioa
egiten zuten aurrena,
gurazorikan etzan orduan,
señirietan zarrena,
nola bear zan erakutsiak
errespetua alkarrena...
gaur ere ala egingo balitz
ezta oiturik txarrena.
- 10/ Oitura oiek izandu dira
danak nere oroitzean,
lengo gazteak errespetuan
geiago ibiltzen zian;
maldeziorik ez gaur bezela
beti itzetik ortzean,
danok dakigu ortatikanen
guretzat zer etortze'an.
- 11/ Aita eta amak errespetua
erakutsi bear zanean,
beti Jaunari ofrezituaz
asten ziraden lanean;
umildadean izan zaitezte,
segi bire zuzenean,
nere bertsuak ikasi ondo
denbora dezutenean.

12/ Amabi bertso jarri ditut nik
gizon on baten baimenez,
al dan guztiyan saiatu naiz
ejenplo onak emanez;
nere partetik deseatzten det,
danori ondo esanez,
pake-pakean bizi gaitezen
laztan batzuak emanez. (1)

---

(1) "Bertsolariya", bertso-errebista, 43'gn. zenb.,
Errenteria, 1932/VII/10.

(1933)

**UGALDIAREN OROIPENAK
URRUTIA'K JARRIYAK**

- 1/ Gipuzko ontan izandu degu
egun gogoragarriya,
Norte aldetik sartu zitzaigun
denborale itxusiya;
euskalet erritan nun-nai badago
familitan deskraziya,
limosnatxo bat amar zentimo,
ez da kastigo aundiya,
guraso pobrearen aurtxuak
izan dezaten ogi ya.
- 2/ Millatik gora bederatzireun
ogei ta amairu urteak,
pasadizuak esango ditut
laguntzen badit suerteak:
etxietako puskak eraman
purrukatuta ateak,
arbolak eten, zubiyak bota,
murallak eta posteak...
trumoi gaiztoko tenpestadeak
egin dituen kalteak.

3/ *Corpus Christi*'ren biyamonian (1)
baziraden naiko lanak,
izugarrizko ugaldiakin
ikaratu giñan denak;
Ospitaleko aitona zarrak
tellatu ondora juanak,
ausiliyua eskatzen zuten,
buelbaka berriz kanpanak;
geienak umill egondu giñan
orduan bistan giñanak.

4/ Garagar-illan amaseyian
egun erdiko garaian,
gauza eder pranko bazagon urtan
Errenteri'ko ibaian;
aurtxo gaxuak negarrez eta
ama ujuka balkoian,
bean zaudenak estu ta larri, (2)
salbatu dira doi-doian,
ai zen trantzia pasatu zuten
ala zabiltzan garaian.

---

(1) Paperak *Christi* dio; orrela neurrian motz gelditzen da; 10'gn. bertsoan, berriz, *Christi*'ren. Dударик gabe, emen ere onela bearko zuan. Moldiztegiaren utsegiña izango da. Orregatik, *Christi*'ren jarri degu.

(2) Paperak *estutu larri* dio; *estu ta larri* jarri degu, onela bear dualakoan.

- 5/ Ugaldia orrek eraman ditu
 Uranga'neko tabloiak,
 Papelerako piñu ederrak,
 arbolak eta tantaiak,
 almazenako olio-ontziak,
 barrikak eta bidoiak;
 miseri aundiak jarri dizkigu
 uste gabeko jipoiak,
 Errenteria'n fabrika askotan
 galdu dirade milloiak.
- 6/ Urak gutxitu ziran orduan
 familitako negarrak,
 bizi-modua galdu diote
 ugaldiaren indarrak;
 etxe barrengo gauzak eraman,
 gurdiyak eta belarrak,
 itxaso aldera bajatu dira
 ezeak eta igarrak,
 ez dira gutxi sufritutzeko
 jaiuak baserritarrak.
- 7/ Lengo egun batez ikusi ditut
 Oiartzun'go basarriyak,
 ango labrantzak ere baditu
 dañu ikaragarriyak;
 zubiyak bota, urak eraman
 izugarrizko arriyak,
 arto-zelaietan an daude pillan
 goitik bera ekarriyak...
 Ugalditxo'ko inguru aiek
 daude lastimagarriyak.

8/ Baserritarrak gelditu dira
negargarrizko moduan,
dudarik gabe padezitzeko
jaio ziraden munduan;
olakorikan izandu danik
iñork ez dauka goguan,
ikullutikan beiak eraman
beren kateak lepuan;
gauza guziak tristiak dira
desgraziya dan lekuan.

9/ Ugaldiaren zati-aldiyak
etziran oso motelak,
Oiartzun'dikan ekarri ditu
ganadu eta kupelak;
bigai gazte bat bazterrak joka
artu zituan epelak,
Errenteri'ko arbol tartean
astindu ditu orbelak,
Goiko-kalean sendatu zaizka
kolpatutako okelak.

10/ Beti goguan izango degu
Korpus Kristiren eguna,
urte askuan bizita ere
gogoratuko zaiguna;
elkar maitatuz saia gaitezen,
egin zagon al deguna,
lur jotzerañon bajatu gabe
Gipuzkoa'n euskalduna,
dudarik gabe txar ondorean
etorko zaigu fortuna.

11/ Ondatu ditu Euskal-erriko
soruak eta baratzak,
legun ta txukun zauden zelaiak
gaur geienak daude latzak;
lurrak eraman, arriz tapatu,
egin dituen mudantzak,
pobrearentzat deskalabrua,
galdu dirade labrantzak,
zenbait lekutan jaioko dira
mutur gaiztoko arantzak.

12/ Jaungoikuaren kastigoz dala
askok egin du jozkua,
ori guretzat komeni bazan
egin du bere gustua;
gu mundu ontan nola gabiltzan
ikusi ta zapuztua,
guztiok berdin, berexi gabe
gaiztoa eta justua,
gutxin-gutxina zaukanak ere
bazuen naiko sustua. (1)

---

(1) Bertso-papera, "Imp. Macazaga — Rentería",
Inazio Ugartemendia, Bentzalaga, Alkiza.

Bertso-papera, au ere "Imp. Macazaga — Rente-
ría", Isabel Zuaznabar, Basoandia, Lasarte.

Aldaketa: 4/9: ai zer tranziak pasatu zituzten.

JOXEPÀ ANTONI ARANBERRI
(XENPELARREN ILLOBA)
(1865-1943)

Joxepa Antoni Aranberri Petriarena, Errenteria'n jaio zan, 1865'gn. urteko Ilbeltzaren 7'an.

Aita, Jabier Inazio, Azkoitia'koa zuan; ama, berriz, Maria Luisa, Xenpelar bertso-lariaren arreba zan.

Ain zuzen, Joxepa Antoniren bataio-agirian onela irakurtzen da: "...*siendo testigo Franc.º Petriarena, natural de Oyarzun, casado, tejedor...*"

Xenpelar oiartzuarra zala esaten da emen. Ez da ori toki guzietan dagoana. Dana dala, auzi ori Xenpelarren libururako utzirik, irakurleak au ondo gogoan artu bear luke: Xenpelar aundia aur onen bataioan izan zala. Etzan bataio-ondoan bertso-paltarik izango!

Au jakinik, bertsoarako griña osabak illobari pegatuko ziola pensatuko du irakurleak. Egia noski; bañan osaba ez-ezik, bazan familian doai ori erantsi zezaiokean beste bat ere: ama.

Bein baño geiagotan jardun izan omen ziran bertsoan anai-arreba auek. Errenteria'-

ko fabrika aundian lan egiten zuten. Bein batez, nagusiak Andoain'a bialdu zituan egin-kizun batera. Ta an alkarri bertso botatzen aritu omen ziran, ta bertako jendea zoratzen aiei entzuten.

Xenpelarren arreba au izugarri buru argikoa omen zan; irakurtzeko zaletasun aundia zuan. Egunez denborik ez ta arratsean, oierakoan, jarduten zan, kinke bat piztuta. Batzutan, ordea, lo artzen zuan, ta bere ille kixkurrak erre egin omen zitzaizkan bein baño geiagotan. Bestetan, berriz, senarrak argia itzali bear izaten zion.

1869 urtean, baztanga-izurrite aundia sortu zan. Baztangarekin zeuden etxeak itxi egiten zituzten kanpotik. Etxe-barrendik xexto bat jeixten zuten leiostik beera, soka batetik zintzilik, barrenean paper batean zer bear zuten esanaz. Au ekarritakoan, xextoa atzera barrena jasotzen zuten, sokari tiraka.

Besteak beste, Xenpelar bertsolariaren familian iru eriotz izandu ziran: aurrena, Xenpelarren emaztearena, 1869'ngo. Urriaren 26'an; urrena, Xenpelarrena, 1869'ngo. Abenduaren 8'an; irugarrena, onen arrebarena.

Xenpelar gaizkitu zanean, bere arreba Maria Luisa au kontu egitera joan zitzaion. Senarrak onela esan zion joan-aurretik:

—Etzoazela, Maria Luisa, etzoazela! Bakarririk utzi bear al nazu aur txikiarekin? Kutsatuko zera...

Bañan emazteak onela erantzun zion:

—Ez naiz kutsatuko! Ondo aterako naiz!

Ta azken asnasa eman zuan arte lagundu zion anaiari. Bañan gaitzak etzion barkatu. Anaia Ama Birjiña Kontzezioko egunean il zan 34 urterekin; ta arreba, berriz, Abenduaren 18'an, amar eguneko tartearekin, 36 urterekin.

“Alkar maite izan zazute” eskatu zigun Jesukristok, ta agindu ori bai Maria Luisak ondo bete zuala. Jesusek berak dionez, bizia lagun urkoagatik ematea baño maitasun aundiagorik ez baita.

Joxepa Antoni, lau urteak bete baño leen gelditu zan, beraz, amarik gabe. Etxetik alde-aldean Mationia zeritzaion ostatua zan. Ango etxeakoandreak, aurraz kupituta, bere kontu artu zuan ta berak azi zuan.

Andik iru-lau bat urtera liberalen ta karlisten arteko bigarren gerratea piztu zan. Liberalak Errenteria'n ta karlistak Oiartzun'en baitziran, Mationia'n soldadu-buruzagi asko izaten zan. Bazkaria eguerdiero bialtzen zieten ostatu orretatik berak zeuden tokiraraño, *abantzadetaraño* orduan esaten zanez, Sorgin-txulo zeritzaion tokira, gaur Don Bos-

co dagoan ortara. Bazkari-eramale, Joxepa Antoni izaten zan.

Soldaduak bazekiten nexka koxkor aren familia beretakoa etzana, ta tentatzen asten zitzaizkan. Bai Joxepa Antonik aguro erantzun ere:

—Zuek danak inpernura joango zerazte, beltzak zerazte eta!

Bañan aiek etziran aserretzen. Parra egin ondoren, propina ere ematen zioten, ta Joxepa Antoni pozik bueltatzen zan etxera bere xoxakin.

Etxekoak onela esaten zioten gero:

—Au ume lotsagabea! Aiekin ola ariko zera ba?

Bañan Joxepa Antonik etzuan amor ematen:

—Bai, gaiztoak dira danak; inpernura joango dira, beltzak dira ta!

Aren sententziz, beraz, bizirik kondentuatuk zeuden danak.

Aita, berriz, bein baño geiagotan bialdu zuten *partiakin*, mandatari alegia. Jabier, garai artan, erreuma-aizeak joa zegoan; gogortua oso. Oietik mugitzeko gauza etzala, oiaren gañetik *polea* jarrita zeukan, sokari elduta gorputza mugi al izateko. *Partia* eramateko agindua eman ziotenean, onela esan zien:

—Ni ez naiz orretarako gauza. Begira nola nagoan. Nik ezin nezake.

Bañan liberalen buruzagiak, Furundarena zeritzaion batek, onela erantzun zion:

—Zuk baño lan geiago egin izan ez banu nere denboran, Matusalenek aña urte arrapatuko nuke munduan!

Ta jeiki ta joan egiten zan. Bearko! Jaungoikoak bakarrik daki bidea nola egiten zuan. Etxekoak beldurrak aidean gelditzen ziran. Besteak *partiakin* arrapatzen bazuten, gorriak ikusteko baitzegoan. Zakurrak salatzzen omen zuan bueltan noiz zetorren. Zakurra larriago ta ura alderago. Ta etxekoak pozik.

Joxepa Antonik, erriko eskolara joaten asi zanean, ikasteko gogo aundia agertu zuan. Bere amaren antza aundia ortan ere, beraz. Bañan aitak etzion eskola-libururik erosten.

—Maistrak erritan emango dit! —esaten zion alabak. Ta aitak onela erantzuten zion:

—Eztio inporta! Ez degu guk kastelabezko (*sic*) liburu bearrik! *Pregunta* bear degu guk, *pregunta!* Ori ondo ikasi!

Pregunta dotriña zan.

Alabak negarrari ematen zion. Eskola-bidean iturria zan. Antxen, eskolara baño len, begiak garbitzen zituan. Lagun batek onela esaten zion:

—Nik utziko dizut liburua!

Ta ala, lagunaren liburutik ikasten zuan.

Pregunta ezik bere gustoko beste liburu bat ere bazuan aitak: “Testamentu Zarreko eta Berriko Kondaira”. Askotan, bazkal-ondoan eta, onela esaten zion alabari:

—Au letu, au!... Oso polita da ta!

Ta alabak:

—Len ere letu det nik ori, aita! Memoriz ere badakit!

—Bai, bañan oso polita da, ta letu zazu berriz!

Joxepa Antoni amabi urterekin asi zan lanean, fabrika aundian, bere ama ta osaba ziranak lanean aritu ziran lantegi berean alegia.

Artean txikia zan, noski, ta eskola-liburua uzten zion lagun arek berak, zapata koxkordunak utzi zizkion, onela esanaz:

—Aundiagoa emango duzu auekin: bestela nagusiak igual bialduko zaitu, txikia zerala-ta.

Buruko *pañuelo*a ere jantzi zuan, atso xarrak bezela, errespeto geiago zalakoan. *Pañuelo* orri ttattarra deitzen zitzaion.

Joxepa Antoniren aita, Azkoitia'ko Urrategi ballarakoa zan, Oiaun baserrikoa. Ango parienteak bisitatzera zijoanean, Elgoibar'-

eraño trenez joaten ziran, ta andik baserri-
raño oñez.

Joan bear zuten bidearen bi aieketatik da-
na intxaur-arbola omen zan. Joxepa Antonik
intxaur biltzeari ekiten zion. Aitak onela
esaten zion:

—Utziozu intxaur biltzeari; guziak biltze-
kotan, zakuka bildu bearko dezu ta!

Ta alabak:

—Bañan, aita, beitu zenbat intxaur! Bei-
tu zenbat intxaur!

Ala, batek aurrera nai ta besteak ez, xe-
brexko bidea izaten zuten.

Urte askoren ondoan, Errenteri'tik Oiaun
baserrira bi neskaxa zijoazen Eguberri-fes-
tak pasatzera: bata bertako alaba bat, eta
bestea beraren laguna. Aurretik, bidera ate-
ratzeko eskatuaz, bertso au bialdu zuan Jo-
xepa Antonik:

Elgoibar'tikan pensatzen dute
egitia biajia,
batetik dala egokiyago,
bestetik berriz merkia;
eta gañera nai lutekela
bertsuetan esatia
astuarekin ateratzeko
artzera ekipajia.

Urteen buruan onela esaten zuan Joxepa Antonik Azkoitia'ko erriagatik:

—Alabie iñudie ta semie jesuitie, an ez dago besterik!

Aitak bi ofizio zituan: Bata, alpargatagille. Etzitekean bestela azkoitiar jatorra izan. Ta bigarrena, *kamiñero*.

Egun batez, Alaberga ondoan kamioan lanean ari zala, auntza ere ekarri ta bazterreko sasi-puntak jaten jarrita zeukan. Alako batean, Alfonso XIII erregea, artean mutil koxkorra zala, alderdi artatik egokitu zan. Erregea auntzarekin jostatzen asi zan. Jabierrek, okerrik gerta etzedin, auntzari adarretatik eldu zion. Orduan erregea bizarretatik tiraka asi zitzaion. Ori ikusita, erregeari lagun egiten zionak, Jabierri oju egin zion:

—*iMucho cuidado, caminero!*

Onek ordea, onela esaten zion erregeari:

—*iNo haces nada, no haces nada!*

Jabier oso elizkoia zan. Urrategi'ko elizan, Jabier onek eta bere aitak, batek ezin bazuan besteak, berrogei ta amar urtean lagundu zuten igandeko meza, bein ere uts egin gabe. Iñor gaizkitzen bazan, Jabierren aitari deitzen omen zioten gaixoari lagun egin ta prestatzen asteko, apaiza kaletik etorri bitartean.

Errenteria'n ere askotan laguntzen zuan

meza Jabierrek. Egun batez, apaiza bakarrik, laguntzallerik gabe alegia, atera zan aldare-ra. Bañan Jabier jende tartean ikusi zuan, ta, beste aldi askotan bezela, ots egin zion. Jabierrek meza lagundu zuan, bañan gero, etxera etorritakoan, onela esan zuan:

—Au lotsa pasatu det!

—Zer bada?

—Zer bada? Zapata-zolak autsita nituan ta ni meza laguntzen! Nik pasatu ditudan lotsak! Ez da nik nai ordurako meza bukatu!

Urteen buruan pixatik gaixotu zan. Oñazetik asko zuan, ta, oiean ezin egonik, jeiki egiten zan askotan, argia baño len. Orregatik, bein baño geiagotan gertatu zan aita-alabak onela alkarri itzegitea: Alabak:

—Aita, errosaioa esango al dugu?

Ta aitak:

—Bai, nai baduzu; nik iru esan ditut goizeko bostetarako, Galtzara-borda'ko metaren ondoan.

Ta il ere, gaitz orretatik il zan. Aita mundu ontatik joanda bakarrik gelditu zanean, Joxepa Antoni auzoko familiarekin jarri zan bizi izaten. Len ere etxeakoak balira bezela ziran, bañan arrezkeroztik aiekin erabat jarri zan.

Famili ontan, amona Dolores, alaba Mike-

la, ta bi illoba Matilde ta Florentina —edo, esaten ziotenez, Pontiña— bizi ziran. Florentina au da itzaurre ontarako argibiderik geien-geienak eman dizkiguna. Milla esker, beraz.

Etxe onetan, Mikela ori maistra zalarik, jostundegia zan. Neskaxa gazte asko izaten zan josten ikasten.

Mikela ori oso emakume alaia zan. Onela esaten zuan:

—Zerura joaten banaiz, espero detan bezela, kantari ibilliko naiz beti Santa Zezi-liaren atzetik.

Jostundegiko neskatxai onela esaten zien:

—Kantu ona orazioa da, ta kantatu!

Ta ala, josteari utzi gabe, kantari aritzen ziran. Makiña bat euskal kanta ta bertso pasatzen zan aien eztarrietatik. Jenero orretan baratza ugaria izandu da beti Erreterria. Mikelak, azkenerako, gorreri aundia izan zuan. Ala ere laister igertzen zion taldean iñork gaizki kantatzen bazuan. Baita aguro ixil-arazi ere.

Erriko aguazillak kale-kantoiean egoten ziran, ango umorea entzutearren.

Goiko bizitzara erdaldun famili bat etorri zan bizi izatera. Etxekoandrea, eskalleretan kuxkur-kuxkur eginda exeri ta aien kantuak

entzuten egoten zan. Ikusi zutenean, onela galdetu zioten:

—*¿Qué hace Vd. ahí?*

Ta arek:

—*Ni el demonio os entiende lo que decís, pero lo hacéis tan bien...*

—*Pase, pues, pase adentro.*

Mikela ori 1934 urtean il zan. Mintsu denbora luzea egin zuan, bañan oiean egun bat bakarra.

Joxepa Antonik noiz ekin zion bertso-jarzteari, ez dakigu batere. Aren jarri-aldirik zaarrena, guk ezagutzen degunetan, 1902 urtekoa da. Errenteria'ko euskal idazle zan Enrike Elizetxea'k, bertsoak jarri zituan *Ibaizabal* errebistan neskarren kontra. Ta Joxepa Antonik, bera ere kopradikoa baitzan, bear bezelako erantzuera eman zion. Elizetxea'k onela aitortu zion: "Progratu dezu bertso aubekin aurrekoan ondorengoa zerala." Gañerako jarri-aldiak geroztikakoak dira.

Joxepa Antonik bazekien jostundegiko neskatzen umorean parte artzen. Erretratatu nai zuan batean, oso maitea zuan beste neskatxa bati, gero Juanito Zabaleta bertsolariaren emaztea izango zan Monika Galarraga'ri, laguntzeko eskatu zion. Alkarrekin erretra-

tatu ziran, ta gero, erretratatua eskuratu zutenean, onela esan zion lagun oni berari:

—Begira: gure etxeko jostundegian ez dake erretratatu naizenik. Au etxera biali bear det, eta, zuk jarri bazenida bezela, erretratu onekin batera bertso au bialiko det jostundegira.

Bertsoak onela zion:

Jeneralian erretratuan
ikusten da familiya,
jostundegi edo lantegietan
berriz jende gazteriya;
alde ortatik ez naiz ibilli,
esango diet egiya:
pensatu nuen neskazar bati
egitia konpañiya.

Erretratu ori zala-ta, beste bertso au ere jarri ta bialdu zuan jostundegira:

Astiartian goiz bazkaldu eta
etxetikan irten nitzan,
nere goguan zer nebilkiyen
ez nizuten bada esan;
orra bada gaur bi kopetillun
Constituciyoko plazan,
Mikelak bere diszipulakin
naiko farra egin dezan.

Zer esanik ez dago, bertso auek jostundegian jaso ziranean, algara-paltik etzala izan du.

Jostundegi orretara kanpotik etortzen ziran neskatxak, bertan bazkaltzen zuten. Baita oiekin batera denda batean *dependienta* zebillen Alza'ko neskatxa bat ere. Jostundegia-
ren aurre-aurrean beste denda bat zan. Emengo mutilla, kafe erretzen askotan aritzen zana, Alza'ko neskatxa orretzaz gustatu zan. Ta ala, biak ezkondu ziran. Joxepa Antonik, zoriona ematearren, bertso au bialdu zien:

Gure aldetik zorion asko,
Mendarte'tar familiya,
pozkidaz gaude ikusitzeko
matrimonio berriya;
dantzatu dezu kafe-zartana
erabilliyaz begiya,
zure onduan pasatzen baitzan
damatxo umill argiya,
eta polliki-polliki biyok
egin dezute kabiya.

Olako bertsoak, banaka jarriak alegia, erruz zituan. Ara emen erakusbidetzat, oieta-ko zenbait:

Musarro bertsolariaren errañari bertso au bialdu zion, bein batez, jaioteguna zoriontzeko:

Osasun onarekin
zure zoriona,
biyotzetik deseo
dizut, Luxiana;
munduan igarorik
zeruko fortuna,
an ere izan nai det
zurekin laguna.

Alza'ko Mirazun baserriko etxeoandreak
botilla sagardoa erregalatu zion bein ba-
tez. Ta Joxepa Antonik, eskerrak ematea-
rren, bertso au bialdu zion:

Alabak zintzo egin
ziran enkargua,
bertso batez eskerrak
ematera nua;
asko gustatzen baitzait
neri sagardua,
eskerrik asko, nere
andre ondradua.

Pildain obispo jauna kanonigo egin zute-
nean, bere errira, Lezo'ra, etorrita, bere jan-
tzi moreak gorde ta sotana beltza utsarekin
ibiltzen zan. Orduan Joxe Antonik bertso au
asmatu zuan:

Iturri baten aldamenian
agertu dan landaria,
bioleta da, ezagutzen da,
maite du umildadia;
ostotxo berde tartian dabil
gorde naian koloria,
bañan dakigu bioletatxo
loria dala moria;
agertu bedi bere erriyan,
pozez dago-ta jendia.

Onako au, berriz, Eguberri-festa batzue-
tan egiña izango da:

“Pakia lurrian ta
goietan zerua,
borondate oneko
personen pagua”.
Au kantatzen jeisten da
zeruko aingerua;
Jesusek giyatzen du
persona onradua
ondo gobernatzera
gauza ta dirua;
ez diyo faltatuko
bere agindua:
pakia lurrian ta
goietan zerua.

Bañan bertso auek etzituan berak idazten,

etxeakoak baizik. Zergatik ote? Bere azkene-ko urteak, ogei bat urte, itxurik egin zitua-lako.

Bat-batean gelditu zan bistarik gabe. Erde-raz *Hora de guardia del Rosario perpetuo* de-ritzaiona errezatzeraz zijoan. Orretarako, mis-terio bakoitzaren aurretik egin bear dan erre-zua irakurtzeko, liburua idiki zuan, ta ez ikusten! Begiak igortzi ta begiak igortzi ari-tu zan, bañan dana alperrik; ezin ikusi! Bia-ramonean okulistagana joan zan, ta onek be-randuegi joana zala esan zion. Eztakigu noiz joan bearko zuan; sentitu baño leen nun-bait...

Arrezkeroztik personen eta gauzen errañua bai, bañan besterik etzuan ikusten. Ala ere, fabrikara joaten segitu zuan urte-mordo ba-tean. Nagusiak ere ala nai zuan. Kontramais-tra zan. Bañan gero berak bere burua gel-ditu zuan.

Orregatik, bertsoren bat edo beste jarri nai zuanean, etxeakoai otsegiten zien:

—Mikela, eskribituko al dizkidazu bertso batzuk?

Ta Mikela sekretariotza egiteko pozik iza-ten zan beti, bertsoakin par egiteko. Bertso oiek edozein paper-puntatan eskribitzen zi-tuzten ta orain etxeako bazterretan azaldu dira.

Idazteko ezik, beste zenbait gauzatarako ere besteren laguntza-premian izaten zan noski. Orregatik, anaiaren meza herrira gonbitatu zion lagun bati, onela erantzun zion:

Beñere ez da berandurikan,
ordua da allegatu,
zure eskutitz kariñosua
lenguan genuen artu;
zure anaiak bere erriyan
nai zuela zelebratu,
egun eder au or pasatzera
gaituzula inbitatu,
zure parentel onragarriya
ez nuke nai desonratu,
zarra bainago, erdi itxua...
zuk orrekin entenditu.

Azkeneko urtetan onela esaten zien etxe-koai:

—Ai, gure Jaungoikoak emango balirake ordu laurden bateko bista!

—Zertarako?

—Zuen arpegiak ikusteko, zenbat kanbiatu zeraten!

Azkenerrako min bizia sortu zitzaion. Urtebete egin zuan oiean. Ala ere etzion bertso jartzeari utzi. Bere azken gaixo-aldian jarria izango da, itxura danez beintzat, moja zijoa bati bialdu zion bertsoa:

Adios, Juliana,
adios betiko,
Xenpelarrek etzaitu
geiago ikusiko;
bañan zu aztutzia
ori ez du naiko,
amak eskutitxo bat
dizu bialiko:
Xenpelar il dela ta
enkomendatzeko.

1943'gn. urtea zan.

Madalenetan, Uztaren 27'an alegia, bertso
au eskeñi zion sagardoa erregalatu zion bati:

Ez dizut nik esango
senti ez dedana,
baña bai sagardua
espero nuana;
Florentinari zerbait
zerorrek esana,
ondo kunplitu dezu
esandako dana;
eskerrik asko zure
borondate ona,
eta urte askuan
erriko patrona.

Oiean zala, Jauna bein baño geiagotan
ekarri zioten. Oietako batean, Ama Birjiña

Abuztukoaren egunean, Tanger'en bizi zan
etxeko bat eta onen anaiak lagundu zioten
Jaunari. Gero, Afrika'ko onentzat, bertso au
jarri-azi zuan paperean:

Afrika'ra juatian
zeorrek kontatu
nola Errenteriya'n
zeraden portatu:
zure anaitxuakin
Jauna akonpañatu;
Amaren eguna da,
pagatuko zaitu.

Andik lau illabete t'erdira il zan, 1943 ur-
teko Abenduaren 29'an, Errenteria'n, San-
txoenea kalean, 25'garren etxean.

NESKAZARRAK

Bilbao'ko *Ibaizabal* errebistak sariketa bat antolatu zuan, 1902'gn. urtean, bertso-gille ez-ezagunentzat.

Berak jarritako gaiari buruzko bertso-sor-tarik onenari ta bigarrenari, liburu-mordox-ka bat eskeintzen zien, bana aukera zezaten.

Laugarren gaia, *Neskazarrak* izan zan. Lenengo saria, Erretereria'ko euskal idazle tre-be zan Enrike Elizetxea'k irabazi zuan.

Beti bezela, bertsoak *Ibaizabal*'en ar-gitaratu ziran, 1902'ngo. Apirillaren 13'an.

Izan zuan, ordea, nork erantzun. Joxepa Antoni Xenpelarrek eraso zion, ta gogotik eraso ere.

Festa ederra sortu zuten. Sesio artako bertsoak, orri-alde onetatik asi ta urrengoetan jarraituta, arkituko ditu irakurleak.

I

*Enpleatzen ez bada
gazte dala neska,
pasa bearako ditu
makiña bat kezka,
burutik zoraturik
senargairik ez ta...
orra azkenerako
neskazarren festa!*

1/ Arpegi zimur, begi zorrotzak,
besterenak ortz ta agiñak,
ezurak gogor eta gañera
ankak ez daude ariñak;
ille txuria, naiz beltzatutzen
egin naiko alegiñak,
askok dituzten muño ederrak
dirade bestek egiñak.

2/ Gaztetasuna pasatzen dute
zartzaroko esperantzan,
gero oiekin zer gertatzen dan
orra emen garbi esan:
senargairikan ez dala etsita
beti dabilta elizan,
gure Jainkoak triste oientzat
zerbait kupida izan dezan.

3/ Penarik aski izaten dute
denbora joan ondorean,
baiña alegiña egiten dute
desenkusatu (1) naiean;
galdetu ezkeru zergatik dauden
orren bizia tristean,
diote: "Ezkondu nai bagenuke
ez gaude baten faltean".

4/ Bat bakarrikan ez det bereizten,
berdiñak dirade denak,
nai duten ura ez egitean
biurtzen dira zitalak;
ondo bizitzen ez diote uzten
beren ernegazio txarrak,
orlakuakin ezkondu ezkeru
zer inpernua senarrak!

5/ Ez dira erraz ezagututzen
izketan ai diranean,
lengo kontuak aundiak dira
beti oien mingañean;
jostaketa bat ezin sufritu,
ain daude umore txarrean,
norbaitek ezer esaten badu
or dijoaz marmarrean.

---

(1) Desenkusatu = *disimular*. (Ibaizabal'en oarra.)

6/ Orien jabe egiten dana
dago txit errukigarri,
bear dan pake ordez etxean
gerra izango da sarri;
bere erara beti utzi bear
pakea nai badu jarri,
bestela arrazoi txarrak oso maiz
entzungo ditu ugari.

7/ Itz legunakin ta par-irrian
kanpoan dira ibiltzen,
oien barrenak nolatan dauden
ez da erraz ezagutzen;
aspertu eta diradenean
etxera allegatutzen,
arrazoi gabe okasiua
nolanai dute sortutzen.

8/ Beti elizan eta errietan
da beren ofiziua,
orientzako egiñak dira
meza ta prozesiua,
bederatziurren, errosario,
sermoi ta konfesiua;
ta elizatik atera orduko
ere murmuraziua.

- 9/ Neskatz-mutillak kale-iskiñan
 izketan ari badira,
 murmuratuaz denbora dute
 pasatzen ara begira,
 esanik onla: "Ajolgabeak
 lotsatzen ere ez dira,
 orrelakuak joango dira
 inpernuaren erdira."
- 10/ "Mutillen batek kalean neri
 itza egingo balira,
 kopeta illundu ta alde egingo
 nuke beste alderdira".
 Bañan alperrik orlako ametsak
 egiten aritzen dira,
 oiek kalean ikusi eta
 nork begiratu arpegira?
- 11/ Senargai asko zituzten denak
 gazte denboran aukeran,
 bañan etzuten sartu nai izan
 Markos santuan balleran; (2)
 naiago zuten bizi ezkongai
 gurasoen bazterrean...
 Ez det sinisten; iñork ote du
 izan bat bizi guztian?

---

(2) Ballera = cofradía o gremio. (Ibaizabal'en oarra.)

12/ Monja joateko gogorikan ez,
ta iñor ez ezkontzeko,
bein izan zuen gazte bat bañan
etzan diña beretzako;
ondo bizi nai, ez dago ori
emen penak sufritzeko
ta sufrimentu oien bitartez
zerua irabazteko.

13/ Ezkontzen bada pobre batekin
asko bear du ikusi,
baña ez du nai mundu onetan
ibilli, al badu, itsusi;
bere denboran ikusi eta
asko du orrek ikasi,
neskazar oiek izaten dute
gordia franko malizi.

14/ Astean iru edo lau aldiz
geinak dira konfesatzen,
nere artean amaika bider
egoten naiz ni pensatzen
zer esatera apaizagana
orren maiz diraden joaten;
ta bereala zait gogoratzen:
mingaiña dute dantzatzen!

- 15/ Elizatikan atera eta
batutzen dira elkarrekin,
oriengana joan liteke
zerbait nai duena jakin!
Zeru ta lurra nasten dituzte
beren mingaiñ luzeakin,
biamonean konfesatzeko
lana franko dute egin.
- 16/ Gaizki ematen dute munduan
oik bezelako loreak,
uste dezute gazte ta edertu-
ko zaituztela aireak?
Monja ezin bialdurikan
dabiltz neskatxa gazteak,
askoz ohea litzake berak
baleude antxen gordeak.
- 17/ Neskazarretan badirade, bai,
ondo bizi diradenak,
baña oso gaizki oraiñ artean
bizitzen dira geienak;
jende guztia ikaratzen du
neskazarraren izenak,
erne, mutillak, ez bada ezkondu
naiz izan zerbait dutenak.

18/ Neskazarraren azken bizia
da oso penagarria,
atetik ate askok eskean
pasatzen dute erria,
iñork ez ditu ikusi naita
gaixo oien mixeria!...
Neskatx gazteak, San Antoniori
jaso lenbailen begia!

AZALDEA

Josepa Antonik Dominikari:
"Aitu dezu orlakorikan?
Bertso batzuek jarri omen ditu
Enrikek guregatikan,
gauza aundiak esanaz noski
neskazarrarengatikan.
Ia joanian egon danean
miñez mundu ontatikan,
kupiturikan gizarajoaz
ta biotzak jasorikan,
eska diogu gure Jaunari
biotzaren erditikan,
komeni bazan, atera zezala
aiñ trantze estutikan;
ta Jaungoikoak, beti bezela,
otoitxoak entzunikan,
libratu du ta gaur arkitzen da
osasunez beterikan;

entzun ta gero gelditua naiz
ni oso arriturikan,
ez nuen uste aditutzia
nik orrelako gauzikan.
Ari zaitia erregutuzen
orrelakuagatikan!...
Sendatu eta orren pagua
gure otoitzangatikan!”
Konbersazio au nik entzutian
kale-kantoi batetikan,
esango diot: “Joxepa Antoni,
ni jaio ezkerotzikan
ez det sekula iñoiz ere esan
gezurtxo bat bakarrikan;
konfesatuzen dizut txit gogoz,
bada biotz-biotzetikan
ez detala izan iñorengatik
far egiteko asmorikan.
Ez alajaña! Nik deus esan
neskazarrarengatikan?...
Maitetxu ditut zar eta gazte
txit gazte-gaztetandikan,
ta maite naute ni ere denak
esan gabe gezurrikan.”
“Ala da, baña ez gure kontra
jarri bada besterikan.”
“Nai dezu jakin zergatik dauden
bertso aiek jarririkan?
Ez pentsatu, ez, neskazarrak
lotsatutzeagatikan,

baizik *Ibaizabal*'en sari txiki bat irabazteagatikan.”

II

Leen ere esan degunez, Elizetxea'ri Josepa Antonik erantzun zion. Bañan arek, argitaratu aurrean aren bertsoen jabe egiñik, itzaurre luze bat erantsi zien, baita atzetik beste geigarri bat jarri ere. Guk dan-dana, dagoan bezelaxe, argitaratzen degu:

NESKAZARRARI

“Eztakit nola asi; aĩn dago nastua nere burua. Zefiek pensatu bear zuen nik *Ibaizabal*'i bialdu nizkan bertsoakin, dauden bezela aserretuak geldituko zirala? Zori gaiztoan egin nuen lan ori! Jakiñ izan banuen, gaur bezela, zer gertatuko zan... berealaxe aziko nintzan izkribatzen! Baña nork pensa zezakean? Nik beintzat ez nuen usteko sekulan orrelakorik. *Ibaizabal*'ek ditu erru guziak. Oni gogoratu zitzaion eskatzea bertsoak neskazarraren gañean, eta nik, beste askok bezela, antolatu nituen batzuek liburu polit bat irabazteagatik. Orra garbi-garbi aitortu. Eta zer zori gaiztoa! Nere bertsoak merezitu zuten lenengo saria eta irabazi det liburu-

txoa. Baña zer balio du onek, baldin, bera iritxitzeagatik, galdu badet sekulako neskar denen, edo beñepiñ geienen, adiskidetasuna eta berak zidaten naitasun eta estimazioa? (1) Bazenakiteke nola bizi naizen aditu nuen ezkerero nere kontra izketan ari ziñaztela alde guzietan, kupituko ziñazteke, eztago dudarik, eta bertatik barkatuko zenizkidateke nere gaizki esan guziak —zuek diotuzenez—.

Eztet jaten, eztet edaten, soseguzko lo bat eztet egiten. Beti neskazarrak dakazkit go-goan. Edaten edo jaten asitzean, iduritzen zait edontzian eta erretilluan daudela, eta ori bera gertatzen zait oeratzekoan, gelan sartzen naizenean. Eta nola ez, baldin, ni bizi naizen etxean bertan, bizi badira bi edo iru gutxienaz?

Ez naiz kalera irtetzen illundu ezkerero, zergatik pentsatzen det uste gabe edozeiñ txokotatik norbaiten atzapar luze eta otzak zintzurretik eldu eta itotzeko zorian jarriko nautela. Ai, au bizimodua sortu da nereztat! Agian —ojala— ezpazan iñoiz *Ibaizabal* ori nere begien aurrera azaldu! Gaur ez nuen damurik izango!

Badira neskazarrak, len nerekin adiskide

---

(1) Eztezu, jauna, gauz aundirik galdu. (Kajista batek.) (Ibaizabal'en oarra.)

beti ziranak, oraiñ bekoki illuna jartzen diratenak; badira diosalik egiten eztidatenak, eta bai omen dira beste batzuek, esaten dutenak merezi nukela urkamendi batera arrastaka eraman eta... Jesus, Maria ta Jose, ori oien aserrea ta au nere bildurra! Baña zerk orren giar-giarrean ikutu ditu? Zergatik orrenbeste errenkura? Zergatik orrenbeste meatxa edo amenaza, eta zergatik orrenbeste gorrotatu eta gaitzetsi ta iguitu nazute? Joxepa Antoni eta Dominika izena duten guziak aserretu dira, bi izen oiek izendatu nituelako, eta iduritzen zaiotelako berengatik jarriak dirala bertsoak, beste batzuek beren aideak monja joan diralako, besteak senar-gaia izan eta ezkondu etziralako, au ortz-falta dalako, ori maiz konfesatzen dalako, ura mingaño luze xamarra duelako... Nik al dakit! Denak, bakoitzak beretzat, nere bertsoetan adiera edo enbidoren bat arkitzen dute.

Ederra egiñ det! Utsa neskatxa gazteak aserretu baziran; abengatik etziran ainbeste ajola; baña neskazarrak, orrenbeste maite nindutenak, aserretzeak eman dit atsekabe bat!... Au izugarria da! Kiskaltzen nago eta eztakit zer egiñ!

Lengoan, esan zidanean nere lagun batek nere bertsoan ordañak jartzea gogoratu zi-

tzaiola, sartu zitzaidan bildur bat!... Eta esan nuen nere artean: Izan bedi Jaungoikoak nai duena!

Egunero egon naiz zalantzan noiz edo noiz artuko nuen karta ikaragarri okerreriz betetakoren bat, eta azteazken-eguerdian, lantegitik etxeratu nintzanean eta eman zidateanean karta bat, Errenteria'n egiña, kartestalki edo sobreak dionez,... "Emen dek, emen dek!" esan nuen nere artean; baña denbora berean otz-ikara bat igaro zan nere gorpuztean, eta agitz arrituta gelditu nintzan. Ne regandu ondorean, zirt edo zart egiñ bear, bada, eta ez ikara gutxirekin, baña nolazpait idiki nuen, eta zer uste dezute topatu nuela? Letra polit batekin izkribatuak, itzik kendu eta iratxiki gabe, dauden bezela, oraiñ irakurriko dituzuten bertso abek:

1/ Ez nuben bada pensamenturik
zuri bertsuak jartzeko,
bañan lagunak esan dirate
isillik ez egoteko;
motiborikan ez degu eman
zu orrela mintzatzeko,
ez diran gauzak esan dituzu,
difa da minberatzeko.

2/ *Ibaizabal*'en sari txiki bat
irabazteagatikan,
gogora etorri zaizun guztiya
esan dezu gugatikan;
nik esan bear banu, munduban
zaude gaur guregatikan,
zu sendatzeko sendagarririk
etzan iñungo botikan.

3/ Zenbait alditan zu sendatzeko
egin ditugu errezuak,
pena aundiya ematen zigun
emazte eta gurasuak;
zeñek pensatu zuk gure kontra
orrela jartzia bertsuak?
ez gera bada zuk uste dezun
beziñ enbidiosuak.

4/ Gu ernegatzen bizi gerala
senargairikanen ez ta,
nere lagunen artean beintzat
orrelakorikan ezta;
neri sinisten ez badirazu
etxian asi galdezka,
nik baño obeto emango dizu
Bizentak errespuesta.

5/ Zure amigo batek esan du
neskazar onik eztela,
orren ederki gure gañean
egin dezute pastela;
pruebarik asko berak baditu
ori egiña eztela,
gure moduko persona ez da,
esango nuke bestela. (1)

6/ Gazteak monja juan dirala ta
gaur kulpa neskazarrari,
zure partetik nai gaituzula
danok erritik biali;
bokaziyo ori ez bazeukaten
zertako ala ibilli?
lagundutzia zuten etxean
aitari eta amari.

7/ Neskazarraren izenak denak
ditubela ikaratzen,
oriyen jabe egiñ ezkerro
egongo dela erretzen,
zerbait dutenak izanagatik
ez asteko oiek artzen...
guretzat beste disparaterik
ez al zaizu gogoratzen?

---

(1) Nik esango det bada. Marka oiekin ez liteke izan apaizen bat besterik. Zuek nai dezutena esango dezuten zeren buruan edertzeagatik... baña ni apaizan alde ontan; eta ez aserretu orrengatik. (*Ibaizabal'en oarra.*)

- 8/ Eskian dela esan diguzu
geienan errematia,
ezta seguru ezkonduak e
bide ortara ez juatia;
ia ikusi degun ezkeru
gaur zure borondatia,
eskusatuko degu jotzia
zure etxeko atia.
- 9/ Etzait gustatzen relijiyoko
gauzak autan ibiltzia,
errespetoko gauza guztiyak
serio tratatutzia;
arriturikan gelditu gera
zu orrela mintzatzia,
esperatzen det oinbesterekin,
Enrike, konprenditzia.
- 10/ Edadetxoko nere lagunak
nai nituben anparatu,
oriyei gusto emateagatik
ditut ordafiaak bueltatu;
nai badituzu *Ibaizabal*'en
oiek ere kopiatsu,
eta saririk ematen badu
gutaz ere akordatu.

Josepa Antoni eta Dominika

Ederki daude, Joxepa Antoni, eta milla esker *Ibaizabal*'en izenean. Progatu dezu bertso abekin aurrekoan ondorengoa (2) zerala. Ta oraiñ bukatzeko itz bi: Aztiatu edo asmaturik zer gertatuko zan, esan nuen Azaldea'n ez nuela iñorengatik farra egiteko asmorikan, txit maite nituela neskazarrak txikitandikan —maite ditudan bezela, eta bidez eskarrik asko denari zuen otoitzangatik—, ez nituala lotsatu-erazi nai, baizik *Ibaizabal*'ek agindutako saria nai nuela irabazi. Bañan zuek, dudarik gabe eztezute ondo ira kurri bertsorik, edo bestela ofensik eztagon tokian badagola iduritu zaizute, eta... zapla! jarri dituzute bertsoak. Ale, ale, bizirik laja dirazutenean, gaitz erdi! Zer egingo det oraiñ? Ni guzira jartzen naiz, eta nola egiña egiña dagon, eta eztagon beste erremediorik, egiñ det asmoa barkazioa ezkatzekoa, eta siniste osoan nago eskuratuko dedala, zergatik, esanak esan, neskazarraren biotzak biguñduko dirala iduritzen zait. Egia baita?

Eztakizute kristau dotriñak esaten duela, norbaitek iraindu edo mindutzen gaituenean, mendekatu bearrean, barkatu egiñ bear diogula?

Umiltasun geiorekin eskatzen dizutet, bada, baldin egiazko kristauak bazerate, bar-

---

(2) Xenpelar bertsolariaren illoba zala, alegia.

katu zazkidazutela nere gaizki esan edo ofensa guziak, eta orrekin lan errukitsu edo miserikordiazko bat besterik eztezute egingo.

Nik nere aldetik agintzen dizutet, ordañetan, eskatuko diodala Jaungoikoari eman dezaiola neskazar guziari senargai on bana, edo aberastasunak (3), edo berak nai dituzten zori on denak, arkitzen diran bizitza... —esango ote det?— triste orretan, doatsuak izan ditezen beti-betiko.

Utzi, bada, nigan daukazuten etsaitasuna, eta, oraiñ artean bezela, jarraiki dezagun pake onean ballera negarrezko onetan, bizi geran bitartean.

Agur, bada... eta urren-arte.

Enrike Elizetxea. (4)

III

Josepa Antoni etzegoan amor emateko. Ta Elizetxea'rekin, barkazioa eskatu zuan ezkerro, adiskidetu bazan ere, ez ala *Ibaizabal*'ko kajistarekin, eta oni eraso zion oraingo ontan, onako lau bertso auekin:

---

(3) Edo urteak bizkarretik kentzeko *balsamo* bat. (Lengo kajistak.) (*Ibaizabal*'en oarra.)

(4) *Ibaizabal*, 19'gn. zenb., 1902/V/11.

- 1/ Neskazarraren adiskiden bat
Bilbo aldean badegu,
kajista dela *Ibaizabal*'en
berak garbiro esan du;
nai dizut bada errespuesta
gaur zuri ere bialdu,
zuk Enrikeri esan diozu:
Ez du, jauna, ezer galdu.
- 2/ Eliza santak sakramentuak
jarriak daukazki zazpi,
bost prezisuak dirade baña
bi libre utziak dauzki;
dudarik gabe kajista onek
oiek aztuak daukazki,
eta uste du neskazar denak
bizi geradela gaizki.
- 3/ Sentitzen det gaur ez daukatela
ezagutzeko onorea,
kajista ori degun ezker
orrelako adiskidea;
eztaduzkagu ukatutzeko
urteak eta umorea,
bañan bai zenbait andre
gizona eta gizonak andrea.

4/ Emen ez degu balsamorikan
neskazarrak gaztetzeko,
bañan bai enplastera ederrak
osasuna ekartzeko;
Bilbo aldean baldin badago
kajatxoren bat saltzeko,
erosi zazu ta ondo gorde
zeori balsamatzeko.

Joxepa Antonik, Errenteriya'n. (1)

* * *

Oraindik ere beste *enbido* bana bota zio-
ten alkarri Bilbo'ko kajista ta Joxepa An-
tonik. Bañan geiegi ez luzatzeagatik, ez di-
tugu emen jarriko.

Elizetxea ta Joxepa Antoni, oso lagun mai-
teak izan ziran arrezkeroztik. Enrikek, bere
etxea ostatua baitzan, *Fonda Elicechea* ale-
gia, urtero-urtero, bere egunean, kaxuelkada
goxo bat bialtzen zion erregaliaz Joxepa An-
toniri.

Ta onek, kaxuela bueltatzean, barrenean
paper-punta bat bertso batekin bialtzen zion,
eskerrak ematearren. Zoritxarrez, oietako
bertso bakar bat ere ez da guganaño eldu. (2)

---

(1) *Ibaizabal*, 21'gn. zenb., 1902'ngo. Maiatzaren
25'an.

(2) Monika Galarraga, Juanito Zabaleta bertsolari-
riaren alarguna.

(1917)

GUERRA EUROPEA'RI JARRIYAK

Ager zai-te za-ru-ko uz-tar-gi e-de-rra
pa-ki-a e-ma-te-ra a-ka-ba-tu ge-rra pa-ki-a e-ma-
molto rall.
-te-ra a-ka-ba-tu ge-rra O-rra ma-soi-te-ri ta
pe-ka-tu-ak o-rra, o-rra gu-re ga-ni-an Jau-
-na-ren zi-go-rra pa-ki-a es-ka-tzen de-gu A-
-ma ta Se-ño-ra gu-re Rre-li-ji-yu-a i-go de-din
go-ra

I

*Ager zaitetz zeruko
uztargi ederra
pakia ematera,
akabatu gerra.*

- 1/ Orra masoikeri ta
pekatuak orra,
orra gure gañian
Jaunaren zigorra;
pakia eskatzen degu,
Ama ta Señora,
gure relijiyua
igo dedin gora.

- 2/ Zaragoza'ra ziñan
etorri, Maria,
armatzat artzen degu
zure Pillaria;
zu gañetik zerala
daukagu fedia,
ez dezaigutela autsi
neutralidadia.

- 3/ Aditu zazu, Ama,
gure erregua,
eta baja zaiozu
Jaunari besua;
erakutsi zaiozu
Europa gaxua,
deika dagokizula
txit lastimosua.
- 4/ Esperantza daukagu
zuri aditzeko,
izar eder bat zera
danok giyatzeko;
ez da gure asmua
oiek itzaltzeko, (1)
bai Aita Santuari
obeditutzeko.
- 5/ Ezta besterik falta,
Jesus, zure naia,
geldituko dirade
kañoi ta metralla;
emaiozu Amari
Dabiden aballa,
akabatu dezala
munduko batalla.

---

(1) Frantzes batek erronka egiña omen zuen.
Frantziak zeruko izarrak ere itzaliko zituala esanaz.

6/ Gerr'au asi zanian,
 ez genduen uste
 luzatuko zuela
 gauzak onenbeste;
 ez ogei ta bi egun,
 juan dira iru urte;
 Jesus eta Maria,
 urrikal zaitezte.

II

INGLATERRA'RI

Gerrate onen denboran, Frantziaren kontra ziranak, onela kantatzen zuten: "*Paris se quema, se quema Paris...*" Ta Alemaniaren kontra ziranak, berriz, beste onela: "*Berlin se quema, se quema Berlin...*" Ez omen zan beste kanta-otsik entzuten.

Orduan Joxepa Antonik, doñu ortan bertsoak paratu zituan, Inglaterraren kontra lenengo, ta Alemaniaren alde urrengo. Ona emen bertso oiek:

-a ez i-tsa-su-a; a-rrí-ya tí-ra gor-de be-su-

-a o-raiñ-ar-ti-an i-bi-lli ze-ran or-gu-lló-su-a

- 1/ Etzera uste bezin altsua;
ez da zuria, ez, itxasua;
arriya tira, gorde besua,
oraiñ artian ibilli zera
orgullosua.

- 2/ Inglesa zegon gañez egiña,
itxasuetan zala erregiña,
etzela iñor orrentzat diña;
urpeku orrek egiten dizu
zaunga samiña.

- 3/ Balientiak berak lenbizi
irten biar du ill edo bizi;
ori zuregan ez da ikusi;
bestiak lana eginta nai du
berak nagusi.

- 4/ Etorri zaizu txanda zedorri;
zer dela uste dezu kasta ori?
ez badezu nai ibilli larri,
bozala jarri biar diyozu
urpeku orri.

5/ Lenbizi artu zaizu neurriya,
irten ez dedin txikiyegiya,
ankik ez duen animaliya
zure etxian arrapatzia
zer mirariya!

6/ Itxaso aundi eta zabala
uste al dezu zuria dala?
Ez badiyozu jartzen bozala,
esan biau zu: "Zori gaiztozko
intxaur-azala!"

I I I

ALEMANIA'RI

1/ Alemani'ko gizonak abill,
oraindik danak ez baitira ill;
bonbero onak baditu berdin;
su artzen badu itzaliko du
oraindik Berlin.

2/ Adelantuak oñbesteraño,
aleman oiek ara noraño:
zepelin eta aereoplano
txoriyen gisan ortxen dabilta
juanik gorraño.

- 3/ Aleman oiek orra zer dian:
 prestatzen dira danon aurrian,
 iñor ez dabil oien lurrian;
 dudarik gabe, ez dago lanik
 Berlin aldian.
- 4/ Enemigua eskui ta ezker,
 danon erdiyan or dabill Kaiser;
 ikusiko da gauza ori laister:
 zein gelditzen den bat nagusi ta
 bestia maizter.
- 5/ Maizter gelditzen bada alemana,
 esan lezake: "Auxen da lana!"
 Zazpi edo zortzi nagusigana
 eskeñitzera juan liteke
 bapore bana.
- 6/ Eta gertatzen bada bestia
 nagusi edo irabaztia,
 eskatuko du bere kostia;
 zer milagrua zazpien arte
 bat pagatzia!
- 7/ Gerra batian oinbeste kalte,
 aurreko zarrak ezetz diyote;
 sentimentuan artzen det parte,
 pakia nere partetikan
 deseo nuke.

8/ Zazpi naziyo alemanari
gutxienian kontra dira ari;
zer da izutzen ez dan kasta ori?
Sumarinuak erakutsiak
dauzka igari. (2)

---

(2) Josepa Antoniren etxean gorde izan dan eskuz idatzitako kuaderno batetik.

**ERRETERIYA'N UZTAREN LAUBEAN
MILLA TA BEDERATZIREUN TA
OGEI TA SEIGARREN URTEAN
EGIN ZAN PROZESIYUARI**

**ERRENTERIYA'N UZTAREN LABEKO
PROZESIYUARI**

1926'garren urtean, sermolari bat Erren-
teri'ra etorri ta mixioen alde oso bero min-
tzatu zan. Mixioai laguntzeko alkarte berria
sorrarazi zuan: otoitza egin ezik, astean sos
bana ere eman bear zuten; baita urtearen bu-
ruan pezeta bana geiago. Ta prozesioa ere
egin zan, erriko aurrak mixiolariz edo mojaz
jantzita. Ori dana aitatzen digute Joxepa An-
toniren bertso auek:

- 1/ Txina'n, Japon'en eta Afrika'n e
dauzkagula senidiak,
bañan gaxuak errukarriyak
relijiyorik gabiak;
oraziyua eta limosna
diyo predikadoriak
anima oiek zeruratzeko
oiek dirala bidiak.

2/ Esan digute nola milloiak
dauden bataiorik gabe,
estadu ortan iltzen badira
infernurako dirade;
bost zentimoko limosnatxu au
ez gelditu egin gabe,
emen jaio eta bizi geranak
ondo pagatuak gaude.

3/ Paganu oiek beren umiak
ez omen dituzte maite,
erostunikan juaten bazaie
saltzen dituztela merke,
edo bestela kaliaz utzi
animaliak jan arte;
orreatikan Aita Santuak
bataiatzia nai luke.

4/ Gezurra dala diruri bañan
izan biar du egiya,
txakurrak jaten omen dutela
aur gaxuen aragiya;
oiek erosten dabilozan oiek
dute merito aundiya,
bañan gutxitxo izaten dute
guk emendik bialiya.

- 5/ Prozesiyo bat Aita Santuak
nola baitigun agindu,
Errenteri'ko jende leialak
ejenplo ona eman du;
biyotz oneko persona asko
dira alkarrena bildu,
beren umiak ta besterenak
ondo dituzte apaindu.
- 6/ Santu ta santa, japonés, txino,
karmentar misionera,
gure begiyak malkoz bustirik
begira egondu gera;
ama askoren biyotzak zeuden
irten nayian kalera,
beren alabak baidira juanak
itxasoz beste aldera.
- 7/ Relijioso eta pagano
aien danen iruriyak,
denbora gutxi bazuten ere
aiñ zauden ondo jarriyak;
langillia ta leiala dala
fama du Errenteriyak,
laguntzallia aiekin dala
danoi esker ugariyak.

- 8/ Esan dirate kontentu zala
Aita misionerua,
asko gustatu omen zaiola
emengo atentziyua,
bai eta ere kalerik kale
egin dan prozesiyua;
eztakit zenbat bañan ederki
bildu omen da dirua.
- 9/ Limosna oiek amaikagarren
Piogana dira juango,
iya milloien izen tristi au
jexten al degun berago;
beti bezela asteko sosa
gustora degu emango,
eta gañera urteen buruan
pezetatxo bat geiago.
- 10/ Delegadua deitzen diyogun
gizon Jaungoikozko ori,
Aita Santuak Erroma'tikan
mandatari du biali;
bere esanak zintxo egiñaz
emen dabill erriz erri,
nai dituztela paganu oiek
gure legera ekarri.

11/ Gauza tristia iduritzen zait
izatia paganua,
eskerrik asko Jaungoikuari
naizela emen jayua;
lendabiziko sakramentua
artzen degu batayua,
gero beste sei emen dauzkagu
irabazteko zerua.

12/ Uztaren lauan izandu degu
prozesiyo eder ori,
zorion asko nere aldetik
lan egin duten danori;
iya zer poza emango zaion
amaikagarren Piori,
arretaz entzun diyogulako
bere mandatariyari. (1)

---

(1) Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Jose Angel Sarasola Olalde, Alzibar, Oiartzun.

AMA JENEROSARI

Joxepa Antoni bizi zan etxeko alaba bat, Matilde, moja joan zan Iruñe'ra. Ta egun batez onako bertso aukeratu zituzkion arek oni. Esan genezake, beraz, esku-titza dirala.

1/ Jenerosaren izenarekin
egin zinduztela Ama,
juan dan Martxuan notiziy'ori
allegatu zan nigana;
nere biotza erdiratzen da
gogoratzian Pamplona,
orain bertsorik ez det ipintzen
triste baitaukat barrena.

2/ Izeba dabill aspalditxuan
katarro eta kiyua,
jaikitzen bada isten dizkigu
atiak eta leyua;
iya ituan ementxen gaude,
orra zer alibiyua,
nola nai dezu idukitzia
bertsuetako gogua?

3/ Pentsamentua egiñak giñan
udan zu bisitatzeko,
bañan ez gaude bi neskazarrak
etxetik ateratzeko;
izeba-illobak esan dirate
zuri bertsuak jartzeko;
umore ona dauka oraindik,
ez du asmorik iltzeko.

4/ Florentinaren gizentziakin
asko arrituak gaude,
badira emen esan dutenak:
“Ez al da ori Matilde?”
Jostundegiyan maestra dago,
sukaldian etxekoandre,
eta gañera goiz jeikitziak
egiten diyo mesede.

5/ Gu emen gaude iru neskazar,
iruak ajiatuak,
nunbait onela komeniko zen
ala nairik Jaungoikuak;
orain kantari ari naiz bañan
aldian dauzkat malkuak,
suerte txarra etzuen egiñ
gugandik eskapatuak.

6/ Relijiyoko bizi-moduak
ematen dizula poza,
munduan ditxa obeagorik
ez ditekeala goza;
santidadeko pruebak emanaz
egin ezazu profesia,
eta guretzat oraziyuan
akordatu, Jenerosa. (1)

---

(1) Josepa Antoniren etxean gorde izan dan eskuz idatzitako kuaderno batetik.

FABRIKAN BERTSO-KANTARI

Leen ere esan degunez, Joxepa Antonik fabrika aundian lan egiten zuan. Kontramais-tra zan.

Fabrika aundian, oialak egiteko, batzuek irazkitzen, besteak maxorkiten, edo txirrikiten, edo errepassen, bakoitza bere lantegian alegia, aritzen ziran. Joxepa Antoni irazkitzen jarduten zan.

Joxepa Antoni, oi zuan bezela, aldi artan txirrikan billa *terraza* batera igo zan. Txirrikak, ariz betetzen diran *karrete* aundiak dira. Ariz bete zitzaten, beste langilleai eramaten zizkien.

Terraza artara igo zanean, irazkitzen ari zan batek onela esan zion:

—Bota bertso bat ortik, Xenpelar! Bota bertso bat ortik!

Ta arek orduan andik:

-yo ber-tsu-a bo-ta-tze-ko Ma-nu-e-lak di-
 -yo. Fan-de-ri-ta-rra-ren-taat nik ez det ba-li-
 -yo ne-re to-ki-ra nu-a se-ri-yo se-ri-yo

Terraza onetara
 naizenian iyo,
 bertsua botatzeko
 Manuelak diyo;
 Fanderitarrarentzat
 nik ez det baliyo,
 nere tokira nua
 seriyo-seriyo.

Manuela ori ere Fanderitarren tartekoa
 zan. Ta urrena berriz, Manuela orrek bota-
 ko balu bezela, onen ordeztu, Joxepa Antonik
 onela kantatu zuan:

Fanderitarra naiz ni
 ez dizut ukatzen,
 bañan korta xamarra
 bertsuak kantatzen;

damutu zait asiya
Xenpelar tentatzen,
ara emen Añabitarte
ta oni bat botatzen.

Aren ondoan zegoanari bat botatzeko alegia. Añabitarte ori, Errenteria'ko Añabitarte baserriko alaba zan. Ta urrena oni kantatu zion. Baña bukaera besterik ez digute eman:

naio nuke nik orren
boltxa baneukake.

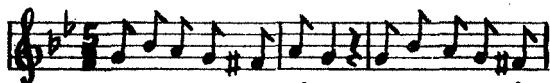
Ta laugarren aldiz ere Joxepa Antonik berak kantatu zuan, Añabitarte orrek botako balu bezela. Bañan ez digute eman azkeneko puntuak baizik:

Añabitarrek diyo
ez duela boltxik,
eta ez emateko
orrelako lotsik. (1)

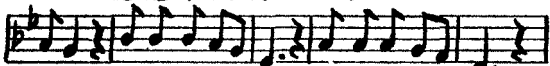
---

(1) Monika Galarraga, Juanito Zabaleta bertsolariaren alarguna.

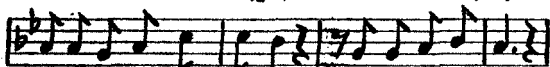
MARIAREN ALABA BATEK
JAUNGOIKUAREN ETA BERE AMARI

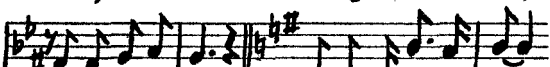
Es-ka-ri-txo-bat A-ma, es-ka-ri-txo-bat

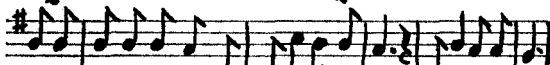
A-ma nai di-zute e-gin, nai di-zute - gin;

e-ri-yo-tza-ko-or-du-an gal-du ez-na-din,

gal-du ez-na-din. Da-go-ki-zu zu-ri

e-ran-tzu-ti-a ne-re dei u-mi-lla-ri, dei u-mi-lla-ri.

- 1/ Eskaritxo bat, Ama,
nai dizut egiñ,
eriyotzako orduan
galdu ez nadiñ;
dagokizu zuri
erantzutia nere
dei umillari.

- 2/ Eriotza da berez
gauza tristia,
tristiagua berriz
da zuk uztia;
oroi zaitez, Ama,
betiko galtzen dala
bein galtzen dana.
- 3/ Askotan deitu dizut
mundu onetan,
laguntza prestatzeko
trantze arretan;
Zeruko Erregiña,
zabal zazu zure
manto urdiña.
- 4/ Deabruak nerekin
parterik eztu,
alaz guztiyaz ere
ekatzu esku;
zurekin zerura,
esperatzen det, Ama,
zorion ura.

5/ Zure alabetan ni
esker gabia,
bañan nik ere ama
zaitut, Maria;
birjiñen onduan
baztertxo bat neretzat
gorde zeruan.

6/ Esperantza osuak
zukan narama,
argaitik deitzen dizut
askotan, Ama;
ez entzungor egiñ,
eternidaderako
galdu ez nadiñ. (1)

---

(1) Joxepa Antoniren etxean gorde izan dan eskuz idatzitako kuaderno batetik.

RIKARDO ARAKIÑA

Alza'ko neskatxa bat, Martillun ostatuko alaba, Joxepa Antoni bizi zan etxeke jostundegira egunero etortzen zan. Ta etorri ba-koitzean, edo geienetan beintzat, aragia erosi ta eramaten zuan bueltan etxeke ostatura Rikardo'ren arategitik. Rikardo arakiñari izugarri gustatzen zitzaion jendeari toriatzea. Egun batez onela esan zion Alza'ko neskatxa orri:

—Zer moduz Martxiel?

Ta arek:

—Zein Martxiel?

—Ez al dakizu Alza'ko Martxiel, oso gaizki dagoana, elizakoak eta danak emanda? Orixe jakin zaidazu beintzat, bisitatzera joateko.

Neskatxak, etxera eldu zanean, onela galdetu zion koñatari:

—Eujeni, zein da emen gaizki dagoan Martxiel?

—Eztakit ba nik.

—Rikardo arakiñak ola ta ola galdetzeko esan dit...

Orduan koñatak, zer zan igerrita, esan zion:

—Etzaiozu kasorik egin, San Martzialgatik ari zaizu ta.

San Martzial Alza'ko patroia baita. Bere festa-eguna San Pedro biaramonean da.

Urrengo egunean, jostundegira etorrira, bildurrez zegoan neskatxa ori Rikardogana joateko. Onekin zer gertatu zitzaion kontatu zuan, eta Josepa Antonik onela esan zion:

—Ez apuratu! Onela esan bear diozu: Rikardo, esan nion Martxieli, ta... (Emen pixka batean ixildu bear dezu.) Ta... esan zidan asko estimatzen duala zure atentziyua, ta etortzeko San Pedro biaramonean bazkaltzera.

Rikardok erantzun zion:

—Ori ez da zure buruan jaio!

Ta egun artan bertan, illunabarrean, Alza'ko ori ta beste bi neskatxa, Rikardoren arategira joan, zerbait eroatera bezela sartu, ta Joxepa Antonik asmatu ta erakutsitako bertso auek kantatu zizkioten, *Markesaren alaba*'ren doñuan:

1/ Apenas zure tablan
oña nuen jartzen,
“Martxielek zer dio?”
zenian galdetzen;
orain bazkaritera
zaitu konbidatzen,
asarretuko zaizu
ez bazera juaten.

2/ Martxielen etxera
atoz bazkaltzera,
auzuan antxen bertan
gu ere bizi gera;
maietik pollikitxo
altxatzen bazera,
lagunduko dizugu
jeixten malda bera.

3/ Sentitzen bazerade
zu bazkal-onduan
etzaudela bakarrik
jeixteko moduan,
aire sanua artzen
jar zaitez leiuana;
aixa jetxiko zera
gure anparuan.

4/ Leiuán ikustian
pensatuko degu:
Rikardok malda jeixten
laguntzia nai du;
bost aizpa ta bi anai
auzuan gaude gu;
ez bildurtu, Rikardo,
naiz Alza'n illundu.

5/ Bazkariya ori ez da
aixa uztekua,
estimatu zaiozu
bera dalakua;
uste den an izango
dala parrokoa,
Martxiel ain da gizon
biotz onekua.

6/ Rikardo, zer poliki
nazu toriatu;
bañan ni ere noizbait
nitzan konturatu;
ez dezu ezer galdu,
zerbait aurreratu:
bazkariya biñipin
dezu seguratu.

Rikardok ixil-ixilik entzun zituan. Ta neskatxak kantua bukatzean, onela esan zien:

—Koño! Moldatu dituzute nunbaitetik!

Ta urrena Alza'ko neskatxari:

—Esaten nuan nik zure buruan jaioa etzala!

Gero Telleri-Txiki bertsolariarengana joan zan, ta kontu guzia adierazi ondoren, bertso batzuk jartzeko eskatu zion. Bañan oso bertso itxusiak egin zizkion, neskazarrengatik zernai zatarkeri esanaz. Irakurritakoan, onela esan zuan Rikardok:

—Ez nuan nik olakorik nai! Umorea nai nuan nik, umorea!

Ta Rikardok ezin moldatu izan zitualako, Joxepa Antonik berak egin zuan aren erantzuna, bertso auetan:

1/ Asko tentatu zaitut,
egiya da ori,
gaztiakin alegre
gustatzen zait neri;
esan biar diyozu
Martxiel jaunari
ez asarretutzeko,
juango naizela ni.

2/ Ez nuen asko uste
aurten Madalena
Alza'ko tontorrian
pasako nuena;
zu etorri baziñan
onera aurrena,
ez nuben idukiko
gaur daukaten pena.

3/ Nola Errenteriya
baitagoen bian,
abanikua erosi
nuen Donostia'n;
nere pensamentuak
orlakuak zian,
gaur sartu det baulian
erdi negarrian.

Ta Rikardok Alza'ko neskatxari kantatu zizkion, urrena arategira etorri zitzaionean. Neskatxak onela esan zuan gero jostundegian:

—Arrituta nago! Rikardok bertsoak kantatu dizkit, oso politak gañera. Nundik atera ote ditu?

Ta guziak' parrari eman zioten, ondo baitzekiten bertso aiek iturria nun zuten... (1)

---

(1) Bertsoak eta kontaera, Joxepa Antoniren bizi-lagun izana dan Florentinak.

MARKOLA 'KO PATATAK

1941 edo 1942 urteko eskasiya zan. Fabrika aundiko nausiak, Markola deritzaion mendi edo basoan lur-puska polita baitzuten, patata erein-arazi zuten, gero langilleai partitzeko. Bañan lenengo urtean etziran Joxepa Antoniz oroitu. Ta onek, bigarren urteko kosetxa baño leen, lau bertso auek bialdu zizkion Bagues jaunari, fabrika orretako buruzagi bati alegia:

- 1/ Esan dirate: "Markola aldian
lur-zati aundiyak daude,
gutxiyenian izango dira
zazpi edo zortzi golde,
lur-zati oien parte geiena
patata ereñiyak daude."
Juan den urtia igaro zaie
gutaz akordatu gabe,
Bagues jauna, oraiñ oroitu,
ez utzi gu aurten gabe.
- 2/ Irurogei bat urte aldian,
oso ez badira ere,
gure lantegi aundi orretan
lana egiñak gerade,

uste dedanez bi gizonekin
bost bat emakume gaude,
Bagues jauna, ez asarretu
bertsuak gaizki badaude.

3/ Gure lantegi aundi orretan
pasia urte geiena,
Migel Mari da, orixen degu
danetan zarren-zarrena;
bigarren berriz izenik gabe
denak ondo dakitena,
urtiak utzi alde batera,
auxen degu biarrena:
naiko patata ollaskuakin
pasatzeko Madalena.

4/ Nere denboran izandu diyot
afiziyua kantari,
iñon bertsorik azaltzen bazen
eosi ta irakurri;
umore ona lagun artean,
ori gustatu zait neri;
oraintxen iya eskapatu zait,
alare bertsua jarri;
eztakit nola erori zaizkan
gure Bagues jaunari,
barkaziyua eskatzen diyot
itz egin badet geiegi. (1)

---

(1) Joxepa Antoni bizi zan etxean gorde izan di-
ran eskuz idatzitako orri batzuetatik.

MADALENA'KO ERMITA

Guziak dakitena, Errenteria'ko Patrona Santa Maria Madalena da. Erriaren saiets batean, santa onen ermita dago. Uztaren 22'an, santaren egunean, ermitatik parroki-
ra eramaten da iduria, prozesioa egiñez, ta an iru-urren batean edukitzen dute, Santiago eguna arte alegia.

Joxepa Antonirekin lan egiten zuan emakume batek, onela esaten zion santari, parroki aldera zeramatela ikustean:

—Ai, gaxua! Bazuaz! Ederrak aditu biau-tuzu! Zure pekatu guziak ederki pregonatuko dituzte!

Ta gero, bueltakoan, onela esaten zion:

—Ederrak adituta etorriko zera gaixo ori! Ederki lotsatuta bueltatuko zaitute!

Ermita onek parroki bezela serbitu zuan bi alditan: aurrena, karlista ta liberalen arteko bigarren gerratean, Joxepa Antonik berak bertsoan esango duan bezela; bigarrena, 1936 urtean, gerra-asieran, parrokia munizio-almazena egin zutelako. Auek dira Jo-

xepa Antonik bigarren bertsoan aitatzun bi gerrateak.

Gero, 1940 urte inguruan, oso utzia egon zan ermita. Orduan, Joxepa Antonik, errenteriarrak ermitaren alde zerbait egin zezaten, bertso auek jarri zituan. Bere etxean agertu dira, iru edo lau paper-puntatan idatzita:

1/ Bertso berri batzuek
nai nituke jarri,
Errenteri'ko seme-
-alaba denari:
ermita bat daukagu
danon lotsagarri,
ia ipintzen degun
txukun edo garbi.

2/ Geienak zor diogun
ermita da ori,
guri mesede asko
egina da ori;
gerrateko denborak
pasatu ditut bi,
gure refujiyua
izandu zan ori.

3/ Kontzejutik asita
parrokira arte,
tunel bat egin zuten
liberalak fuerte;
orduak oiek ziran
juez ta alkate,
etziran deskansatu
eliza itxi arte.

4/ Itxi zituztenian
kontzeju ta eliza,
plazan utzi giñuzten
erejien gisa;
gu onla ikusita
jauntxu oien poza,
bañan ermitatxuan
asi zuten meza.

5/ Urtero egiten du
parrokira buelta,
bere alaja ederrak
barrakan utzita;
nola dibertitua
izandu zan santa,
bidera juaten zaio
orain makil-dantza.

6/ Iru egun pasata
buelta barrakara,
gogoratzia berak
ematen du ikara;
santa bat an jartzia
pekatu ezpada,
neretzako beñepin
falta aundia da.

7/ Gero bueltatzen gera
santa an utzita,
gaizkille baten gisa
atiak itxita;
urte guztian ez du
beste bisitika:
mutil koxkor batzuek
tellatura arrika.

8/ Askotan pasatzen naiz
bere aurretika,
eta iruritzen zait
dagoela deika:
"Noiz aterako naute
barraka ontatika?"
Asarretua dago,
badu zergatika.

9/ Onenbeste mesede
egindako ermita,
orain ikusten degu
erdi erorita;
etzaude tratatua
orla merezita,
zabar bizitu gera
erabat utzita.

10/ Ermita ori dago
abandonatua,
ittozura aundiakin
olak usteldua;
purrukatua berriz
oso tellatua,
kanpuan ta barrena
igual erasua.

11/ Begira egondu naiz
ateraño juanta,
negarrez zeguela
uste nuen santa;
neronek ere asko
ezpanuen falta,
ikusirik ermita
tristiaren planta.

12/ Noblia ta leiala
da Errenteriya,
ezer egin nai badu
badauka premiya;
abundoso ipintzen
badigu ogiya,
urrengo urterako
ermita berriya. (1)

---

(1) Joxepa Antoni bizi zan etxean gorde izan di-
ran eskuz idatzitako orri batzuetatik.

ORAINDAÑOKO LIBURUAK

1. R. Artola: SAGARDAOREN GRAZIYA (*Aitua*).
2. M. Soroa: GABON, AU OSTATUBAI, ANTON KAIKU. (*Aitua*).
3. F. Apalategi: EUSKAL MUTILLAK ARMETAN, I.
4. Pepe Artola: USTEZ LAGUNA DETAN.
5. P.M. Urruzuno: EUSKALERRITIK ZERURA. (*Aitua*).
6. T. Alzaga: RAMUNTXO (*Aitua*).
7. R. Azkarate: GALTZAUNDI.
8. A. Apaolaza: PATXIKO TXERREN.
9. B. Iraola: OROITZAK.
10. ERREGE EGUNEKO BERTSO SAYOA (1962) (*Aitua*).
11. P. Larzabal: BODAXURI (*Aitua*).
12. Bilintx: BERTSO TA LAN GUZIAK. (*Aitua*).
13. M. Izeta: DIRUA GALGARRI. (*Aitua*).
14. P. Larzabal: IRU ZIREN.
15. EZKONTZA GALDUTAKO BERTSOAK, I.
16. A. M.ª Zabala: GABON GAU BAT.
17. A. M.ª Labayen: MALENTXO, ALARGUNI
- 18-19. A. Zavala: TXIRRITA. (*Aitua*).
20. F. Goñi: LURDESKO GERTAERAL.
21. P. Larzabal: HERRIKO BOZAK.
22. BERTSOLARIEN TXAPELKETA (30-XII-1962).
23. AIZKOLARIAK.
24. F. Imaz: BERTSO GUZIAK.
25. A.P. Iturriaga: JOLASAK.
26. A. M.ª Zabala, A. Larraitz, Mir: PERIYAREN ZALAPARTAK.
27. AZPEITIKO PREMIYOAREN BERTSOAK.
28. B. A. Moguel: IPUI ONAK.
29. T. Alzaga: BURRUNTZIYA.
30. G. Anduaga: EGUNSENTIKO TXORIA.
31. M Soroa: BARATZAN.
32. M. Elicegui, A. Zavala: PELLO ERROTAREN BIZITZA.

33. *M. Elicegui, A. Zavala*: PELLO ERROTAK JARRITAKO BERTSOAK.
34. *P. Larzabal*: SENPERE-N GERTATUA.
- 35-36. *J. V. de Echagaray*: FESTARA.
37. *A. Cardaberaz*: EUSKERAREN BERRI ONAK.
38. *S. Salaverría*: NERONEK TIRAKO NIZKIN.
39. AMAR URTEKO BERTSO-PAPERAK.
- 40-41. *J. R. Zubillaga*: LARDASKETA.
42. *Uztapide*: NOIZBAIT.
43. BERTSOLARI-TXAPELKETA (1-I-1965).
44. *P. Larzabal*: HILLA ESPOSATU.
- 45-46. *J. M. Satrustegui*: BORDEL BERTSULARIA.
47. *P. M. Urruzuno*: IRU ZIRI.
48. *P. Barrutia, Sor Luisa, X. Munibe*: TEATRO ZAARRA.
- 49-50. *A. Zavala*: PELLO ERROTAREN ITZALA.
51. *P. M. Urruzuno*: UR-ZALE BATEN IPUIAK.
- 52-53. *G. Anduaga*: BERTSO-BIDUMA.
54. *A. Zavala*: PERNANDO AMEZKETARRA BERTSULARIA.
55. *Basarri*: LAUGARREN TXINPARTAK.
56. *A. Zavala*: UDARREGI BERTSULARIA.
- 57-58. *C. Beobide*: ASIS'KO LOREA.
59. *A. Zabalas* AXENTXIO TXANKA BERTSULARIA.
60. *A. Zavala*: ERRIKOTXIA, ITXASPE ta beste zenbait bertsolari.
61. *A. Zavala*: GAZTELU BERTSULARIA.
62. *A. Zavala*: ZARAUTZ'KO ZALDUBI BERTSULARIA.
- 63-64. *A. Zavala*: JUAN ETA PELLO ZABALETA BERTSULARIAK.
65. *J.M. Satrustegui*: LUZAIDE'KO KANTIAK.
66. *A. Zavala*: IRU BERTSOLARI.
67. BERTSOLARI TXAPELKETA (11-VI-1967).
- 68-69-70. *A. Zavala*: ALZO'KO IMAZ BERTSULARIA.
- 71-72. *A. Iturriaga*: IPUIAK.
73. *A. Zavala*: IRU ANAI BERTSOLARI.
- 74-75. *A. Zavala*: ERRENTERIA'KO BERTSOLARI ZAARRAK.

